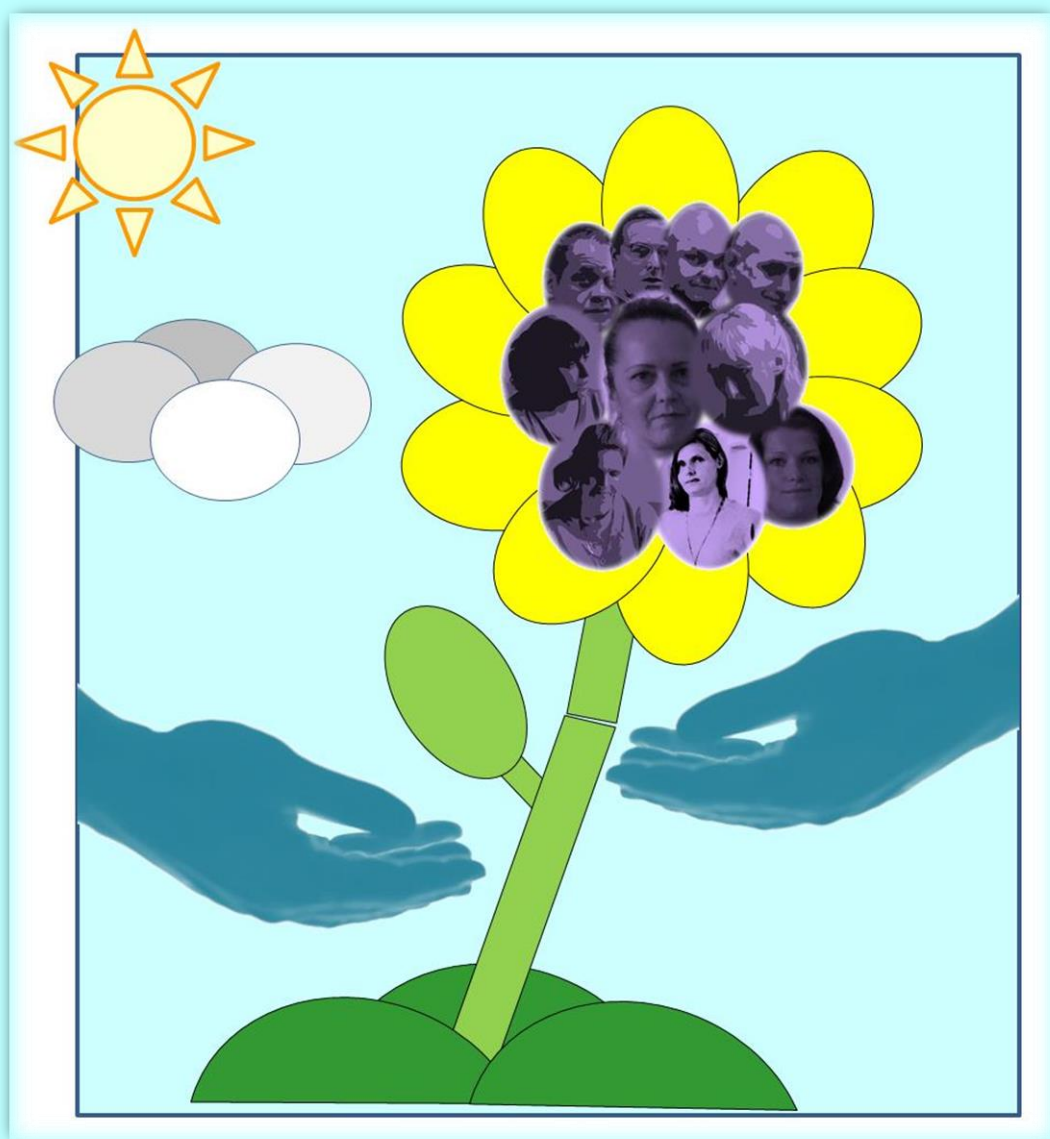

SOCIÁLNÍ PRÁCE

VE VĚZEŇSTVÍ

Akademie Vězeňské služby České republiky
Stráž pod Ralskem
2020

Fotoreportáž ze VII. Penologických dnů v Akademii VS ČR ve Stráži pod Ralskem 17–18. září 2019

VII. Penologické dny organizované Akademií VS ČR ve Stráži pod Ralskem zahájil úvodním projevem vrchní státní rada plk. Ing. František Vlach, MBA, LL.M. Ing-Paed IGIP, ředitel Akademie VS ČR.

Vrchní státní rada genmjr. PhDr. Petr Dohnal generální ředitel Vězeňské služby ČR vystoupil s krátkým projevem při zahájení konference 17. 9. 2019

Náměstek generálního ředitele VS ČR pro vzdělávání a odborné zacházení, vrchní státní rada brig. gen. Mgr. Simon Michailidis, MBA, uvítal účastníky konference.

Uvítání delegátů z vězeňské služby v Dolním Sasku: psycholožka Eva Klostermann; ředitel Institutu vzdělávání Peter Schulte; za dlouholetou spolupráci převzal v úvodu konference z rukou genmjr. PhDr. Petra Dohnala Čestnou medaili VS ČR pan Helmut Krone, ředitel věznice Lingen.

Delegáty pozdravil a konferenci popřál úspěšnou práci římskokatolický pomocný biskup a generální vikář královéhradecké diecéze Mons. Josef Kajnek, který v ČBK pečuje o vězeňské kaplany

Petr Sadovský, poslanec Parlamentu ČR, člen Výboru pro bezpečnost, předseda Podvýboru pro vězeňství, přednesl 17. 9. 2019 úvodní referát jednání VII. Penologických dnů.

Sociální práce ve vězeňství

**Lubomír Bajcura (editor)
a kolektiv autorů**

Akademie Vězeňské služby České republiky
Stráž pod Ralskem
2020

Sociální práce ve vězeňství

Sborník příspěvků z konference VII. Penologické dny 2019.

Editor: PaedDr. Lubomír Bajcura, Ph.D.

Fotografie: Ing. František Kubáň; Bc. Tomáš Větrovec; Fotoarchiv Akademie Vězeňské služby ČR;
Mezinárodní vězeňské společenství – Prison Fellowship International.

Recenzovali:

brig. gen. Mgr. Simon Michailidis, MBA

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.

Obálka, grafika, logo PD: L. B.

Tisk: Akademie VS

ISBN 978-80-907836-2-1 (print)

ISBN 978-80-907836-3-8 (on-line)

Dostupné na WWW: <<https://www.vscr.cz/akademie-vs-cr/novinky/socialni-prace-ve-vezenstvi-sbornik-ze-vii-penologickych-dnu/>>

© Akademie Vězeňské služby České republiky, Stráž pod Ralskem, 2020.

1. Předmluva ředitele Akademie Vězeňské služby České republiky

Téma sociální práce ve vězeňství v sobě spojuje všechny složky penitenciárního zacházení s vězněnými osobami od samého počátku omezení svobody z důvodů výkonu vazby, výkonu trestu odnětí svobody i výkonu ústavní detence. K tomuto tématu byly zaměřeny příspěvky na konferenci každoročně organizované Akademií Vězeňské služby České republiky, již sedmém ročníku Penologických dnů, které se konaly 17. a 18. září 2019 ve Stráži pod Ralskem.

Zacházení s vězněnými osobami v jakémkoli stadiu trestního řízení má být zároveň vždy také specifickou sociální službou osobám, které mají problémy s dodržováním zákonů našeho státu, proto také pozvání na konferenci přijali tvůrci zákonů – poslanci Parlamentu České republiky – i lidé, kteří se v oblasti sociální i trestní na prosazování zákonů v praxi podílejí. Pozvání byli nejen specialisté z organizačních jednotek Vězeňské služby ČR, především sociální pracovníci a sociální pracovníci, ale také představitelé akademické obce ze tří českých univerzit a zástupci státních a nestátních institucí, se kterými vězeňští specialisté v poslední době stále intenzivněji spolupracují.

Pro všechny konference je nejdůležitější možnost výměny zkušeností mezi různými pracovišti, resorty a hlavně mezinárodní spolupráce. V roce 2019 jsme měli možnost obohatit se zkušenostmi kolegů z Lotyšska a Dolního Saska.

Stejně jako v předchozím roce přinášíme zájemcům o odborné novinky z oblasti penologie a penitenciaristiky opět prostřednictvím Sborníku v tištěné i elektronické podobě záznam o průběhu VII. Penologických dnů. I tento text bude dostupný na webové prezentaci Akademie VS ČR.

Mou milou povinností poděkování účastníkům a zejména referujícím z České republiky a ze zahraničí. Bez jejich aktivní účasti a zanícené snahy podílet se na řešení problému zkvalitňování sociální péče ve vězeňství by práce konference nebyla možná. Díky jejich angažovanosti se opět rozvinula věcná diskuse. Děkuji všem autorům příspěvků. Věřím, že zájem čtenářů jim bude největší odměnou za práci, kterou tvorbě příspěvků věnovali.

Za účinnou podporu děkujeme samozřejmě generálnímu řediteli Vězeňské služby ČR genmjr. PhDr. Petru Dohnalovi, který delegáty konference přijel osobně pozdravit, stejně jako jeho nejbližším spolupracovníkům, kteří také svými podněty během příprav i aktivním zapojením do diskusí v aule Akademie VS ČR přispívají k úspěšnému průběhu Penologických dnů.

Tradice konání Penologických dnů a rostoucí důvěra domácích i v zahraničních kolegů v kvalitu této konference nás zavazuje, proto chceme v dalších letech nadále pečovat o udržení a zvyšování zejména odborné úrovně setkávání penologů ve Stráži pod Ralskem, abychom výměnou zkušeností posílili pozitivní trendy evropské spolupráce a integrace.

vrchní rada

plk. Ing. František Vlach, MBA, LL.M., Ing-Paed IGIP

ředitel Akademie Vězeňské služby ČR

Stráž pod Ralskem

Foreword by the Director of the Prison Service Academy of the Czech Republic

The topic of social work in the prison system combines all elements of penitentiary treatment of prisoners from the very beginning of the restriction of liberty for the purpose of custody, imprisonment and institutional detention. Presentations related to this topic were given at the 7th Penology Days Conference organized by the Prison Service Academy of the Czech Republic held on 17 and 18 September 2019 in Stráž pod Ralskem.

As treatment of prisoners should always be a specific social service to those who are in conflict with the Czech law at any stage of criminal proceedings, lawmakers - Czech parliamentarians and other persons involved in social work and criminal law enforcement attended. Czech prison specialists - mainly social workers – and representatives of the academic community from three Czech universities as well as state and non-governmental institutions cooperating with prison treatment specialists were present.

Exchange of experience among various agencies, ministries and foreign partners is the most important feature of all conferences. In 2019, colleagues from Latvia and Lower Saxony shared their good practices with the Conference audience.

As in the previous year, we bring a record of 7th Penology Days contributions to those interested in innovations in the field of penology and penitentiaries. The collection will also be available on the Prison Service Academy website.

I would like to express my appreciation to all participants and especially to the speakers from the Czech Republic and from abroad. Without their engagement and enthusiastic effort to address the issues concerning the quality of social care in prison and its improvement, the Conference would not have been successful. Thanks to their involvement, a substantive discussion has been developed. My gratitude goes to the collection contributors. I believe that the readers' interest will be the greatest reward to them for the work they have done.

Above all, let me thank Director General of the Prison Service of the Czech Republic Maj. Gen. PhDr. Petr Dohnal for his great support and greetings to the Conference participants. I would like to extend my thanks to his closest colleagues, who also contributed to the successful Penology Days Conference by giving their advice and sharing their ideas during the preparatory phase and the Conference discussions.

The tradition of holding Penology Days Conference and growing satisfaction of Czech and foreign colleagues with the Conference quality commits us. That is why we want to continue to maintain and increase the professional level of the penologists' meetings in Stráž pod Ralskem in the coming years.

Chief Counsellor

**Col. Ing. Frantisek Vlach, MBA, LL.M., Ing-Paed IGIP
Director of the Prison Service Academy of the Czech Republic
Stráž pod Ralskem**

Autoři Authors	Pořadí příspěvku Order of articles	Stránky Pages
Bajcura, Lubomír	25	117
Bělík, Václav	9	44–48
Dvořáčková, Žaneta	23	110–114
Günzlová, Iva	15	77–79
Hanzelová, Jiřina	14	71–76
Hellerová, Lenka	24	115–116
Kabátová, Gabriela	22	103–109
Kasal, Josef	10	49–56
Kateřina Nedbálková	11	57–60
Klostermann, Eva	4	16–23
Knytl, Martin	9	44–48
Matoušek, Oldřich	8	41–43
Matoušková, Andrea	7	31–40
Novák, Petr	20	92–96
Novotná, Věra	16	80–82
Paukertová, Jana	2	13–14
Pěnkava, Pavel	17	83–86
Raszková, Tereza	20	92–96
Sadovský, Petr	3	15
Schneedörfler, Petr	12	61–66
Stivrenieks, Māris	5	24–27
Svoboda Hoferková, Stanislava	9	44–48
Škoda, Martin	18	87–89
Šustková, Alžběta	6	28–30
Vidovićová, Lucie	21	97–102
Vláčil, David	13	67–70
Vlach, František	1	5–6
Vymazal, Tomáš	19	90–91
Zhříválová, Petra	20	92–96

Sborníky a monografie z minulých konferencí dostupné on-line:

BAJCURA, Lubomír (Ed) a kol. *Penologické dny 2013–2017. Sborník dokumentů*. Stráž pod Ralskem: Akademie VS ČR, 2018 – 40 s., ISBN 978-80-270-4570-9. Dostupné na WWW: <<https://www.vscr.cz/akademie-vs-cr/wp-content/uploads/sites/40/2018/09/Sbornik-Penologicke-dny-2013-2017.pdf>>

BAJCURA, L. (Ed) a kol. *Sebevraždy a sebepoškozování v penitenciálním prostředí*. Stráž pod Ralskem: Akademie Vězeňské služby České republiky, 2019 – 140 s. ISBN 978-8270-5868-6. Dostupné na WWW: <https://www.vscr.cz/akademie-vs-cr/wp-content/uploads/sites/40/2019/08/Sebevrazdy_a_sebeposkozovani.pdf>
<<https://www.vscr.cz/akademie-vs-cr/novinky/nova-publikace-akademie-vs-cr/>>

Obsah

1. Předmluva ředitele Akademie Vězeňské služby České republiky	5
Foreword by the Director of the Prison Service Academy of the Czech Republic	6
Program konference VII. Penologické dny	11
2. Průběh a diskuse na téma „Sociální práce ve vězeňství“	13
The Conference and Discussions on the Topic of Social Work in Prison	13
2.1. Úvodní fakta.....	13
2.2. Průběh	13
3. Úvodní projev poslance Petra Sadovského.....	15
Opening Speech Delivered by Member of Parliament of the Czech Republic Petr Sadovský.....	15
4. Zásady a cíle výkonu soudních rozhodnutí odsouzených v Dolním Sasku.....	16
Principles and Objectives of Sentence Enforcement Imposed by Court in Lower Saxony	16
4.1. Systém vězeňství v Dolním Sasku – základní údaje.....	16
Vězeňský režim	18
Diferenciace	18
4.2. Personál.....	20
4.3. Sociální pracovníci a sociální pedagogové v dolnosaském vězeňství	20
5. Sociální práce v lotyšském vězeňství	24
Social Work in Latvian Prisons	24
5.1. Základní data o lotyšském vězeňském systému	24
5.2. Sociální práce a nové prvky při reformě lotyšského vězeňství	26
6. Role sociálního kurátora v trestní justici	28
The Role of Social Curator in Criminal Justice	28
7. Spolupráce Vězeňské služby ČR a Probační a mediační služby v oblasti sociální péče o vězněné osoby – perspektivy rozvoje společných aktivit.....	31
Cooperation between the Prison Service of the Czech Republic and the Probation and Mediation Service in the Field of Social Care in Prisons - the Prospects of Joint Activities Development	31
Jak vnímá veřejnost kriminální situaci?	31
Jak čelit nedůvěře? Pozitivními příběhy klientů, vzory sociálních pracovníků a důvěrou	33
Bezpečný návrat z vězení na svobodu: Jak vypadá příprava a jakého výsledku dosahujeme?	33
Schéma postupu při žádostech o podmíněné propuštění – výchozí stav a inovace.....	34
Probační dům.	39
Běh se žlutou stužkou – proti předsudkům.....	40
8. Sociální pracovník/pracovnice ve vězeňství	41
Social Worker in Prison	41
8.1. Profesní výbava	42
8.2. Základní podmínky pro práci.....	43
8.3. Kontinuita práce s odsouzeným	43
8.4. Ovlivňování prostředí během výkonu trestu a po něm	43

9. Příprava pracovníků v oblasti penitenciární a postpenitenciární péče na katedře sociální patologie a sociologie Pedagogické fakulty Univerzity Hradec Králové	44
Education of Penitentiary Workers in the Field of Post-penitentiary Care at the Department of Social Pathology and Sociology, Faculty of Education, University of Hradec Králové	44
9.1 Charakteristika Katedry sociální patologie a sociologie PdF UHK a možnosti uplatnění jejich absolventů	45
9.2 Příprava studentů v oblasti penitenciární a postpenitenciární péče	46
9.3 Možnosti další spolupráce s VS ČR.....	47
10. Vnímání "rizikovosti" současných subkultur mládeže	49
Perception of "Risk" of Contemporary Youth Subcultures	49
10.1 Subkultury jako produkt symbolizace	51
10.2 Rizikové subkultury	52
10.3 Subkultury prosté rizika.....	54
11. Proč bohatí bohatnou a chudí končí ve vězení? Vězeňství a kriminalita v sociologickém výzkumu (teorie i praxe).	57
Why do the rich get rich and the poor end up in prison? Prison and crime in sociological research (theory and practice).....	57
11.1 Pojem nerovnost, její důvody a projevy	57
11.2 Nerovnost v číslech a měkkých datech.....	58
11.3 Nerovnosti se zvyšují	58
11.4 Teorie vzniku kriminality.....	58
11.5 Od biologie k sociálnímu a ekonomickému vysvětlení	58
11.6 Krádež nebo podvod?.....	58
11.7 Selektivita v soudním řízení	59
11.8 Láska, párovost, manželství jako sociální kontrola	59
Závěr	59
12. Zadlužený klient.....	61
Debt client	61
12.1 Tři hlavní projekty spolku Lighthouse.....	61
12.2 Spolupráce s Vězeňskou službou ČR.....	62
12.3 Spolupráce s obecními úřady	62
12.4 Spolupráce s Psychiatrickou léčebnou v Červeném dvoře	62
12.5 Projekt „Zadlužený klient“	63
12.6 Statistiky o zadluženosti odsouzených.....	63
13. Problematika exekucí a insolvenčí u vězněných osob.....	67
Execution and Insolvency Issues in Connection to Prisoners	67
14. Zkušenosti z praxe sociálního pracovníka výkonu trestu odnětí svobody.....	71
Experience of social worker practice of imprisonment.....	71
15. Spolupráce sociálních pracovníků Vězeňské služby s dalšími subjekty v oblasti sociální prevence	77
Cooperation of Prison Social Workers with other Entities in the Field of Social Prevention	77
Legislativní rámce sociální práce ve věznicích.....	77

Motivace ke změně	78
6 stadií ve vývoji motivace ke změně	78
Financování sociálních služeb probíhá	79
Úskalí dotovaného financování krajem.....	79
16. Spolupráce s Vězeňskou službou ČR, možnosti společných vzdělávacích aktivit.....	80
Cooperation with the Prison Service of the Czech Republic, Possibilities of Joint Educational Activities...	80
17. Potřeby propuštěných vězňů a intervence při jejich sociálním začleňování z pohledu sociálního kurátora	83
The Needs of Released Prisoners and Interventions in their Social Inclusion from the Perspective of Social Curator	83
18. Spolupráce církví a křesťanských organizací při péči o propuštěné vězně. Metanoia II a zkušenosti z praktické péče o propuštěné vězně	87
Cooperation of Churches and Christian Organizations in the Care of Released Prisoners. Metanoia II and Experience with Practical Care for Released Prisoners	87
19. Sociální rizika vězňů	90
Social risks of prisoners	90
20. Příprava na propuštění specifických skupin odsouzených – teoretická východiska a praktické limity	92
Preparation for release of specific groups of convicts – theoretical background and practical limits.....	92
21. Věk a stárnutí jako (nová) témata pro zajištění výkonu trestu odnětí svobody.....	97
Age and ageing as a (new) topic for prisons	97
22. Příprava odsouzených na propuštění z výkonu trestu odnětí svobody a následná péče po propuštění na svobodu.....	103
Preparation of Prisoners for Release from Prison and Subsequent Post Penitentiary Care	103
23. Potřeby dětí odsouzených rodičů.....	110
Needs of Children of Incarcerated Parents	110
24. Příklady dobré praxe při práci s propuštěnými vězni.....	115
Examples of Good Practice in Working with Released Prisoners.....	115
Kazuistiky.....	115
25. Podařilo se v diskusích na VII. Penologických dnech konkretizovat aktuální potřeby rozvoje sociální práce v českém vězeňství?	117
How did the discussions during Penological Days contribute to the determination of the most important future needs of the development of social work in the Czech prison system?.....	117

Akademie Vězeňské služby ČR ve Stráži pod Ralskem 17. a 18. září 2019

Program konference VII. Penologické dny

Téma: *Sociální práce ve vězeňství*

17. září 2019

09:00 Zahájení a úvodní projevy

09:15 – 09:35 Ředitel Akademie VS ČR

Generální ředitel VS ČR

Náměstek generálního ředitele VS ČR pro vzdělávání a odborné zacházení

Uvítání zahraničních hostů

09:40 – 09:45 Petr Sadovský, poslanec Parlamentu ČR

člen Výboru pro bezpečnost, předseda Podvýboru pro vězeňství

09:45 – 10:05 Eva Klostermann, Vězeňská služba Dolního Saska

Sociální péče o vězně v Dolním Sasku

10:05–10:25 Māris Stivrenieks, zástupce ředitelky VS Lotyšska

Sociální péče o vězně v Lotyšsku

10:30 – 11:00 přestávka

11:00 – 11:30 Mgr. Alžběta Šustková, oddělení koncepce sociální práce a vzdělávání

MPSV

„Role sociálního kurátora v trestní justici“.

Informace o novelizaci z. č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

11:30 – 12:30 přestávka

12:30 – 13:10 doc. PhDr. Oldřich Matoušek, katedra sociální práce FF UK Praha

Sociální pracovník/pracovnice ve vězeňství

13:10 – 13:40 PhDr. Andrea Matoušková, ředitelka PMS ČR

Spolupráce VS ČR a PMS v oblasti sociální péče o vězněné osoby

– perspektivy rozvoje společných aktivit

13:40 – 13:55 doc. PhDr. Václav Bělík, Ph.D.;

Mgr. et Mgr. Stanislava Hoferková-Svoboda, Ph.D.

Příprava pracovníků v oblasti penitenciární a postpenitenciární péče na

Katedře sociální patologie a sociologie PdF UHK

PhDr. Josef Kasal, MBA, Ph.D., katedra sociální patologie a sociologie,
Univerzita Hradec Králové:

Vnímání "rizikovosti" současných subkultur mládeže

13:55 – 14:10 doc. PhDr. Kateřina Nedbálková, Ph.D., katedra sociologie FSS MU Brno

Proč bohatí bohatnou a chudí končí ve vězení?

Vězeňství a kriminalita v sociologickém výzkumu (teorie i praxe).

14:20 – 15:05 Petr Schneidörfler, předseda spolku LIGHTHOUSE

Zadlužený klient

15:05 – 15:40 JUDr. David Vlášil, soudce Nejvyššího soudu

Problematika exekucí a insolvenčí u vězněných osob.

15:40 – 16:10 Mgr. Jiřina Hanzelová, Věznice Ostrov

Zkušenosti z praxe

16:10 – 16:30 Mgr. Ing. Iva Günzlová, MBA,

vedoucí oddělení stížností a kontrol VS a PMS, Ministerstvo spravedlnosti

*Současná praxe a potřeby legislativních opor pro spolupráci sociálních
pracovníků VS ČR s dalšími subjekty sociální prevence*

- 16:30 – 16:40 JUDr. Věra Novotná, předsedkyně Společnosti sociálních pracovníků ČR
Spolupráce s Vězeňskou službou ČR, možnosti společných vzdělávacích aktivit
- 16:40 – 16:50 PhDr. Pavel Pěnkava, 2. místopředseda Společnosti sociálních pracovníků ČR, z.s., předseda sekce sociálních kurátorů
Potřeby propuštěných vězňů a intervence při jejich sociálním začleňování
- 16:50 – 17:00 Mgr. Martin Škoda, kaplan VS ČR: Spolupráce církví a křesťanských organizací při péči o propuštěné.
Metanoia II a zkušenosti z praktické péče o propuštěné.

18. září 2019

- 08:30 – 08:40 Zahájení jednání druhého dne konference
- 08:40 – 08:50 Tomáš Vymazal, Poslanec PČR, člen výboru pro sociální politiku
Sociální rizika vězněných osob
- 08:50 – 09:15 Mgr. Tereza Raszková, Ph.D., Institut pro kriminologii a sociální prevenci, MSp, Praha;
Mgr. Petra Zhřivalová, Ph.D., IKSP Praha
Příprava na propuštění specifických skupin odsouzených – teoretická východiska a praktické limity
- 09:15 – 09:30 Mgr. Lucie Vidovičová, Ph.D., FSS MU Brno
Péče o seniory – Informace o projektu
- 09:30 – 10:45 přestávka
- 10:45 – 10:55 Gabriela Kabátová, Mezinárodní vězeňské společenství, z.s (Prison Fellowship):
Příprava odsouzených na propuštění z výkonu trestu odnětí svobody a následná péče na svobodě
- 10:55 – 11:20 Mgr. Žaneta Dvořáčková, Mezinárodní vězeňské společenství, z.s.:
Potřeby dětí odsouzených rodičů.
- 11:20 – 11:40 Lenka Hellerová, Prison Fellowship:
Příklady dobré praxe při práci s propuštěnými osobami
- 12:00 Závěr jednání konference

2. Průběh a diskuse na téma „Sociální práce ve vězeňství“

The Conference and Discussions on the Topic of Social Work in Prison

Kpt. PaedDr. Jana Paukertová, Ph.D.

učitelka

Akademie Vězeňské služby České republiky

Stráž pod Ralskem

Résumé:

Úvodní článek členky přípravného výboru VII. Penologických dnů v roce 2019. Komentář k průběhu konference a k publikaci odborných článků od autorů, kteří se konference aktivně zúčastnili, i od autorů, kteří své články poslali později.

Resumé:

An introductory article written by a Penology Days 2019 preparatory committee member. A commentary on the Conference programme and on the collection of expert articles by the Conference participants and other contributors who submitted their articles later.

Klíčová slova: penologie; sociální práce; odborné články; konference; Penologické dny.

Keywords: penology; social work; scientific articles; conference; Penological Days.

2.1. Úvodní fakta

Ve dnech 17. a 18. září 2019 se v Akademii VS ČR ve Stráži pod Ralskem již po sedmé konalo setkání odborné veřejnosti, vysokoškolských pracovníků, poslanců Parlamentu ČR, ředitelů některých věznic, zástupců Probační a mediační služby a zahraničních hostů.

2.2. Průběh

Za téma VII. Penologických dnů byla zvolena poprvé „Sociální práce ve vězeňství“.

VII. Penologické dny zahájil krátkým prolovem ředitel Akademie vrchní rada plk. Ing. František Vlach, MBA, LL.M. Ing-Paed IGIP. Poté předal slovo vrchnímu státnímu radovi gen. mjr. PhDr. Petru Dohnalovi generálnímu řediteli VS ČR, který ve svém projevu pozdravil přítomné. Účastníky konference uvítal i další člen vedení VS ČR náměstek generálního ředitele VS ČR pro vzdělávání a odborné zacházení, vrchní státní rada brigádní generál Mgr. Simon Michailidis, MBA.

Po krátkých zdavicích nastala slavnostní chvíle: Generálmajor PhDr. Petr Dohnal předal za dlouholetou spolupráci Čestnou medaili VS ČR panu Helmutu Kronemu řediteli dolnosaské věznice Lingen.

Následoval úvodní referát Petra Sadovského, poslance Parlamentu ČR, člena Výboru pro bezpečnost a předsedy Podvýboru pro vězeňství a blok projevů hostů ze zahraničí: Evy Klostermann z VS Dolního Saska a Märise Stivreniekse z VS Lotyšska. Ve svých příspěvcích pohovořili o sociální péči o vězněné osoby ve svých zemích. Bylo velice zajímavé porovnat, jak se sociální práce v obou zemích liší.

Po přestávce byl naplánován blok zaměřený na teoretická východiska sociální práce i na přípravu sociálních pracovníků na vysokých školách. Byly nastíněny rovněž perspektivy rozvoje společných aktivit s Probační a mediační službou. V tomto bloku vystoupili Mgr. Alžběta Šustková z MPSV, ředitelka PMS PhDr. Andrea Matoušková a vysokoškolští učitelé.

Pozvání na Penologické dny přijali doc. PhDr. Václav Bělík, Ph.D. a PhDr. Josef Kasal, MBA, Ph.D. z Univerzity v Hradci Králové a doc. PhDr. Kateřina Nedbálková, Ph.D. z Masarykovy univerzity v Brně. Zajímavé postřehy Brněnských zástupců se týkaly kriminality a mezi jejího potlačování i vnímání rizik u současných subkultur mládeže z hlediska sociologického.

Odpolední blok zahájil **JUDr. David Vláčil**, soudce Nejvyššího soudu příspěvkem s názvem „Problematika exekucí a insolventů u vězněných osob“. Toto téma z oblasti legislativy sledovali především přítomní sociální pracovníci velmi pozorně, protože se jím v praxi často zabývají. Na JUDr. Vláchu plynule navázal svým vystoupením **Mgr. Ing. Iva Günzlová, MBA**, vedoucí oddělení stížností a kontrol VS a PMS z Ministerstva spravedlnosti. Obsahem jejího příspěvku byla současná praxe a potřeby legislativních opor pro spolupráci sociálních pracovníků VS ČR s dalšími subjekty sociální prevence.

Proud příspěvků nečekaně oživila milá návštěva. V doprovodu **Mgr. Martina Škody**, kaplana VS ČR, na konferenci přišel římskokatolický pomocný biskup a **generální vikář královéhradecké diecéze Mons. Josef Kajnek**. Delegáty krátce pozdravil a popřál jim mnoho úspěchů v jejich záslužné práci.

Následovalo vystoupení předsedkyně Společnosti sociálních pracovníků ČR **JUDr. Věry Novotné** o možnostech spolupráce Společnosti a Vězeňské služby v oblastech dalšího vzdělávání sociálních pracovníků. Poté se slova ujal 2. místopředseda Společnosti sociálních pracovníků ČR, předseda sekce sociálních kurátorů **PhDr. Pavel Pěnkava**. Pohovořil o potřebách propuštěných vězňů a intervenci při jejich sociálním začleňování.

Odpolední blok uzavřel **Mgr. Martin Škoda**, který otevřel téma Spolupráce církví a křesťanských organizací při péči o propuštěné, projektu Metanoia II a podělil se o zkušenosti ze své bohaté praxe, přičemž ocenil práci komunitního Domu sv. Dismase ve Stráži pod Ralskem.

Druhý den zahájil svým vystoupením další vážený host, poslanec Parlamentu ČR, člen podvýboru pro sociální politiku pan **Tomáš Vymazal**. Jeho příspěvek „Sociální rizika vězněných osob“ úzce souvisel s vystoupením **Mgr. Terezy Raszkové, Ph.D.** a **Mgr. Petry Zhřivalové** z Institutu pro kriminologii a sociální prevenci, které pohovořily o Teoretických východiscích a praktických limitech přípravy na propuštění specifických skupin odsouzených.

Mezi takovéto specifické skupiny vězněných osob patří bezpochyby staří vězni. O těch promluvila **Mgr. Lucie Vidovičová** z Masarykovy Univerzity v Brně a představila projekt „Péče o seniory“. Upozornila, že toto téma bude brzy pro Vězeňskou službu velmi naléhavé, protože populace celkově stárne a v příštích 30 letech bude dle odhadů odborníků ve věznicích jedna třetina vězňů (cca 7000) starších 65 let.

Po krátké přestávce se ujaly slova **Gabriela Kabátová, Mgr. Žaneta Dvořáková a Lenka Hellerová** z organizace Prison Fellowship, což je mezinárodní vězeňské společenství. Gabriela Kabátová přítomné seznámila se svými zkušenostmi s projektem postpenitenciární péče „Změna je možná“, v němž jsou zapojeni křesťané, a trvá již 10 let. Poté předala slovo Mgr. Dvořákové, která prezentovala výsledky šetření „Potřeby dětí odsouzených rodičů“. Se zkušenostmi se spoluprací neziskové organizace a sociálních kurátorů vystoupila Lenka Hellerová.

Závěr VII. Penologických dnů patřil diskusím o otevřených problémech i příkladech dobré praxe. Do závěrečné diskuse vstoupili se svými příspěvky i poslanci Parlamentu ČR: **Marek Novák**, člen výboru pro sociální politiku a podvýboru pro vězeňství, **Bc. Lucie Šafránková**, místopředsedkyně výboru pro sociální politiku a podvýboru pro vězeňství a **Tomáš Vymazal**, člen podvýboru pro vězeňství. Všichni hodnotili zvolené téma VII. Penologických dnů jako velmi potřebné a pro rozvoj spolupráce mezi zainteresovanými rezorty velice přínosné.

Poslední slovo patřilo moderátorovi tohoto setkání: **PaedDr. Lubomíru Bajcurovi, Ph.D.**, který přítomné provázel celým dvoudenním jednáním a svým nevšedním a jemným humorem glosoval příspěvky účastníků. Na závěr poznatky, které vyplynuly z přednesených referátů, shrnul, poděkoval přítomným za účast a VII. Penologické dny zakončil.

PaedDr. Jana Paukertová, Ph.D.

Akademie Vězeňské služby České republiky

Stráž pod Ralskem

Máchova 200

471 27 Stráž pod Ralskem

e-mail: JPaukertova@avs.justice.cz

3. Úvodní projev poslance Petra Sadovského

Opening Speech Delivered by Member of Parliament of the Czech Republic Petr Sadovský

Petr Sadovský, poslanec Parlamentu ČR
člen Výboru pro bezpečnost,
předseda Podvýboru pro vězeňství

Vážené dámy, vážení pánové.

Dovolte mi vás co nejsrdečněji pozdravit a zároveň poděkovat za pozvání na konferenci zaměřenou primárně na sociální práci ve vězeňství. Tato konference je zaměřena jak na problematiku výkonu trestu, tak i na problémy spojené s propuštěním na svobodu. Jsem za to velmi rád, protože vnímám vězeňství, respektive probaci a mediaci jako velmi významné součásti ochrany společnosti. Společným jmenovatelem je bezesporu téma kriminální recidivy, tedy páčání trestné činnosti osobami propouštěnými z výkonu trestu a jejich návratem do společnosti. Kriminální recidivu vidím jako velké bezpečnostní riziko pro občany, na jehož minimalizaci musí být vyvinuto celospolečenské úsilí. To je také důvod, proč bych vám chtěl vyjádřit svoji podporu. Investice do vaší práce, finanční i personální, je investicí do bezpečnosti nás všech. Jsem rád, že hlavním tématem konference je sociální práce, protože jsem přesvědčen, že právě ta má přesah do všech souvislostí jako součást odborné práce s vězněnými, respektive propuštěnými osobami. Sociální práce je v této oblasti neocenitelná, protože právě ta může vést k potřebné reintegraci pachatelů do společnosti. Význam má jako jedno ze systémových řešení a propojení jednotlivých složek resortu, ať je to vězeňská služba, probační a mediační služba, ale také Institut pro kriminologii a sociální prevenci, který rozšiřuje expertní vědění využitelné pro přímou práci s klienty v praxi. Musíme spolupracovat. A cítím jako svou povinnost jako předseda podvýboru pro vězeňství napomáhat všemi silami co největší komunikací a spoluprací všech, kterým záleží na zlepšování efektivity českého vězeňství. Pilíře představují v této chvíli Koncepce vězeňství do roku 2025 a Koncepce rozvoje probace a mediace do roku 2025, které se nám daří i díky této konferenci úspěšně naplňovat.

Na závěr mi dovolu, abych poděkoval Vězeňské službě České republiky za uspořádání této akce, řečníkům, kteří budou následovat, za jejich příspěvky, a vám všem přeji inspirativní a podnětné konferenční dny.

Petr Sadovský
poslanec Parlamentu ČR,
člen Výboru pro bezpečnost,
předseda Podvýboru pro vězeňství
Parlament České republiky
Poslanecká sněmovna
Sněmovní 176/4
118 26 Praha 1 - Malá Strana
e-mail: sadovskyp@psp.cz

4. Zásady a cíle výkonu soudních rozhodnutí odsouzených v Dolním Sasku

Principles and Objectives of Sentence Enforcement Imposed by Court in Lower Saxony

Eva Klostermann

Ústav pro mladistvé odsouzené Verden

Dolní Sasko

Resumé:

Vězeňství v Dolním Sasku zabezpečuje výkon soudních rozhodnutí, která zahrnují výkon vazby, výkon trestu odnětí svobody v uzavřených a otevřených věznicích, výkon trestních opatření a arestu pro mladistvé delikventy. Odborný personál se při zacházení s vězňenskými osobami zaměřuje na přípravu na reintegraci po propuštění, k tomu slouží zejména profesní příprava a sociální práce. Sociální pracovníci musí mít vysokoškolské vzdělání a státní souhlas, který mohou získat po vykonání povinné praxe. Až po dvou letech praxe se stávají státními zaměstnanci. Ve věznicích se všestranně podílejí na zacházení s vězni s cílem eliminace případné recidivy.

Resumé:

The penal system in Lower Saxony ensures enforcement of pre-trial detention and custodial sentences in closed and open prisons, and enforcement of penal measures and arrest of juvenile delinquents. Professional staff focuses on preparation for reintegration offering treatment programmes based mainly on vocational training and social work. Social workers must have a university degree and the state approval, which can be obtained after their compulsory practice accomplishment. Only after two years of practice they become state officials (civil servants). Social workers are widely involved in the treatment of prisoners with the aim of eliminating reoffending.

Klíčová slova: sociální práce; vazba; trest odnětí svobody; kvalifikace sociálních pracovníků; eliminace recidivy.

Keywords: social work; custody; imprisonment; qualification of social workers; elimination of criminal recidivism.

4.1. Systém vězeňství v Dolním Sasku – základní údaje

Pojem „výkon soudních rozhodnutí“ zahrnuje výkon trestu odnětí svobody dospělých odsouzených, trestních opatření ukládaných mladistvým odsouzeným, umístění do ústavů se zvýšenou ostrahou, výkon vazby a umístění mladistvých do pobytu v „arestu“ (krátkodobý preventivní pobyt mladistvých ve věznicích – poznámka překladatele). Dolnosaský zákon o výkonu soudních rozhodnutí (dále jen „DZVSR“) vstoupil v platnost 1. ledna 2008 a byl novelizován 8. dubna 2014. Upravuje výkon soudních rozhodnutí v určených vězeňských ústavech spolkové země Dolní Sasko.

DZVSR stanoví dva cíle výkonu trestu odnětí svobody: Zaprvé by vězni měli být v budoucnu schopni vést sociálně odpovědný život bez páčání trestných činů. Zadruhé slouží také k ochraně veřejnosti před dalšími trestnými činy. Výkon soudních rozhodnutí nechrání společnost jenom uvězněním pachatelů, ale také tím, že zahrnuje práci s vězni. Nejlepší ochranou případných obětí trestné činnosti je úspěšný proces resocializace. Přiměřené a současné uplatňování obou cílů v praxi patří k velkým výzvám vězeňství, které se Dolnímu Sasku mnoho let daří naplňovat.

Život ve věznicích by měl být co nejvíce přizpůsoben obecným životním podmínkám (§ 2, odst. 1 DZVSR). Cílem je působit proti škodlivým důsledkům odnětí svobody a pomoci vězňům po jejich propuštění se znovu začlenit do života na svobodě. Většina odsouzených vykonává trest odnětí svobody kratší než dva roky a brzy budou opět našimi sousedy.

Ve výkonu soudních opatření u mladistvých má resocializační cíl obzvláštní význam (§ 113 DZVSR). Zacházení s nimi musí mít výchovný účel (§ 114, odst. 1 DZVSR). Specializovaným zařízením pro mladistvé a mladé dospělé muže je vězeňský ústav Hameln. Pro mladistvé odsouzené ženy je z důvodu jejich malého počtu určeno zvláštní oddělení ve vězeňském ústavu Vechta.

Ústavy se zvýšenou ostrahou chrání společnost před zvláště nebezpečnými pachateli, kteří vykonávají své tresty zvlášť. Výkon takových trestů upravuje Dolnosaský zákon o výkonu trestu v ústavech se zvýšenou ostrahou (DZVTÚZO), který vstoupil v platnost 1. června 2013.

Výkon vazby slouží k zajištění probíhajícího trestního řízení, například v případě nebezpečí útoku a koluzních důvodů, např. zatajování důkazů, ovlivňování svědků a dalších účastníků trestního řízení (§§ 133 a násl. DZVSR).

Umístění mladistvých do arestu není trestem, ale výchovným prostředkem ve smyslu zákona o soudech pro mladistvé. Jeho provádění se řídí dolnosaským zákonem o výkonu arestu mladistvých, který vstoupil v platnost 1. dubna 2016. Arest mladistvých musí být uplatňován výchově jako preventivní opatření zaměřené na nápravu chování mladistvých bezprostředně po propuštění.

Data, čísla, fakta

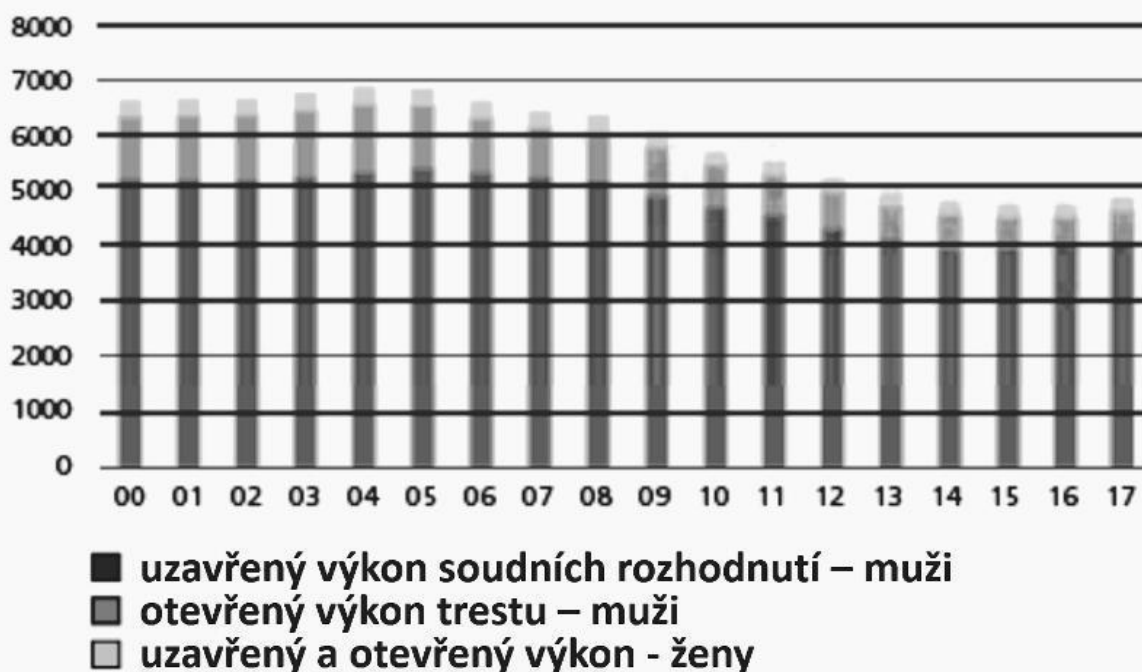
Dolní Sasko má 15 samostatných ústavů pro výkon soudních rozhodnutí (Meppen, Lingen, Oldenburg, Vechta, Frauen Vechta, Bremervörde, Uelzen, Celle, Hannover, Hameln, Sehnde, Verden, Wolfenbüttel, Rosdorf, Bildungsinstitut) s 27 přidruženými odděleními, které jsou rozmístěny po celé zemi. Arestu slouží samostatný ústav pro výkon arestu mladistvých se čtyřmi přidruženými odděleními.

Největším vězeňským ústavem (die Justizvollzugsanstalt – dále jen „JVA“) je JVA Lingen. Může zde být umístěno více než 790 vězňů. Ústřední vězeňský ústav pro ženy je dislokován ve Vechtě a má pobočku v Hildesheimu. Vězeňský ústav pro mladistvé v Hameln je největší svého druhu ve Spolkové republice Německo s více než 700 místy pro výkon soudních rozhodnutí.

Další organizační jednotkou dolnosaského vězeňství je Vězeňská správa země Dolní Sasko a Institut vzdělávání dolnosaské vězeňské služby.

V roce 2017 bylo v dolnosaských vězeňských ústavech vězněno průměrně 4839 žen a mužů. V roce 2000 to bylo ještě 6550.

Počet vězňů v Dolním Sasku v letech 2000–2017

Přibližně 12,7 % míst ve vězeňských ústavech je určeno pro otevřený výkon soudních rozhodnutí. Diferenciace ústavů podle typu ostrahy, pohlaví a věku vězněných osob je při plánování ubytovacích kapacit nezbytná, aby byla zohledněna různá bezpečnostní kritéria a potřeba specifického zacházení.

Kapacity míst ve vězeňských zařízeních a jejich obsazenost ke dni 31. 3. 2019		
Forma výkonu soudního rozhodnutí	Kapacita míst	obsazenost
• uzavřený výkon vězněných mužů	4241	3850
• uzavřený výkon vězněných mladistvých mužů	562	365
• uzavřený výkon vězněných žen	243	164
• uzavřený výkon vězněných mladistvých žen	26	14
• otevřený výkon vězněných mužů	701	494
• otevřený výkon vězněných mladistvých mužů	75	35
• otevřený výkon vězněných žen	68	42

Průměrné náklady na jedno místo a jeden den ve věznici v roce 2018 činily 152,53 EUR¹ bez stavebních nákladů.

Vězeňský režim

Za účelem určení opatření, která jsou příslušná v jednotlivých případech, se zkoumá osobnost a životní podmínky odsouzeného, jakož i příčiny a případně následky trestných činů. Tato zjištění jsou základem pro návrh provádění konkrétního výkonu soudního rozhodnutí. Používají se k výběru zvláštních podpůrných a terapeutických prostředků, školního nebo odborného vzdělávání a dalšího vzdělávání, jakož i nezbytných opatření k přípravě na propuštění.

U obviněných, odsouzených a mladistvých osob v arestu má být probouzena a podporována ochota k účasti na dosahování stanovených cílů výkonu uvěznění.

V dolnosaském zákoně (DZVSR) je také participace vězněných osob zakotvena v § 6 DZVSR. Vězňům mají být nabídnuty vhodné prostředky zacházení, které jim otvírají šanci znovu se začlenit do společnosti. Patří sem například možnosti zvyšování kvalifikace (např. dokončování základního vzdělání, profesní příprava a rekvalifikace) a prostředky zaměřené na změnu chování (např. sociální výcvik, antiagresivní trénink, psychoterapeutické skupinové metody ovlivňování chování pachatelů).

Věznice musí vzbudit u vězňů dosud zachované schopnosti a povzbuzovat je ke spolupráci při zařazení do výchovných aktivit, které jsou pro ně vhodné. Své šance ale mohou užít pouze podle vlastní vůle. Pokud se dlouhodobě nedaří dosahovat cílů těchto výchovných prostředků, další účast již podle obecných pravidel ztrácí smysl. To bývá kupříkladu v případě, kdy vězeň dostatečně nespolupracuje. Pak je taková aktivita ukončena. Nákladné vzdělávací kurzy a výchovně zaměřené aktivity prospívají pouze těm vězňům, kteří jich využívají smysluplně ve svůj prospěch a ve prospěch společnosti.

Diferenciace

Úkolem přijímacích oddělení v JVA je zkoumat osobnost a životní podmínky vězňů, jakož i příčiny trestných činů. Podle toho je zpracováván prováděcí plán (vzdělávací a podpůrný plán při zacházení s mladistvými), v němž jsou uvedeny prostředky, které mají být uplatňovány. Patří sem například zvláštní podpůrné a terapeutické prostředky, základní a profesní vzdělávání a další odborné vzdělávání, práce, volnočasový režim a zmírňování pobytu ve vězení.

¹ Průměrný kurz EUR/CZK podle webu www.kurzy.cz v roce 2018 činil 1 EUR = 25,643 Kč. Čili jeden „vězňoden“ odpovídal částce 3911 Kč (poznámka překladatele).

Co vězněným osobám nejčastěji chybí – deficity

Nízká úroveň vzdělání je často faktorem rozvoje kriminálního chování. Asi polovina vězňů nemá ukončenou základní školní docházku, ani odbornou profesní kvalifikaci. Vězňům, kteří z toho mohou mít prospěch, proto věznice nabízejí příležitost, aby prostřednictvím diferencovaného programu vzdělávání a odborné přípravy učinili rozhodné kroky pro své úspěšné opětovné začlenění po propuštění.

Možnost absolvování všeobecného základního vzdělání

Nabídka vzdělávání sahá od přípravných kurzů, jakými jsou kurzy základní školy a kurzy gramotnosti, ale také integrační kurzy pro zahraniční vězně, až po speciální vzdělávání a možnost studia na střední škole až po maturitu. Pomocí těchto nabídek vzdělávání mají být zejména mladí vězni připraveni pro přijetí do škol, v nichž mohou získat odbornou profesní kvalifikaci. Ve školním roce 2015 ukončilo různé typy základního vzdělávání celkem 180 odsouzených.

Profesní vzdělávání

Podobně rozmanitá je nabídka odborného a dalšího vzdělávání. V závislosti na době strávené ve vězení se mohou vězni účastnit šestiměsíční kvalifikace nebo rekvalifikace v různých řemeslných oborech. U vězňů s krátkými tresty existuje možnost doplnění jednotlivých modulů z oblasti obslužných profesí (např. čistič skla a uklízeč budov). Takové kurzy mohou pokračovat i po výkonu trestu odnětí svobody.

V roce 2015 získalo v dolnosaských JVA odbornou kvalifikaci 489 odsouzených. Vyučili se např. v oborech kovodělník, zedník, malíř a lakýrník, truhlář, elektrikář, kuchař, automobilový mechatronik, svářeč, zahradnický a krajinářský asistent.

Nabídka vzdělávání je přizpůsobena potřebám trhu práce ve spolupráci s regionálním ředitelstvím Spolkové agentury práce a nezávislými vzdělávacími institucemi. Tím je zajištěno, pokud možno co nejrychlejší, pracovní umístění účastníků vzdělávání po jejich propuštění z věznice.

V rámci časově omezených projektů jsou účastníci vzdělávacích kurzů podporováni Evropskou komisí pro opětovné začleňování na trhu práce.

Sociální péče

Školní, profesní a další odborné vzdělávání často nestačí k posílení osobní odpovědnosti vězňů, a k tomu, aby jim pomohly integrovat se do života ve svobodě.

Ke zlepšení jejich sociálních dovedností se používají prostředky ovlivňující jejich odpovědné chování, sociální výcvik a cílená nabídka volnočasových a sportovních aktivit. Kromě toho existují výchovné prostředky na podporu vězňů, aby mohli sami organizovat své osobní, hospodářské a sociální záležitosti. Patří mezi ně například opatřování osobních a profesních dokumentů, tvorba plánů na vypořádání dluhů, pronajímání ubytování a získávání pracovního uplatnění po propuštění.

Sociálně terapeutická oddělení

Vězni, kteří byli odsouzeni především za trestné činy vraždy, ublížení na zdraví nebo sexuální delikty, jsou umisťováni do oddělení pro sociální terapii v souladu s § 104 odst. 1 DZVSR, pokud je jejich léčba indikována ke snížení značného nebezpečí pro širokou veřejnost. Ostatní vězni mohou být převedeni do oddělení pro sociální terapii tehdy, pokud jsou ochotni se aktivně podílet na léčbě a změnit své postoje a chování.

Nejen jednotlivé speciální nabídky pomoci, ale spolupůsobení psychoterapie, sociálního výcviku, učení v každodenním životě (v ubytovacím kolektivu, při práci, vzdělávání, sportu atd.) a různé formy přípravy na propuštění by měly vězňům po propuštění pomáhat žít nadále v sociální odpovědnosti. V současné době má vězeňská služba v Dolním Sasku sociálně terapeutická oddělení v JVA v Celle, Hannoveru, Lingenu, Meppenu, Rosdorfu, Uelzenu, Vechtě a Wolfenbüttelu, v JVA pro mladistvé muže v Hamelnu a v JVA pro ženy ve Vechtě s celkem 316 místy.

4.2. Personál

V dolnosaském resortu ministerstva spravedlnosti pracuje:

Celkem zaměstnanců	15 273
Soudkyně a soudci, vyšší služba bez personálu v JVA	2124
Státní zástupkyně a státní zástupci	605
Právníčky a právníci	136
Soudní úřednice a úředníci a ostatní povýšená státní služba (bez personálu JVA)	2075
Střední a písařská služba (bez JVA)	5389
Jednoduchá služba/ostatní zaměstnanci	885
Vězeňská služba celkem	4059

Rozmanité a náročné úkoly ve vězeňském systému mohou provádět pouze speciálně kvalifikovaní pracovníci. V roce 2017 bylo k dispozici 4059 zaměstnanců v různých profesích. V organizačních jednotkách vězeňství v Dolním Sasku pracují ekonomové a diplomovaní správní úředníci, právníci, sociální pracovníci, učitelé, psychologové, lékaři, zdravotníci a zdravotnice, a také zaměstnanci výrobních provozů.

Personální stav v prosinci 2017	Celkem
• Právníčky a právníci	25
• Odborníci a pracovníci podílející se na zacházení s vězni z toho:	273
• Lékařská služba	19
• Psychologická služba	79
• Pedagogická služba	31
• Sociální služba	143
• Duchovenská služba (dalších 28 osob na základě pracovních úvazků v církvích)	1
• Diplomovaní ekonomové	167
• Hospodářsko-správní úředníci JVA (včetně zdravotnické služby a čekatelů)	2829
• Ostatní (písařská služba, technici, řidiči atd.)	153
Celkem	3447

Podíl žen činí 30,51 %, v posledních letech neustále roste. 337 zaměstnanců všech profesí pracuje na částečný úvazek.

4.3. Sociální pracovníci a sociální pedagogové v dolnosaském vězeňství

Podmínky pro přijetí

Jako sociální pracovník / sociální pedagog může být zaměstnán pouze úspěšný absolvent vysokoškolského vzdělání v oboru sociální práce nebo sociální pedagogika s diplomem nebo bakalářským titulem, který získal státní uznání.

Státní uznání je upraveno v Nařízení o státním uznávání odborných kvalifikací v oblasti sociální práce, vzdělávání se speciálními potřebami a vzdělávání dětí (SozHeilKindVO) ze dne 17. května 2017.

Státní uznání nezbytné pro plnou kvalifikaci sociálního pracovníka, sociálního pedagoga nebo sociálního pedagoga se uděluje na žádost absolventům, kteří ukončili vysokoškolské vzdělání v oboru sociální práce, které se kvalifikovalo pro funkci sociálního pracovníka, sociálního pedagoga nebo sociálního pedagoga v Německu.

Studium zahrnuje také jeden rok praxe potřebné pro získání státního uznání.

Během roční praxe se mají žadatelé o státní uznání seznámit s praxí sociální práce a souvisejících administrativních činností a prohloubit své odborné znalosti.

Roční praxe má žadateli umožnit samostatně a nezávisle pracovat v oblasti sociální péče s využitím odborných znalostí získaných během studia a získat zkušenosti při praktických pracovních úkolech s ohledem na rámcové podmínky etické, právní, organizační a finanční. Praxi provází další kurzy a na závěr je o ní zpracovávána závěrečná zpráva.

Dozor nad praxí provádí státem uznaný sociální pracovník, nebo sociální pedagog, který má nejméně dva roky odborné praxe v oblasti sociální práce.

Kromě provázení při získávání praktických pracovních zkušeností organizuje vysoká škola kurzy, které slouží k přípravě a sledování praktického studijního období a zajišťují kritickou reflexi aktivit během praktického studijního období. Vysoká škola určuje délku doprovodných kurzů s přihlédnutím k provozním potřebám výcvikových pozic.

Délka doprovodných kurzů zahrnuje v průměru nejméně osm a maximálně deset hodin měsíčně v průběhu roční řízené praxe.

Proces náboru a ustanovení do státní služby

Před přijetím do zaměstnání je osobní, zejména duševní a fyzická způsobilost žadatele pro tuto činnost přezkoumána v hodnotícím středisku při Institutu vzdělávání dolnosaské vězeňské služby.

Konečné rozhodnutí o přijetí do zaměstnání náleží vedení příslušné organizační jednotky vězeňské služby po osobním pohovoru s uchazečem.

Karierní řád

Po odpracování dvou let ve vězeňství v pracovním poměru na dobu určitou může být uchazeč přijat jako státní zaměstnanec.

Oblasti působení

Sociální pracovníci / sociální pedagogové mohou být ve vězeňském systému pověřováni mnoha úkoly.

Mezi klasické úkoly patří individuální péče o vězně a provádění skupinových aktivit.

Oblasti základních činností jsou stanoveny Prováděcími předpisy vězeňství Dolního Saska. Jsou v nich obsaženy základní směrnice pro povýšenou státní službu v oblasti sociální péče.

Úkoly povýšené sociální služby ve vězeňských zařízeních plní sociální pracovníci a sociální pedagogové se státním uznáním.

Povýšená sociální služba používá metody sociální práce (individuální pomoc, práce ve skupinách, komunitní práce). Jejím cílem je podpora vězňů a mladistvých v arestu při rozpoznávání a překonávání jejich obtíží. Cílem pomoci je umožnit jim, aby si své záležitosti organizovali a regulovali (Pomoc ke svépomoci)

Sociální službě ve výkonu soudních rozhodnutí o dospělých i mladistvých náleží především:

- pomoc vězňům při přijetí, během věznění a při propuštění;
- individuální poradenství vězněným při řešení osobních potíží;
- skupinová práce s vězněnými osobami;
- podpora sociálních kontaktů vězňů, zejména s příbuznými a dalšími blízkými osobami; což může zahrnovat i návštěvy v místě bydliště;

- poradenství a podpora vězňů při regulaci jejich dluhů
- poskytování předmětů a věcí z materiálu dostupného pro péči o vězně a propuštěné vězně;
- instruktáž a poradenství dobrovolníkům ze spolupracujících institucí;
- spolupráce s probační a mediační službou, orgány soudní pomoci a dohledu nad chováním vězňů, s úřady, sdruženími, dobročinnými organizacemi a dalšími orgány činnými v oblasti sociální práce;
- doprovázení praktikantů v oboru sociální práce;
- práce v projektových a pracovních skupinách a pomoc při vytváření dalších prostředků a nástrojů pro organizační rozvoj.

Sociální služba ve výkonu soudních rozhodnutí o dospělých i mladistvých působí především prostřednictvím:

- diagnostiky potřebné pro zacházení přípravu, provádění a další rozvoj plánu výkonu soudního rozhodnutí;
- posuzování osobnosti mladistvých obviněných a přípravou zpráv;
- podpory profesní přípravy vězňených osob;
- plánování a provádění výcviku a dalšího vzdělávání, jakož i volnočasových aktivit a zvláštních programů zacházení pro vězně;
- přípravy na propuštění;
- přípravy na přijetí do ústavních nebo ambulantních terapeutických zařízení;
- poskytování finančních prostředků na péči o vězně a propuštěné;
- vzděláváním a dalším vzděláváním vězeňského personálu;
- náboru a přijímání dobrovolných spolupracovníků

Základní úkoly a rozsah působnosti určují podmínky v konkrétním JVA.

Sociální službě v arestu pro mladistvé náleží především tyto úkoly:

- provádění vstupních a výstupních pohovorů, jakož i individuálních a skupinových diskusí;
- plánování a provádění volnočasových výchovných aktivit;
- spolupráce s rodiči, zákonnými zástupci a dalšími osobami blízkými arestovaným mladistvým, se zaměstnavateli, úřady, sdruženími a dobročinnými institucemi;
- stanoviska k návrhům na upuštění od výkonu zbytku arestu a posuzování žádostí arestovaných;
- příprava a přijímání opatření v oblasti sociální péče;
- příprava závěrečných zpráv;
- doprovázení dobrovolných spolupracovníků a praktikantů v oboru sociální práce;

Sociální služba se podílí na:

- posuzování a výzkumu osobností vězňených osob;
- plánování a úpravě soužití v arestu mladistvých;
- plánování a provádění výchovné práce, zaměstnávání a vzdělávání mladistvých v arestu;
- organizování návštěv, korespondenčních a telefonických kontaktů, jakož i sledování rozhlasu a televize;
- vzdělávání a dalšího vzdělávání vězeňského personálu;
- získávání dobrovolných spolupracovníků.

S příslušnou kvalifikací mohou sociální pracovníci také pracovat terapeuticky. V závislosti na jejich kvalifikaci mohou být skupinové aktivity nabízeny v různých oblastech.

Často jsou sociální pracovníci / sociální pedagogové ustanovováni do funkcí vedoucích oddělení. V této pozici jsou pak nadřazenými skupin s průměrným počtem 15 zaměstnanců a přibližně 40–60 vězňených osob. Přitom většinou rozhodují o vyřízení žádostí vězňů.

Informace o kariéře a platu

Po vykonání odborné činnosti ve vězeňském systému po dobu 2 let v dočasném pracovním poměru mohou být sociální pracovníci převedeni do služebního poměru, pokud naplňují zákonné karierní požadavky. Během výkonu povolání zpočátku náleží sociální pracovník do výplatní skupiny E 9 TV-L. Dále je mzda je vyplácena v platových skupinách od A 9 do A 13 podle Dolnosaského platového řádu² (NBesO).

Platový řád A – Základní plat (měsíčně v Euro)												
Platová skupina	Doba praxe – každý stupeň 2 roky				Doba praxe – každý stupeň 3 roky				Doba praxe – každý stupeň 4 roky			
	Platový stupeň											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
A 5	2201,80	2273,30	2328,84	2384,38	2439,93	2495,48	2551,03	2606,58				
A 6	2248,74	2309,74	2370,73	2431,71	2492,68	2553,69	2614,68	2675,67	2736,64			
A 7	2337,89	2392,69	2469,45	2546,18	2622,94	2699,67	2776,44	2831,23	2886,04	2940,88		
A 8		2470,57	2536,15	2634,50	2732,84	2831,18	2929,56	2995,13	3060,66	3126,24	3191,79	
A 9		2617,80	2682,31	2787,27	2892,24	2997,21	3102,18	3174,31	3246,76	3322,46	3398,76	
A 10		2803,65	2893,30	3027,77	3162,28	3299,33	3441,52	3536,32	3631,12	3725,90	3820,71	
A 11			3198,29	3340,90	3486,60	3632,33	3778,02	3875,20	3972,31	4069,47	4166,60	4263,72
A 12				3606,56	3780,23	3953,98	4127,70	4243,52	4359,30	4475,13	4590,93	4706,76
A 13				4045,76	4233,36	4420,94	4608,50	4733,59	4858,65	4983,71	5108,78	5233,84
A 14				4256,86	4500,10	4743,35	4986,62	5148,80	5310,98	5473,11	5635,31	5797,51
A 15						5211,61	5479,03	5693,02	5906,97	6120,94	6334,91	6548,87
A 16						5751,25	6060,54	6308,02	6555,49	6802,96	7050,39	7297,83

Tabulka plánovaných počtů vězněných osob na jednoho sociálního pracovníka:

Typ věznice	Příslušný počet vězněných osob na 1 soc. pracovníka
Trest odnětí svobody dospělých mužů	1:40
Výkon vazby obviněných mužů	1:50
Výkon trestu odnětí svobody dospělých mužů v otevřené věznici	1:45
Výkon vazby nebo trestu odnětí svobody dospělých žen	1:30
Výkon soudních opatření u mladistvých	1:20
Specializované oddělení – sociální terapie	1:10

Eva Klostermann

Jugendarrestanstalt Verden

Psychologischer Dienst

Gräfin-Anna-Straße 4

26721 Emden

e-mail: Eva.Klostermann@justiz.niedersachsen.de

web: www.jaa-verden.niedersachsen.de

(Text příspěvku z němčiny přeložil: L. B.)

² Aktuální údaje o platových tarifech jsou dostupné na WWW: <<https://oeffentlicher-dienst.info/c/t/rechner/beamte/ni?id=beamte-nds-2019&matrix=1>> (pozn. překl.)

5. Sociální práce v lotyšském vězeňství

Social Work in Latvian Prisons

Plk. Māris Stivrenieks

Náměstek generální ředitelky vězeňské služby Lotyšska

Resumé:

Vývojové trendy a základní údaje o současném systému vězeňství v Lotyšsku. Nové prvky zaváděné při reformě lotyšského vězeňství, zejména nové formy sociální práce s vězni. Spolupráce se státními, nestátními institucemi a rodinami vězňů.

Resumé:

Trends and basic data on the current prison system in Latvia. New elements introduced within the reform of the Latvian prison system, in particular new forms of social work with prisoners. Cooperation with state, non-state institutions and families of prisoners.

Klíčová slova: lotyšské vězeňství, socializace odsouzených, eliminace počtu odsouzených, sociální práce, adiktologie, nestátní organizace, spolupráce s rodinou.

Keywords: Latvian penitentiary; socialization of convicts; elimination of the number of convicts; social work; addictology; NGO; cooperation with family.

5.1. Základní data o lotyšském vězeňském systému

Dobrý den, jmenuji se Maris Stivrenieks a jsem náměstek generální ředitelky vězeňské služby Lotyšska. V rámci mých služebních povinností jsem zodpovědný za bezpečnost a zabezpečení věznic, za monitorování vězňů a za implementaci resocializace ve všech lotyšských věznicích.

Na této konferenci dnes budu mluvit o naší sociální práci.

Rád bych také využil této příležitosti a poděkoval generálnímu ředitelství Vězeňské služby České republiky a ředitelství Akademie vězeňské služby za tuto nádhernou příležitost zúčastnit se konference a navštívit jednu z nejkrásnějších evropských zemí – Českou republiku.

Během mého dnešního vystoupení bych vás rád seznámil se základními fakty charakterizujícími lotyšské věznice a s novinkami týkajícími se výkonu trestu odnětí svobody v Lotyšsku.

Lotyšský vězeňský systém.

Začnu se základními principy lotyšského vězeňského systému. Těmi jsou: poslání, vize a hodnoty.

Naším posláním je pomoci vězňům během výkonu trestu stát se slušnými občany, naší vizí jsou moderní věznice pro bezpečnější společnost a hodnotami jsou individuální přístup, profesionalita, spravedlnost, humanita, bezpečnost, zákon, odhodlání a zodpovědnost.

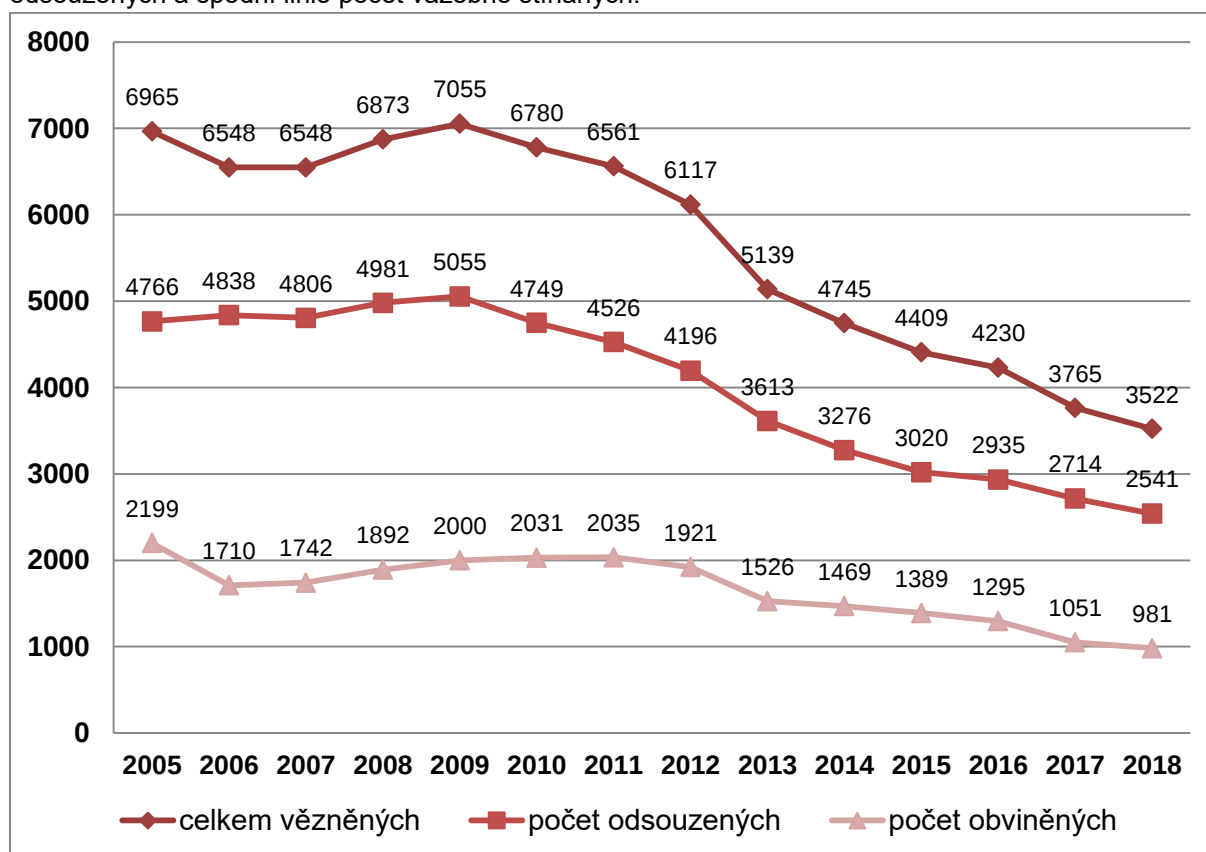
Na následujícím obrázku vidíte projekt, vizualizaci nové věznice, o jejíž výstavbě se bude rozhodovat během příštího měsíce. Bude se jednat o jednu z nejmodernějších evropských věznic s kapacitou 1200 vězňů za 138 miliónů eur.

Lotyšský vězeňský systém je čtyřúrovňový – zahrnuje vazební věznice, uzavřené věznice, polootevřené věznice a otevřené věznice. Odděleně potom existují nápravná zařízení pro mladistvé a adiktologické centrum. Věznice mohou být jednotypové, například uzavřená věznice, ale mohou zde být i kombinace, například uzavřená věznice s připojeným oddělením otevřené věznice.

V současné době je v Lotyšsku 9 věznic.

V Lotyšsku je aktuálně vězněno 3 489 osob. V tomto grafu vidíte vývoj počtů vězněných osob od roku 2005. Horní linie ukazuje celkový počet vězňů v daném roce, prostřední linie indikuje počet odsouzených a spodní linie počet vazebně stíhaných.

Jak můžete dále vidět v grafu, signifikantní změna - snížení počtů vězňů - nastala v letech 2012/2013 v důsledku nového modelu trestní politiky založeného na novelizacích trestního zákona, trestního řádu a zákona o výkonu trestu odnětí svobody. Na základě těchto novelizací bylo mnoho trestných činů dekriminalizováno, pro mnoho z nich byly stanoveny alternativní tresty, tresty odnětí svobody byly redukovány a také byly sníženy spodní i horní hranice trestních sazeb. Tato změna nám

umožnila zavřít některé staré věznice a zajistit ubytovací kapacitu 4 m² pro každého vězně, jak je dáno mezinárodními standardy a normami.

Jak jsem již zmínil dříve, v současné době je v Lotyšsku vězněno 3 489 vězňů. Z tohoto počtu je 2 518 odsouzených a 971 vazebně stíhaných. Z celkového počtu vězňů je 32 mladistvých, 267 žen, 59 doživotně vězněných a dalších 5 osob, které již byly prvoinstančním soudem odsouzeny k doživotí.

Pokračujeme v základních informacích o lotyšské vězeňské službě; celkový počet zaměstnanců je 2 513, 600 z nich jsou důstojníci, 1455 je řadových příslušníků a 458 je zaměstnanců.

V lotyšských zákonech je určena jak úloha vězeňské služby, tak také účel výkonu trestu odnětí svobody. Úlohou vězeňské služby je zajišťovat výkon trestu v souladu se základními principy danými zákony, uplatňující přitom vůči odsouzeným resocializační postupy dané zákonem, a dosáhnout toho, že odsouzený bude nadále dodržovat zákony a zdrží se kriminálního jednání. Účelem výkonu trestu odnětí svobody je v souladu s předpisy o výkonu trestu zajistit resocializaci vězněné osoby a její zákonné chování po propuštění z výkonu trestu.

Jak vyplývá z citace zákona, základním cílem výkonu trestu odnětí svobody je resocializace vězňů a jejich příprava na zákony respektující život ve společnosti.

Proces resocializace odsouzených k trestu odnětí svobody zahrnuje korekci jejich chování, postupy sociální rehabilitace zacílené na podporování zákonného chování odsouzených a jejich porozumění sociálně pozitivním hodnotám.

Sociální rehabilitaci odsouzených k trestu odnětí svobody rozumíme opatření realizovaná v celém průběhu výkonu trestu tak, aby si odsouzená osoba osvojila nebo udržela sociální dovednosti, profesní a všeobecné znalosti a dovednosti.

V lotyšském zákoně o výkonu trestu odnětí svobody jsou stanovena následující opatření sociální rehabilitace odsouzených:

- 1/ vzdělávání;
- 2/ zaměstnávání odsouzených (s odměnou za práci, nebo bez odměny);
- 3/ řešení sociálních problémů odsouzených;
- 4/ psychologická péče;
- 5/ volnočasové aktivity;
- 6/ zabezpečení náboženských potřeb;
- 7/ zapojení do programů redukce závislostí (v adiktologickém centru).

Pokračujeme ve statistických údajích - zde můžete vidět specifické indikátory pro resocializaci odsouzených v roce 2018.

Ve věznicích bylo zaměstnáno 874 vězňů (tj. 25 % z celkového počtu), v rozličných typech vzdělávacích programů bylo zapojeno 1789 vězňů (50 % z celkového počtu) a v resocializačních programech bylo zapojeno 671 vězňů (tedy 18 % z celkového počtu).

Mnoho vězňů také využívá pomoci vězeňských psychologů.

5.2. Sociální práce a nové prvky při reformě lotyšského vězeňství

Sociální práce ve vězení je neodmyslitelnou a nedílnou součástí resocializace odsouzených. Zahrnuje mnoho aspektů, například řešení sociálních problémů odsouzených, zmírňování důsledků věznění (posílení, obnovení či získání sociálních dovedností, poskytování informací o možnostech využití sociálních služeb a sociální pomoci po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody a zajištění osobních dokladů). Na této konferenci dnes kvůli omezenému času nebudu hovořit o práci, která je součástí každodenních pracovních povinností zaměstnanců, ale spíše o novinkách v lotyšském vězeňství, které se týkají resocializace a sociální práce.

Politika lotyšského vězeňství prodělala v nedávných letech významné změny právě díky zavedení nových resocializačních a socializačních opatření do praxe.

Jako jedno z prvních bych chtěl zmínit otevření Adiktologického centra v roce 2017. V tomto zařízení se realizují dva programy pro redukci závislostí, které se jmenují Pathfinder a Atlantis. Tyto programy byly převzaty z Norska a z Polska. Nejedná se o medicínské programy, ale o psychoterapeutické.

Pathfinder se zaměřuje na změnu myšlení a chování, rozvoj nových dovedností a redukci závislosti.

Atlantis pečuje o uspořádání volného času, rozvoj sebedisciplíny a sebeuvědomování a uvědomění si rizik závislosti.

Adiktologické centrum nezastupitelně přispívá ke snižování negativního efektu prizonizace, vlivu vězeňské subkultury, a zároveň slouží jako místo, kde v praxi ověřujeme všechny nové přístupy k výkonu trestu odnětí svobody. Veškeré děje se zde odehrávají na bázi komunitní práce, jejímž východiskem je dynamická bezpečnost.

V tomto centru jsme také začali využívat nový model opuštění věznice. Odsouzený má povoleno opustit věznici pod dohledem, tedy s doprovodem zaměstnance, s cílem splnit určitý úkol. Obvykle se opuštění věznice realizuje během pracovní doby a na místa sociálních služeb, na městské úřady, úřady práce atd. Cílem je připravovat odsouzenou osobu na život ve společnosti.

Od roku 2018 v Lotyšsku v rámci projektu pořádáme tzv. rodinné dny. Během nich rodiny odsouzených přicházejí do věznice a společně s odsouzenými se účastní tematických aktivit. Cílem rodinných dnů je posílit rodinné vazby, nebo v určitých případech je obnovit. V rámci těchto akcí pracujeme nejen s odsouzenými, ale také s jejich rodinami, abychom posílili socializaci vězňů a jejich úspěšný návrat do rodin. Tyto rodinné dny však nenahrazují již realizovaná krátkodobá či dlouhodobá setkání.

Lotyšská vězeňská služba už dlouhou dobu spolupracuje s dobrovolníky a nevládními organizacemi například v oblastech sportu, náboženství, zájmových a dalších resocializačních aktivit ve věznicích. V současné době jsme zahájili projekt týkající se implementace modulu tzv. Společenství. Účelem tohoto modulu je zapojit dobrovolníky do pomoci s návratem do společnosti těm odsouzeným, kteří byli právě propuštěni z vězení. Pomoc by se měla týkat řešení jejich sociálních problémů a poskytování veškeré podpory. Nyní vyvíjíme nový systém dobrovolnické práce, který bude zahrnovat výběr dobrovolníků, jejich přípravu a trénink. S dobrovolníky bude uzavírán kontrakt, smlouva, ve které budou specifikována jejich práva a povinnosti.

V Lotyšsku už po několik let úspěšně funguje inter-institucionální spolupráce. V pracovní skupině spolupracují Lotyšská vězeňská služba, státní a městské policie, probační služba, úřady sociálních služeb, městské a obecní úřady, opatrovnické soudy a nevládní organizace.

Účelem spolupráce mezi těmito institucemi je výměna informací; tato pracovní skupina nevydává žádná rozhodnutí. Svolává se pro pachatele sexuálně motivovaných trestných činů, násilné trestné činnosti, pro odsouzené za závažnou trestnou činnost a pro nebezpečné odsouzené. Pro každého takového je pracovní skupina svolána nejméně dvakrát, tedy jednou na začátku a jednou na konci výkonu trestu. Existence takovéto pracovní skupiny dovoluje získat relevantní informace o odsouzeném hned na počátku věznění, a tedy přesněji zjistit jeho resocializační potřeby. Na konci výkonu trestu zaměstnanci věznice poskytují informace o odsouzeném dalším zúčastněným institucím, které s ním budou pracovat po propuštění.

Māris Stivrenieks

Náměstek generální ředitelky Vězeňské služby Lotyšské republiky

Latvijas republikas

Tieslietu ministrijas

Ieslodzītāja ietu pārvalde

Priekšnieka vietnieks

Stabu iela 89

Rīga

LV-1009, Latvija

www.ievp.gov.lv

e-mail: maris.stivrenieks@ievp.gov.lv

Text příspěvku z angličtiny přeložila:

PhDr. Gabriela Šafářová, psycholog – tiskový mluvčí, Věznice Odolov

6. Role sociálního kurátora v trestní justici

The Role of Social Curator in Criminal Justice

Mgr. Alžběta Šustková
oddělení koncepce sociální práce a vzdělávání
Ministerstvo práce a sociálních věcí
Praha

Resumé:

V roce 2019 dostali sociální kurátoři na obecních úřadech stabilní oporu pro své kompetence na základě dlouhých diskusí a připravovaných změn legislativy. Podle zákona o sociálních službách mohou sociální kurátoři lépe rozvíjet spolupráci s věznicemi a dalšími institucemi tak, aby sociální práce působila na eliminaci počtů vězňených osob.

Resumé: In 2019, social curators at municipal authorities received stable support for their competences based on long discussions and forthcoming legislative changes. In compliance with the Social Services Act, social curators can better develop cooperation with prisons and other institutions so that social work has an impact on reduction of the number of prisoners.

Klíčová slova: preventivní práce; sociální kurátor; sdílení dat o klientovi; kontinuální spolupráce; organizace vládní a nevládní; úřady práce; novela zákona; zákon o sociální péči.

Keywords: preventive work; social curator; sharing client data; continuous cooperation; governmental and non-governmental organizations; labor offices; amendment to the act; social welfare Act.

Domnívám se, že popisovat podrobně agendu sociálních kurátorů coby sociálních pracovníků zařazených do obecních úřadů obcí s rozšířenou působností není na tomto místě příliš potřeba. Kromě výkonu činností sociální práce s osobami, proti kterým je vedeno trestní řízení nebo propuštěnými z výkonu vazby nebo výkonu trestu pracují sociální kurátoři s dalšími osobami, které jsou ohroženy sociálním vyloučením, například z důvodu předchozí ústavní nebo ochranné výchovy, neuspokojivého naplnění životně důležitých potřeb vzhledem k tomu, že jsou osobami bez přístřeší, po ukončení léčby závislosti nebo závislostního chování ve specializovaném zařízení, a pracují rovněž s osobami, jejichž práva a zájmy jsou ohroženy trestnou činností jiné osoby a osobami, jejichž způsob života může vést ke konfliktu se společností. Při tom všem vystupuje současně jako úředník obecního úřadu.

V letech 2017–2018 zasvěcení pozorovatelé postřehli vášnivou diskuzi o tom, zda je či není legitimní užívat pojem „sociální kurátor“ pro sociálního pracovníka zařazeného do obecního úřadu obce s rozšířenou působností a vykonávajícího agendu podle § 92, písm. b) z. č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů (dále jen zákon o sociálních službách). Diskuse probíhala na více platformách, zastánci i odpůrci legitimacy označení „sociální kurátor“ vytvořili dva tábory a používali silné argumenty k přesvědčení ostatních, debata se dokonce přenesla na mezirezortní úroveň a zasahovala do plnění úkolů stanovených Úřadem vlády ČR a do spolupráce s ostatními organizačními složkami státu. Klíčový rezort se nakonec po uvážení všech výhrad a přínosů postavil k věci pragmaticky a vydáním Stanoviska MPSV ze dne 24. července 2019 potvrdil legitimitu užívání tradičního označení „sociální kurátor“.

Pojmenování „sociální kurátor“ vzniklo v roce 1968 na Výzkumném ústavu kriminologickém a bylo používáno tehdejšími Ministerstvem sociálních věcí (dnes Ministerstvo práce a sociálních věcí) od roku 1971. Nyní jsme tedy sociálním kurátorům potvrdili, že jsou skutečně sociálními kurátory a v navrhované novele zákona o sociálních službách zůstává dále upřesnění § 92, písm. b) v tom smyslu, že uvedené činnosti vykonává sociální pracovník – sociální kurátor. Tak by ani do budoucna neměly vzniknout pochyby o specifickém označení tohoto sociálního pracovníka s jednoznačným agendovým vymezením v rámci obecního úřadu.

Vedení obsahem agendy sociální kurately jsme ovšem i v době hledání konsenzu v pojmosloví vydávali stanoviska k plnění akčních plánů jednotlivých koncepcí a strategií v této agendě. Zároveň se pilně a pečlivě zkoumal a připomínkoval každý návrh z ministerské dílny, jak na obecní úrovni při přímé a konkrétní práci, tak na krajské, která je více koncepční a metodická. Kolegové sociální kurátoři i krajští metodici sociální práce a prevence se účastnili konferencí, odborných seminářů a workshopů, komunikovali jsme napřímo, aby se podařilo složit mozaiku stávajícího výkonu činností sociální práce v sociální kuratele a potřeb pro další období.

V mezidobí bylo ovšem dosaženo spousty pokroků i na národní úrovni. Navázali jsme na dřívější výbornou spolupráci s Probační a mediační službou ČR a Vězeňskou službou ČR, s ministerstvy spravedlnosti a vnitra, komunikujeme s neziskovým sektorem angažovaným v postpenitenciární péči, účastníme se parlamentních a senátních seminářů a aktivně se zapojujeme do práce mezirezortních pracovních uskupení. Výsledkem je posun v jednáních o prolomení mlčenlivosti o klientovi mezi PMS a sociálním kurátorem, rychlé řešení nesouladů v komunikaci s ostatními státními složkami, zpřesnění výkaznictví a statistik, a v neposlední řadě širší zapojení sociálních kurátorů do penitenciární a postpenitenciární péče a povědomí o potřebnosti a nenahraditelnosti jejich práce obecně.

Podporujeme spolupráci sociálních pracovníků v rámci veřejné správy a sjednocujeme podmínky pro výkon činností sociální práce. Novelou zákona o sociálních službách nastavujeme například nové povinnosti ÚP ČR v oblasti posuzování v příspěvku na péči. Rovněž stanovujeme pravidla pro předávání informací mezi ÚP ČR a sociálními pracovníky na obcích k případové sociální práci s klientem za účelem zajištění návazné péče. Významným preventivním přínosem by tak měl být včasný záchyt širšího spektra osob, které se nacházejí v rizikové situaci z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu. Z hlediska sociální kurately je navrženo kromě avizovaného doplnění označení sociální pracovník – sociální kurátor i ucelení agendy § 92, písm. b) zákona o sociálních službách. Nejedná se však o žádný průlom v náplni práce sociálních kurátorů, jen o ucelení jejího obsahu do jedné normy.

Bez ohledu na to, zda bude novela schválena v námi navrhovaném rozsahu, nás v nejbližších letech čeká hodně práce zaměřené na rozvoj sociální práce na obecních úřadech, a to zejména v oblasti prevence. Dlouhodobé neřešení a nepředjímání vzniku sociálně patologických jevů přináší zvýšené riziko eskalace problémů a jejich rozšíření, popř. zasažení širších populačních struktur. Včasný zásah prostřednictvím nástrojů sociální politiky naopak nese potenciál zabránit rozvoji a prohloubení problému. MPSV ve své další činnosti naváže na předchozí metodické vedení a více se zaměří na sjednocení postupů výkonu sociální práce na lokální úrovni, v přípravě je např. materiál upřesňující možnosti a způsob provedení depistáže, čili cíleného vyhledávání osob ohrožených sociálním vyloučením přímo v terénu.

Aktuálně je ve schvalovacím procesu rovněž Doporučený postup MPSV pro sociální pracovníky – sociální kurátory a krajské metodiky sociální práce a prevence, v němž byl prostřednictvím realizace aktivit skupinového poradenství ve vězeňských zařízeních a spolupráce sociálních kurátorů na programu zacházení včleněn koncept kontinuální sociální práce s osobami ve výkonu trestu odnětí svobody.

Kontinuální sociální práce zahrnuje práci sociálního pracovníka – sociálního kurátora s klientem a spolupráci s dalšími odborníky ve všech fázích trestního řízení (jak ve výkonu vazby, tak i na svobodě), tzn. v průběhu soudního řízení, ve výkonu trestu odnětí svobody, ale zejména následně v průběhu všech fází postpenitenciární péče. Při přípravě na výstup z výkonu trestu odnětí svobody mají intervence sociálního kurátora více informativní a depistážní charakter, následuje intenzivní podpora v povýstupní fázi a největší a nezastupitelnou roli má sociální kurátor v současné době v dlouhodobé reintegraci klienta, kdy se pracuje všemi dostupnými nástroji sociální práce v součinnosti s dalšími subjekty na znovuzачlenění klienta do společnosti a tím i prevenci další trestné činnosti.

Těším se na další diskuse, nyní již k technickým a metodickým úskalím sociální práce s lidmi ohroženými sociálním vyloučením.

Mgr. Alžběta Šustková

ministrský rada

Ministerstvo práce a sociálních věcí

Odbor sociálních služeb a sociální práce MPSV

Oddělení koncepce sociální práce a vzdělávání

Na Poříčním právu 1/376

128 01 Praha 2

alzbeta.sustkova@mpsv.cz

7. Spolupráce Vězeňské služby ČR a Probační a mediační služby v oblasti sociální péče o vězněné osoby – perspektivy rozvoje společných aktivit

Cooperation between the Prison Service of the Czech Republic and the Probation and Mediation Service in the Field of Social Care in Prisons - the Prospects of Joint Activities Development

PhDr. Andrea Matoušková
Ředitelka Probační a mediační služby ČR
Praha

Resumé:

Spolupráce Vězeňské služby ČR a Probační a mediační služby v oblasti sociální péče o vězněné osoby naplňuje významnou roli při přípravě odsouzených na propuštění a reintegraci do společnosti. Rozvíjejí se nové projekty zaměřené na podporu odsouzených motivovaných pro změnu a prevenci recidivy.

Resumé:

The cooperation of the Prison Service of the Czech Republic and the Probation and Mediation Service in the field of social care in prisons plays an important role in preparing prisoners for release and their reintegration into society. New projects are being developed to support convicts motivated to change and relapse prevention.

Klíčová slova: probace a mediace; resocializační programy; příprava na propuštění z věznice; reintegrace; prevence kriminálního selhávání.

Keywords: probation and mediation; resocialization programs; preparation for release from prison; reintegration; prevention of criminal failure.

Vážené kolegyně, vážení kolegové,
vedu vás interaktivním způsobem do situace, ve které jsme.

Jak vnímá veřejnost kriminální situaci?

Do jaké atmosféry předsudků a stereotypů se propuštění vězni vrací?

To do jisté míry to souvisí s tím, jak jsou potom úspěšní při překonávání překážek, kterým musí čelit. Podle statistik obsahu mediální produkce, které zpracoval Institut pro kriminologii a sociální prevenci, jsou nám známa některá čísla, která vám pro úvodní zamyšlení předložím v malém kvízu.

1/ Kolik procent zpravodajství tvoří příspěvky o kriminalitě, trestné činnosti a bezpečnosti?

Je to 20 %.

2/ Kolik procent ze zpravodajství tohoto typu tvoří příspěvky popisující násilnou kriminalitu?

Je to 43 %.

3/ Jaký druh trestu je ve zpravodajství nejčastěji prezentován?

Je to nepodmíněný trest odnětí svobody.

Taková je podle médií situace, kterou vnímá veřejnost a vnímají ji i lidé, kteří jsou propouštěni.

Podle médií to vypadá, že naše republika je plná těch nejzávažnějších zločinců, kteří patří do vězení, ale kteří se vracejí na svobodu. Objevuje se otázka, jestli se mají dostat ven, zda předčasně, nebo až po výkonu trestu.

Málokdo řeší otázky, které řeší Probační a mediační služba, a to:

Jak jsou připraveni?

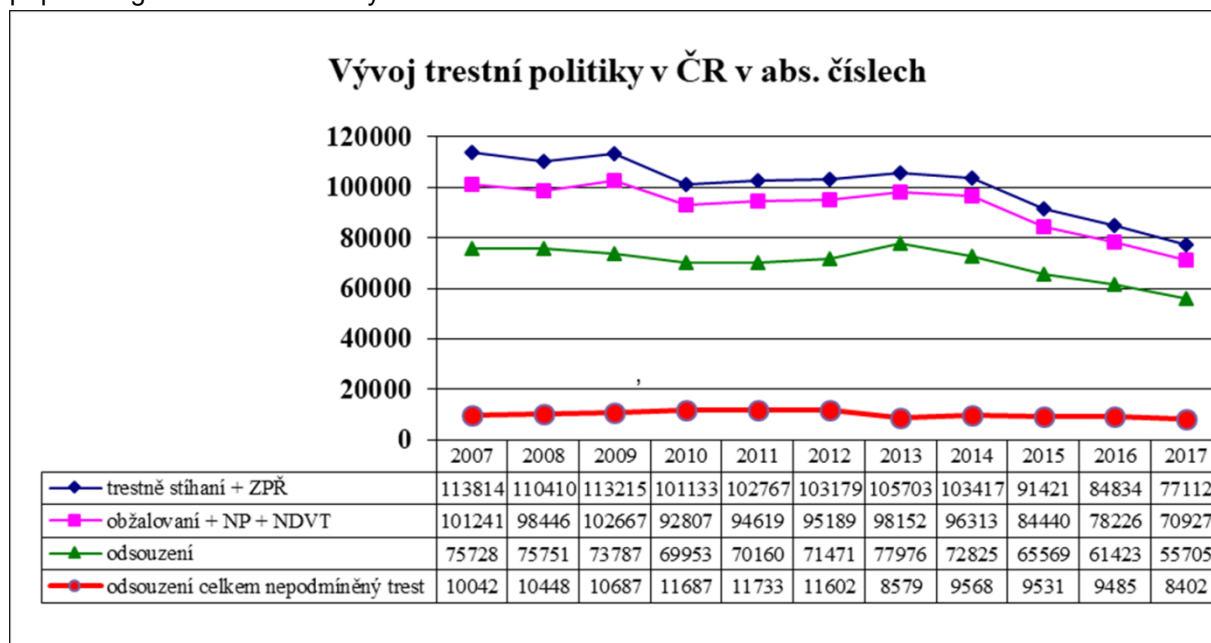
Jak jsou motivováni?

Jak jsou zodpovědní a zda opravdu chtějí změnit své dosavadní způsoby života?

Skutečná čísla mluví o něčem jiném, než o tom, co se veřejnosti ze zpravodajství dostává.

Čili o tom, že trestná činnost od roku 2007 klesá, že násilná kriminalita tvoří opravdu jenom část případů vyšetřovaných policií. Nechci zpochybňovat jejich závažnost, ale je to opravdu jenom 6 % všech odsouzených, kteří jsou momentálně ve vězení.

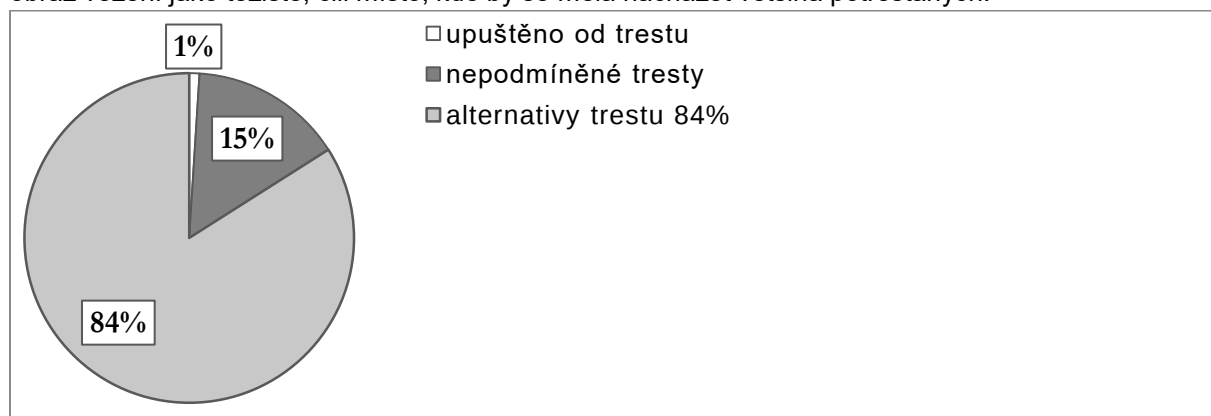
Vražda – ten nejzávažnější trestný čin – je v policejních statistikách evidován v 0,08 % všech případů registrované kriminality.

Graf č. 1: Vývoj trestní politiky v ČR v letech 2007–2017

Na grafu č. 1 zřetelně vidíme, že podle statistik celková kriminalita v České republice klesá.

Trest odnětí svobody nepodmíněný činí 15 % soudem ukládaných trestů. Lidé si tedy neuvědomují, že většina trestů je vykonávána na svobodě. Ale veřejnost má stále v popředí zájmu jen obraz vězení jako trestiště, čili místo, kde by se měla nacházet většina potrestaných.

Graf č. 2: Většina trestů je vykonávána na svobodě (2017)

Graf č. 2 ukazuje, že alternativní tresty (tj. nespojené s odnětím svobody) tvoří 84 %, mezi ně patří jako nejpočetnější podmíněné tresty odnětí svobody s dohledem, nebo bez dohledu, dále podle

četnosti jsou v pořadí tresty obecně prospěšných prací. Pak můžeme vnímat, že peněžní tresty nám vzrůstají vlivem ustalování rozhodovací praxe soudů. Marginální procenta ve statistice tvoří dohledová činnost pracovníků PMS, například nad zákazy návštěv sportovních utkání apod. Mediálně zajímavý je také trest domácího vězení spojený s elektronickým monitorovacím systémem.

Musíme přihlédnout i ke statistice, kolik je nyní ve věznicích lidí prvovězněných a kolik lidí se tam vrací opakovaně. U nich právě hledáme to „bílé místo“ na mapě našich dosavadních opatření a novým způsobem, novou intervencí se pokoušíme odklonit propuštěné ven z bludného kruhu, či ze syndromu „otáčivých dveří“, nebo „kolotoče“ návratů do věznice.

Jak čelit nedůvěře? Pozitivními příběhy klientů, vzory sociálních pracovníků a důvěrou

Při hledání nových přístupů bych vás chtěla upozornit na internetové stránky o muži, kterému byste se asi dříve na ulici vyhnuli, protože na první pohled dával najevo svou příslušnost k extremistickým hnutím. Jeho příběh byl zajímavý tím, že nepocházel z okraje společnosti, pocházel z dobré rodiny a měl vysokoškolské vzdělání. Zajímavý je tedy jeho vstup, ale hlavně schopnost vystoupit z vlivu extremistických ideologií.

Tomovu pozornost silně přitahují skryté příčiny vstupu a proces opouštění extremistických hnutí a ideologií. Tom došel k přesvědčení, že extremisté nejsou imunní vůči soucitu a lásce. Většina z nich se k hnutí přidává z úplně jiných důvodů než je nenávisť. Dveře ven proto zůstávají dokořán, když u nich stojí ta správná osoba.

Ne náhodou se Tomovi právě tohle téma dostalo pod kůži tak hluboko - sám má za sebou totiž velmi intenzivní osobní zkušenost. Tom Olsen vystudoval sociální práci a zaměřuje se na prevenci kriminality. Vedle toho ale doma v Norsku i na mezinárodní scéně vystupuje jako nezávislý lektor a konzultant proti extremismu.

<https://www.youtube.com/watch?v=WXS4-1eEwU>

Záleží vždy na vzoru a příběhu o setkání s takovým vzorem. Takovým vzorem by měl být sociální pracovník a setkání s ním. Při řešení našeho tématu jsou příběhy velmi důležité a je třeba říkat ty příběhy o pozitivní zkušenosti.

Pozitivní příběhy bych chtěla postavit do kontrastu s tím, co jsem vám říkala na začátku, když jsem vám přibližovala negativní obrazy, v jejichž kontextu je „vychována“ některými médii veřejnost.

Jsou mediálně známé osobnosti, které musely čelit pobytu ve vězení, zátěž na ně padla hlavně v období nedůvěry sociálního okolí a následného vlastního selhávání po propuštění. Jako pozitivní příběh můžeme uvést příklad bývalé vězeňkyně, o které natočila dokument Helena Třeštíková. Hrdinka příběhu po propuštění vystudovala sociálně právní školu a stala se lektorkou. Pomáhá bezdomovcům. Prezentování dobrých příběhů je při hledání naděje důležité.

Bezpečný návrat z vězení na svobodu: Jak vypadá příprava a jakého výsledku dosahujeme?

Rok	Odsouzené osoby ve VTOS	Celkem PP	Z toho pod dohledem Probační a mediační služby	
2010	19 449	4 375	1 229	28,1 %
2011	20 541	4 109	1 177	28,6 %
2012	20 429	4 658	1 398	30,0 %
2013	14 301	2 835	1 101	38,8 %
2014	16 433	2 326	958	41,2 %
2015	18 850	2 361	919	38,5 %
2016	20 501	2 411	1 136	46,9 %
2017	20 271	2 862	1 736	60,7 %

S dopomocí a s pocitem, že mu někdo důvěřuje, se člověk oslabený kriminogenními vlivy chová úspěšněji. Vliv takové pomoci dokazuje i statistika o rostoucí důvěře v pomoc PMS.

Od roku 2013 se počet soudních rozhodnutí o podmíněných propuštěních výrazně snížil a zároveň nastal růst podílu uložených podmíněných propuštění s dohledem pracovníků PMS.

Podíl podmíněných propuštění s dohledem narostl oproti počátku dvojnásobně, tj. na 60 %. Nyní je většina podmíněných propuštění udělována s dohledem PMS.

Při zvažování perspektivy propuštěných tedy dochází ke skutečně profesionálnímu zhodnocení šancí těchto jednotlivců ze strany obou „služeb“ vězeňské i probační. Ve spolupráci obou služeb lze potom zvážit, zda již nastal čas „vystavit ho testu na svobodu“. Musí to být provedeno bezpečným způsobem, čili: „My ho propustíme, ale budeme pozorovat, jestli to zvládne.“ Tedy: „Vystavme vybrané propuštěné podle jejich individuálních potřeb jen určité míře kontroly.“

Schéma postupu při žádostech o podmíněné propuštění – výchozí stav a inovace

Následující schéma znázorňuje, jak a kudy přicházejí soudcům informace potřebné při rozhodování o podmíněných propuštěných.

Jak to souvisí s Probační a mediační službou?

Schéma představuje výchozí stav.

Do schématu si ale v průběhu doby můžeme a musíme doplňovat další instituce a jejich roli při rozhodování o propuštění odsouzeného.

V průběhu jaké doby PMS doplňuje základní schéma?

Probační a mediační služba oslaví v roce 2020 své 20. výročí existence.

Od roku 2001 jsme se Vězeňské službě ČR představovali jako instituce, testovali jsme se a navzájem oťukávali. Ale zároveň jsme se snažili i navzdory vymezení našich působností dojít k nějakému modelu účinné spolupráce. Takový děj neproběhne během měsíce, nebo roku.

V roce 2004 jsme přijali jako PMS první *národní standardy o práci s podmíněně propuštěnými* a také s *klienty ve fázi přípravy na podmíněné propuštění*.

Zároveň od roku 2004 sdílíme s Vězeňskou službou ČR řadu velkých projektů, které nám umožňují společné vzdělávání, setkávání a výměnu zkušeností.

A myslím si, že pak během let, které uplynuly od roku 2004, nám tohle všechno pomohlo vytvořit skutečně pohodovou spolupráci, na níž se dokážeme domluvit. Snažíme se oba naše systémy zachovat a vyvíjet, avšak zároveň je propojovat tam, kde je to potřeba.

Je samozřejmé, že některé systémy ve službě probační a vězeňské nemusíme propojovat, jenom uvažovat, jak na sebe můžeme navazovat. Tak jsme spojení například s projekty SARPO a „Zastav se, zamysli se, změň se“, který jsme společně vytvářeli.

Nejnověji jsme spojeni s projektem **Victim impact training**³, který nyní běží ve věznicích. V něm kolegové ve VS ČR zvyšují odpovědnost pachatelů k obětem trestných činů ve snaze zmírnit následky dopadu trestných činů na poškozené.

Jsou tu už „hmatatelné“ programy a výstupy, které PMS s VS ČR spojují.

³ Křehká šance II viz WWW: <<https://www.pmscr.cz/krehka-sance-ii/>>

Následující schéma většina z vás zná.

Naše práce začíná návštěvou pachatele. Sběrem informací a analýzou sociálních vlivů se snažíme vytvořit tzv. bezpečný plán propuštění. Pro koho bezpečný? Jak pro pachatele, tak pro potenciální oběť a jejich rodiny. Od roku 2004 do tohoto procesu vnášíme vedle standardního postupu rozhodování o podmíněném propuštění pouze u motivovaných odsouzených, kteří o to stojí, také „Stanovisko PMS“.

Nestává se to ve všech případech, není to povinně zákonem stanoveno.

Tady narážíme na určité možnosti a limity, které určuje

**od roku 2004
součinnostní dohoda
mezi PMS a VS ČR,**

která už byla v průběhu let novelizována a aktualizována z toho důvodu, že je třeba propojit naše síly, abychom při přechodu odsouzených z vězení na svobodu, pro které jsou nutné společné intervence, tyto uplatňovali co nejlépe.

Podívejme se na limity a možnosti naší spolupráce.

Možnosti a limity

Spolupráce vězněného s PMS není ze zákona požadována od roku 2004 **součinnostní dohoda PMS/VS ČR**

Cíl:

připravit vězněného na přechod z vězení na svobodu

Limity:

Podmínkou spolupráce s PMS je souhlas vězněné osoby
PMS nemůže z personálních důvodů vyhovět všem, kteří chtějí
PMS pracuje s těmi, kdo chtějí, ale ne vždy potřebují
PMS nedosáhne na ty, kteří nechťejí, ale zároveň potřebují

akcent na právo podat si žádost o PP

X

není stanovena zákonná povinnost odsouzeného připravit si podmínky, trestní řád definuje jen jeden způsob projednání

První limit, na který narážíme, se ukazuje v tom, že pachatelé s námi spolupracovat mohou, ale nemusí. V té velké skupině lidí je nezbytné identifikovat osoby, které lze namotivovat a potom s nimi pracovat. Ale bez souhlasu odsouzených, který musí být uvědomělý, tj. musí vědět, co ho čeká a jak to bude probíhat, my můžeme chodit do věznic a neuděláme vůbec nic.

Druhým limitem jsou naše personální možnosti.

Nejsme schopni vyhovět všem odsouzeným, kteří se na nás obrací.

Některým žadatelům musíme vysvětlovat, že (podle našich zjištění) jsou v situaci, kdy naši intervenci nezbytně nepotřebují. To je vlastně druhá skupina odsouzených, u které musíme jejich záležitost z důvodů nedostatečného počtu zaměstnanců PMS odkládat, nebo žadatelům nevyhovět.

Probační a mediační služba tedy pracuje hlavně s těmi, kteří chtějí naši pomoc. Ale někdy zjišťujeme, že to není nutné, protože jejich připravenost a podmínky jako faktor, který ovlivňuje úspěšnost návratu na svobodu, je na takové úrovni, že nepotřebují naši asistenci, ačkoli ji sami chtějí.

Ze začátku to byla mezi odsouzenými rozšířena mylná představa, že od nás dostanou nějaké razítko jako volnou vstupenku na svobodu, třebaže o jejich případu bude rozhodovat soud. To bylo velmi složité vysvětlování, jak to „razítko“ na ten jejich imaginární papír může působit, a nakolik mohou být se svou žádostí o podmíněné propuštění úspěšní. Musíme vysvětlovat, že naši asistenci neděláme proto, abychom žadatele poškodili, ale abychom mu velmi srozumitelně vysvětlili šance a postup.

Výsledek ?

- **nízká aktivita (zodpovědnost, motivace) vězňů** při přípravě podmínek svého návratu na svobodu - vězněné osoby vyčkají splnění zákonných podmínek (zejména délka výkonu trestu ve vězení) a žádost o podmíněné propuštění zkusí podat
- **soudy jsou zahlcené žádostmi o PP**, které projednávají jedním procesním způsobem řízení, řízení v důsledku přetíženosti soudů vyžaduje více času, než zákon stanovuje
- vysoké % návratu propuštěných zpět do vězení, nepřipravení žadatelé o PP = vliv na **posuzování soudů v žádostech o PP** (nález ÚS 482/2018)
- **přeplněné věznice, méně PP, obavy a předpojatosti veřejnosti**

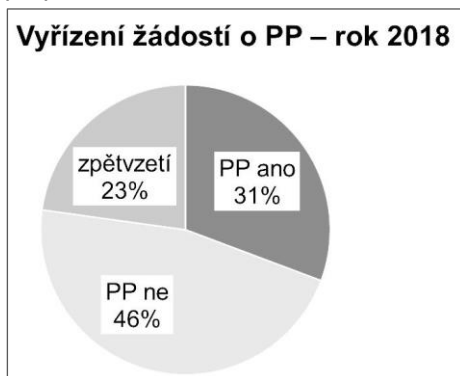
Nejsou-li však odsouzení motivovaní, nemáme možnost, abychom do té spolupráce vstoupili. Každý si žádost může podat, ale my můžeme říci pouze: vyčkejte, až vám uplyne další lhůta a pak to zkuste.

To nevede k tomu, že by tito odsouzení byli motivovaní, ale pak to většina z nich přece jen zkusí. To potom vede k tomu, že soudy jsou přetížené žádostmi o podmíněné propuštění, čas pro vyřízení soudního řízení se tím prodlužuje a nastávají procesní složitosti.

Když se k nemotivovanosti žadatelů připočte vysoké procento návratnosti propuštěných zpět do věznice, jakou sama, pokud jsem přítomna při těch soudních jednáních, často vidím, bývá to tím, že odsouzení jsou nepřipravení a přišli to jen zkusit, může nemotivovaný postoj odsouzených ovlivňovat odmítavý postoj soudů. Nelze se soudcům divit, pokud vidí člověka, který přijde potřetí, počtvrté, zkusí to, ale ani minimum vlastní aktivity nepředvede. To si potom soudce, státní zástupce i pracovník Probační a mediační služby kladou otázky, zda naše snažení vůbec k něčemu vede.

Zmínili jsme na jedné straně přeplněné věznice, ale na druhé straně obavy veřejnosti z propuštěných vězňů. Mluvila jsem na této konferenci s naším zahraničním kolegou a shodli jsme se, že jestliže nezastavíme přísun lidí do vězení a ve věznici nevyřešíme, jak vězeňskou populaci během věznění neposuneme bezpečným způsobem směrem na svobodu, tak věznice musí zůstat přeplněné. Problém se sice týká nastavení trestní politiky a podle mého názoru v našem prostředí není alternativní trestů málo, ale v praxi jde hlavně o to, jakým způsobem jsou k pochopení šance přijetí trestů nespojených s odnětím svobody motivováni.

Můžeme se nyní podívat na graf představující úspěšnost vyřizování žádostí o podmíněné propuštění v roce 2018.

Velkou část případů tvoří ty, ve kterých dojde ke zpětvzetí žádosti. Důvody k tomu jsou velmi různorodé, někdy dokonce taktické ze strany žadatele. Ale i těmito případy se celý systém justice roztáčí. Administrativa se rozběhne, ale někdy se jen práce soudů naprázdno zatíží.

Co je pro nás slibnějším řešením?

Všechny zainteresované na platformě podmíněných propuštění zajímají závěry z výzkumů Institutu pro kriminologii a sociální prevenci, z výzkumů Karlovy univerzity a ze zahraničních zdrojů.

Všichni očekávají nějaké řešení.

Můžeme konstatovat, že legislativa je nastavena dobrým směrem, ale dalšími změnami můžeme přispět k tomu, že systém podmíněného propuštění bude fungovat lépe.

Inovativní modely práce PMS

Příprava legislativních opatření k implementaci do široké praxe

- Komise pro podmíněné propuštění
- Legislativní návrhy upravující projednání žádostí o PP

V přípravě (zahájení pilotního provozu 2020/2021)

- Probační dům

Komise pro podmíněné propuštění je s Vězeňskou službou propojena více než deset let a Věznice Stráž pod Ralskem byla vlastně jedna z prvních, která uvěřila, že příprava a projednávání žádostí o podmíněné propuštění může probíhat nějakým novým, úspěšnějším způsobem. Ze zkušeností již víme, jak mohou komise pro podmíněné propuštění fungovat. Tyto komise jsou jakýmsi předstupněm před konáním u soudu, ale není to z důvodu, že by to soudy neuměly. Jde o jiný způsob, jak lze prověřit připravenost žádostí i žadatelů před vlastním jednáním u soudu. Komise provádějí parolová slyšení, která trvají jednu až dvě hodiny formou strukturovaného rozhovoru na témata rozvržená do tří časových linek: Nejprve hovoříme o tom, „co vás dovedlo do věznice“, „jaký život jste vedl“, „kde jste se pohyboval“. Za druhé se zabýváme vývojem osobnosti ve věznici: „když jste byl ve vězení, došlo tam k nějaké změně a k jaké“. Za třetí se ptáme na budoucí plány: „co se stane, až vás propustí“, „jak jste připraven“, „do jakých podmínek se vracíte“. A všude je to založeno na principu: „my vám můžeme pomoci, ale bez toho vašeho přínosu, bez vaší motivace a vlastní aktivity nepočítejte s tím, že by se tu stal zázrak, vy se ale můžete stát jeho součástí“.

Perspektivu vidíme po našich zkušenostech v tříčlenných komisích. Jeden z členů mohl být „zvenčí“ - bývali to sociální kurátoři. U parolových komisí ale seděli i lidé z neziskových organizací, kteří nějakou dobu předtím už opakovaně s odsouzeným hovořili. Zastoupena byla samozřejmě Probační a mediační služba a Vězeňská služba. Tito tři „komisaři“ vedli rozhovory s odsouzeným, který se před jejich otázkami nemohl nikam „schovat“. Ale bylo jenom na jeho volbě, jestli s námi rozhovor tohoto typu povede. Zároveň tam probíhaly rozhovory s vychovateli, kteří bývají odsouzenému nejbližší, případně i rozhovory s dalšími specialisty z věznice. Byly možné rozhovory s oběťmi, prostřednictvím asistenčních institucí pro oběti, popřípadě rozhovory s příbuznými obětí, s pozůstalými, kteří byli rovněž trestnou činností poškozeni. To řešení tedy není jednoduché.

Po deseti letech se musí zkušenosti komisí přetavit do procesního jazyka zákona. Komise mohou **v nové legislativě** sehrát systémovou roli v rozšíření nabídky variant, jak by bylo možné nadále žádosti o podmíněné propuštění projednávat.

V zahraničí mají i jiné způsoby veřejného slyšení, používají různé způsoby podle závažnosti a dalších kritérií jednotlivých případů. Některé žádosti projednávají tzv. „u stolu“. Některým věnují delší čas, například tak, jak jsem popsala výše. To znamená dvě hodiny všestranné orientace v případě, po které by se komise mohla rozhodnout.

Je jasné, že komise vytvářejí informační servis pro soudce a státní zástupce, abychom mohli poskytnout informací více a v nějakém celku.

Měla bych vysvětlit, proč na těchto komisích lpíme.

Ale zároveň musím konstatovat, že my v této chvíli bohužel přicházíme s koncepčními návrhy v úplně nejméně vhodný okamžik. Proč? Nyní slyšíme ze všech médií, že 10 %, tj. 10 tisíc státních zaměstnanců má být propuštěno. Minulý týden jsme dostali vyrozumění o výši redukce naší služby, ačkoli mnoho let argumentuji podobně jako Vězeňská služba slovy: „jestliže nás nepodpoříte personálně, nemůžete čekat, že nám ověřené nové perspektivní formy práce začnou fungovat“.

Podívejme se na statistiku:

Od roku 2008 bylo 700 projednaných případů. Řeknete si možná, že je to málo. Ale nemůžeme to udělat v každém případě. Musíme zvažovat organizační náročnost a předpoklad, že to bude mít smysl. Parolová služba probíhá v osmnácti věznicích jenom jednou za dva měsíce. Nemůžeme čekat tisíce případů.

Nicméně zajímavějším výsledkem je procentní shoda doporučení

komise a rozhodnutí soudu. Není to nula. Průměr činí 70 %, ale jsou okresy, kde dochází ke stoprocentní shodě a jsou okresy, kde je shoda nižší.

Pro mě je to důkaz toho, že komise umí zaujmout stanovisko nestranně, přichází s argumenty, které soudce přijme a řada soudců na nich staví celé rozhodnutí. I když máme případy, že soudce pustí odsouzeného, přestože mu to komise nedoporučí. Jindy naopak zamítne, ačkoli mu komise propuštění doporučí. Některým žadatelům v závěru komise opravdu říkáme „vy nejste připraven“. Vytkneme mu třeba tři věci, ve kterých vidíme, že připraven není, ale on to přesto zkusí. Obvykle uspěje tehdy, když v době, než jeho žádost doputuje k soudu, on ty „tři věci“ nějak napraví. Podle mých zkušeností to zafunguje někdy na poslední chvíli. Je to tím, že ho vlastně jasné pojmenování problémů „domotivuje“ a před soud již předstupuje lépe připraven.

Kolik je potom těch, kteří projdou tímto systémem a nakonec zrecidivují? Naše tradiční odhady hovoří o 60 procentech recidivy. Ale výsledky systému vykazují 22–23 % recidivy. I to je důkazem, že tento systém funguje.

Náš inovovaný systém není zázračný, ale má smysl ho rozvíjet. Jsme schopni to doložit. Navíc je to praxe ryze česká, byť inspirovaná zahraničními vzory. V čem spočívá inovace? Stanovisko překládané pro rozhodnutí soudu zahrnuje informace z věznice, informace z Probační a mediační služby a prohlášení oběti.

Můžeme doplnit několik příkladů z praxe.

Vyjádření odsouzeného, který byl doporučen k podmíněnému propuštění prostřednictvím komise:

„Vyčerpaný, ale spokojený. Přimělo mne to se nad sebou znovu zamyslet.“

/doporučen k podmíněnému propuštění/

Ale i když komise soudu podmíněné propuštění nedoporučí, vždy to činí zároveň s vysvětlením, proč takové stanovisko zaujala. Lidé odcházejí od komise s určitým plánem a doporučením „pracujte na tomhle“. Pak slyšíme například takové pocity:

„Jsem rád, že jsem došel až k parolovému slyšení a nevzdal jsem to... je to vlastně první věc v životě, kterou jsem dotáhl do konce.“

/nedoporučen k podmíněnému propuštění/

Uvedu ještě jednu reakci na doporučení komise:

Byla to pro mne zajímavá zkušenost a tvrdá lekce... Cítil jsem pocit viny, vztek na sebe a stud...

/doporučen k podmíněnému propuštění/

Pracujeme nejenom s pachateli majetkových trestných činů, ale i s odsouzenými za velmi závažné trestné činy s použitím násilí, i s případy, kdy jejich oběti nepřežily jejich trestný čin. Uvedu vyjádření jedné pachatelky takového činu:

Překvapilo mne, že pozůstalí stáli o písemnou omluvu, mrzí mne, že jsem to neudělala.

Další inovativní prvek, který připravujeme tak, aby doplňoval systém přechodu z vězení na svobodu, je:

Probační dům.

Probační dům není ani otevřená věznice, ani azylové zařízení.

Je to zařízení, kde propuštění odsouzení budou pod dohledem Probační a mediační služby.

V první chvíli po propuštění budou pod intenzivnějším dohledem než tehdy, když s nimi pracujeme takzvaně ambulantně, protože to bude pobytové zařízení. Ti lidé tam přijdou z rozhodnutí soudu, kterému se budou muset podrobit. V tom se probační dům bude lišit od „domů na půl cesty“.

Odlíšnosti budou také v odlišném – striktnějším – režimu, než bývá v obdobné ubytovací sociální službě. Budou tam lidé, u nichž už není potřeba, aby byli ve vězení, ale ta kontrola musí být intenzivnější, než bývá v pouze ambulantním probačním dohledu.

Půjde o to, aby tito lidé maximálně v průběhu několika dnů po propuštění nastoupili do zaměstnání a začali pracovat. Režim tedy bude v něčem podobný tomu, na co byli zvyklí ve věznici, a to dobré z něho budou jako návyk udržovat.

Pilotní projekt, který již běžel v Ostravě, měl kapacitu kolem dvaceti osob. Jeho fungování bylo vyhodnoceno ve zprávě pro vládu, která je k dispozici. Probační dům musí být napojen na systémy státních, ale i neziskových institucí.

V této chvíli jednáme již poměrně konkrétně o lokalitách, máme zajištěno financování (Norské fondy a státní rozpočet) a nyní vlastně vysvětlujeme, jak toto opatření bude fungovat. V českém prostředí musíme předpokládat, že vysvětlování bude chvíli trvat. Nějakou dobu potrvá, než získáme i důvěru soudů.

Začínáme nyní s jedním domem zase o maximální kapacitě 20 osob. Předpokládáme, že po nějakou dobu to bude stačit. Začneme s propuštěnými muži, protože je jich více, ale chceme takový dům vybudovat i pro ženy. Jeden by měl být v Čechách a druhý na Moravě. Koncepce počítá do budoucna celkem se čtyřmi probačními domy.

Běh se žlutou stužkou – proti předsudkům

Své vystoupení bych chtěla zakončit připomínkou „Běhu se žlutou stužkou“, který spojuje nás z Probační a mediační služby s kolegy z Vězeňské služby. To je součást něčeho, čemu říkáme osvěta široké veřejnosti zaměřená na boření předsudků o lidech, kteří se vracejí na svobodu. Nejde o romantickou vizi, že je „přijmeme s otevřenou náručí“ a že všechno bude jenom krásné. Jde o racionální debatu o tom, že jsou to lidé, kteří byli odsouzeni za své trestné činy, vykonali část trestu a potřebují nějaký pozitivní scénář své budoucnosti, protože jinak propadnou lidskému zoufalství a po určitých, bohužel opakovaných krocích vzrůstá opět nebezpečí, že se vrátí tam, kde už jednou byli. Pro reálný pohled na problém je taková osvěta prospěšná.

PhDr. Andrea Matoušková

ředitelka PMS

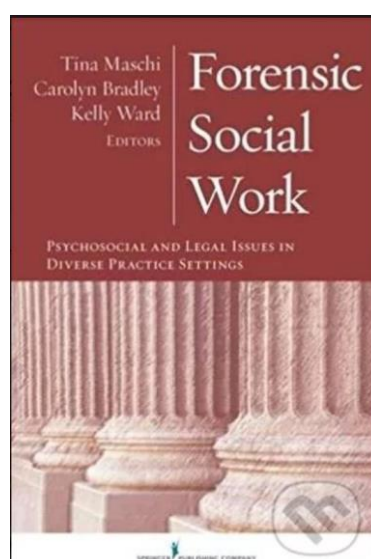
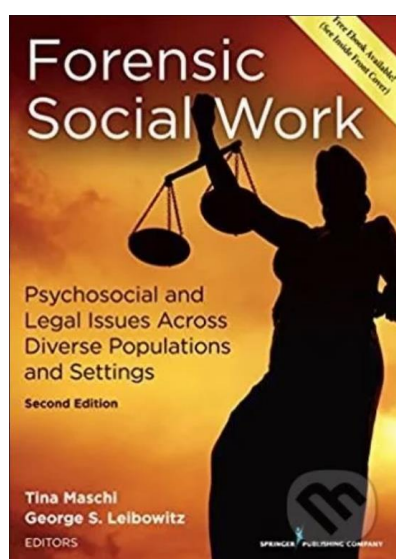
Probační a mediační služba

Senovážné náměstí 995/1

110 00 Praha 1

amatouskova@pms.justice.cz

Poznámka editora: Tento text byl sestaven podle poznámek z přednášky a z prezentace poskytnuté autorkou.

8. Sociální pracovník/pracovnice ve vězeňství

Social Worker in Prison

Doc. PhDr. Oldřich Matoušek

Katedra sociální práce

Filosofická fakulta University Karlovy

Praha

Resumé:

Aby mohl sociální pracovník vězni pomoci, musí si získat jeho důvěru jako klienta. Potřebuje k tomu specializované, ale i velmi široké pregraduální vzdělání a zkušenosti. Musí se orientovat ve všech procesech zacházení s vězněm uvnitř věznice, ale i v jeho zákonných zájmech a potřebách mimo věznici. Ideálem je propojení s klientovou rodinou, sociálním prostředím v budoucím pracovišti po propuštění a s podpůrnými organizacemi mimo věznici.

Resumé:

To help a prisoner, a social worker must gain his/her trust as a client. This requires specialized and at the same time very wide undergraduate education and experience. They must be well versed in all processes of treating prisoners in prison as well as in their legal interests and needs outside the prison. The ideal is connection with the client's family, the post-release workplace environment, and with supporting organizations outside the prison.

Klíčová slova: pozice sociálního pracovníka v represivní organizaci; klient sociální práce – vězeň; specifické dovednosti; metodika zacházení; komunikace s klientem; kontinuální spolupráce s organizacemi mimo vězení.

Keywords: position of social worker in repressive organization; client of social work – prisoner; specific skills; methodology of treatment; communication with client; continuous cooperation with organizations outside prison.

Smyslem existence pracovní pozice sociálního pracovníka⁴ ve věznici je příprava přechodu odsouzených do života po propuštění a posílení jejich schopnosti žít soběstačně v souladu se zákonem.

Cílovou skupinou jsou odsouzené ženy a odsouzení muži aktuálně vykonávající trest odnětí svobody. Jejich problémy jsou jednak osobní (většina těchto lidí má osobnostní dispozice ke kriminálnímu jednání), jednak ve vztazích s blízkými lidmi (partnery, dětmi), dále těžkosti finanční, bytové, případně pracovní. Odsouzení jsou během pobytu ve vězení frustrováni ztrátou svobody. Žijí v režimu, který jim ponechává jen minimum prostoru pro svobodné rozhodování. A jsou vystaveni nepříznivým vlivům vězeňské subkultury.

Sociální pracovník je zaměstnancem Vězeňské služby, tedy instituce představující represivní moc státu. Tato moc byla vůči odsouzenému uplatňována již během vyšetřování jeho případu a během soudního rozhodování. Její působení vyvolává u lidí, kteří jsou mu vystaveni, instinktivní obranné reakce.

⁴ Za mnoho charakteristik profese sociálního pracovníka ve věznici jsem zavázán Mgr. Ludmile Novákové z Vězeňské služby v Praze-Ruzyni.

Za této konstelace je dosažení cílové vize působení sociálního pracovníka – totiž resocializace vězněných osob – úkol nesmírně těžký.

Tuto vizi má pracovník naplnit v prostředí, ve kterém de-socializační činitelé mají leckdy převahu nad činiteli resocializačními. (Mj. české věznice stále zápasí s počtem vězňů v jedné cele, s velikostí oddílů a s počtem zaměstnanců přímo pracujících s odsouzenými.)

Sociální pracovník má na naplnění resocializační vize pracovat s klientem, který si ho nemohl vybrat. A navíc s klientem, který na spolupráci s pomáhajícím profesionálem není ze svého prostředí nastaven. Pokud měl zkušenost se státními orgány, dost často ji nevnímal jako přínosnou. Sociální pracovník navíc pracuje s klientem, u něhož je větší pravděpodobnost, že je recidivistou než tzv. prvopachatelem. Jeho vzdělání bude statisticky nejčastěji základní, případně bude vyučený. Půjde s vyšší pravděpodobností o klienta, který bude zatížen psychickými poruchami a závislostmi na návykových látkách, než o klienta, který tyto obtíže nemá.

Sociální pracovník je ještě znevýhodněn tím, že se nachází ve formální hierarchii a také v neformální organizační kultuře věznice jako tzv. odborný pracovník níže nežli příslušníci bezpečnostních složek (dozorcí a strážníci). Činnost odborného pracovníka přitom hodnotí příslušník vězeňské služby, který nemusí mít na rozdíl od něj vysokoškolské vzdělání. Příslušníci bezpečnostních složek mají ve věznici výhody odborným pracovníkům nedostupné. I ministerská koncepce českého vězeňství do roku 2025 označuje věznice za „přehnaně militarizovaný systém“ a pokládá za žádoucí jeho zcivilnění; u některých pracovníků v přímém styku s vězni jejich převedení do stejného režimu, v jakém pracují příslušníci bezpečnostních složek.

Pracovní činnosti sociálního pracovníka ve věznici jsou následující:

Zpracování vstupního sociálního posouzení odsouzeného. Spolupráce na vytvoření programu zacházení. Spolupráce na výběru odsouzených pro rekvalifikační programy a vzdělávací programy. Účast na odborných zařazovacích komisích (a vyhotovení zápisů z těchto komisí). Vytváření návrhů na extramurální aktivity odsouzených a zajištění jejich realizace i návrhů na přerušení trestu, na dočasné opuštění věznice. Účast na jednáních poradních sborů ředitele věznice. Spolupráce se státními a neziskovými organizacemi. Dohled nad sepsáním omluvných dopisů obětem. Dohled nad režimem splácení dluhů. Vytváření zpráv o odsouzených pro rozhodování soudu. Pomoc při přípravě na projednání podmíněného propuštění. Pohovory s blízkými osobami odsouzených. Individuální a skupinové pohovory s vězni, řešení jejich požadavků a dotazů vězněných osob (finanční problémy, vztahy k blízkým lidem, pojištění, ubytování po propuštění, invalidní a starobní důchody, osobní doklady apod.).

Úspěch v práci sociálního pracovníka shrnutý do ideálu resocializace má známé, výzkumem mnohokrát potvrzené podmínky. Desistence vyžaduje jednak udržení vazeb na nejbližší lidi, a to takové, kteří nesdílí kriminogenní subkulturu, jednak společenské uplatnění, tedy práci vnímanou jako potvrzení vlastní hodnoty.

Pokud má sociální pracovník přispět k naplnění tohoto cíle, musí být splněny následující podmínky.

8.1. Profesní vybava

Do ní patří formální kvalifikace. Dále odborná způsobilost podle zákona, dále absolvování nástupního kurzu a průběžných odborných školení.

Kromě toho je potřebný soubor znalostí. Vedle znalosti příslušné legislativy i orientace v příslušných nařízeních GR VS ČR a nařízeních ředitele vazební věznice. Dále znalost vnitřního řádu pro odsouzené. Nově se vyžaduje jazyková vybavenost (částečná znalost alespoň jednoho světového jazyka). Podstatná je znalost dluhové problematiky, pracovního práva, bytové problematiky, podmínek pro přiznání dávek a důchodů.

Potřebné specifické dovednosti zahrnují metodiku posuzování sociální situace odsouzeného, a metodiku vytváření programu zacházení. Dále metodiku hodnocení odsouzeného pro soudy. Dále

metodik SARPO. Patří sem i poskytování poradenství odsouzeným (finance, dluhy, bydlení, vztahy k blízkým osobám). Pak schopnost navázat takový vztah s odsouzeným, ve kterém jsou pracovník i klient v potřebné míře angažováni, ale vztah nevybočuje z hranic definovaných profesní etikou. Zejména obtížné v něm je zachovávání rovnováhy mezi vzhledem do toho, jak svou situaci vnímá klient, a odmítáním jeho případných manipulativních tendencí.

Měkké dovednosti zahrnují především komunikační dovednosti. Do měkkých dovedností dále patří schopnost týmové spolupráce, schopnost spolupracovat s externími subjekty.

8.2. Základní podmínky pro práci

Ve všech typech sociální práce je důležitá přiměřená případová zátěž. Univerzálním požadavkem ve státních organizacích je dnes snižování administrativní zátěže, tedy výkazů různého typu. Kultura věznice má podporovat pozitivní přístup k vězňům. V případech stížností a konfliktů pracovníků s vězni má mít pracovník jistotu v tom, že bude nadřízeným podporován, pokud se nezjistí závažné pochybení. Finanční ohodnocení práce je samozřejmě také významné. Bez supervize si dnes neumíme představit kvalitní sociální práci. Profesní identitu podporuje členství v profesních sdruženích.

8.3. Kontinuita práce s odsouzeným

To je systémový problém, který má obdobu i u jiných cílových skupin sociální práce, např. u mladých lidí opouštějících dětské domovy. Salesiánské středisko v Pardubicích spojuje dobrovolníka s dítětem v dětském domově v době, kdy je dítěti např. deset let. Dobrovolník přijímá závazek být s dítětem v kontaktu přes hranici dospělosti. To, co je hlavní – totiž jednu nebo několik dlouhodobě angažovaných podporujících osob – systém státní ústavní péče zajistit nedokáže.

Řešením se zdá být spolupráce organizací. Jenže ta není snadná. Pravidla i zájmy organizací se liší. Důležité vazby a informace se při přechodu klienta z prostředí A do prostředí B ztrácejí. Takové změny oslabují klientovo napojení na zdroje podpory, případně mu dávají prostor k manipulacím a únikům.

8.4. Ovlivňování prostředí během výkonu trestu a po něm

Představa, že je v určitém zařízení díky nějakému režimu možné jednotlivce přeprogramovat, pak ho vypustit zpět do prostředí, v němž měl problémy, a tím zajistit, že k opakování problémů nedojde, je jen iluze. Riziko takového zjednodušení si u nás uvědomil a do práce s lidmi závislými na alkoholu ho promítl už před půl stoletím Jaroslav Skála. Náš současný systém práce s lidmi závislými na návykových látkách toto dědictví uchovává, péče o závislého nekončí okamžikem propuštění z terapeutické komunity. V prevenci recidivy vážných psychických nemocí se ve světě využívá promyšlený systém práce s příbuznými. Využívá se dokonce i v prevenci recidivy infarktu.

Proto je žádoucí nejen podpora kontaktu odsouzeného s blízkými lidmi v době výkonu trestu odnětí svobody, ale i kontakt s nimi a jejich ovlivňování v době po propuštění. Významnými lidmi jsou po propuštění i kolegové a nadřízení na pracovišti, kontakt s nimi může předejít zkratkovitým reakcím odsouzeného na těžkosti v zaměstnání. Přechodové formy péče (např. probační domy) mohou hodně napomoci tomu, aby se interakce propuštěného s jeho prostředím vyvíjela mimo okruh smyček vedoucích zpět do vězení.

Doc. PhDr. Oldřich Matoušek

katedra sociální práce

Filosofická fakulta University Karlovy

U Kříže 8

158 00 Praha 5 – Jinonice

oldrich.matousek@ff.cuni.cz

9. Příprava pracovníků v oblasti penitenciární a postpenitenciární péče na katedře sociální patologie a sociologie Pedagogické fakulty Univerzity Hradec Králové

Education of Penitentiary Workers in the Field of Post-penitentiary Care at the Department of Social Pathology and Sociology, Faculty of Education, University of Hradec Králové

doc. PhDr. Václav Bělík, Ph.D.

Mgr. et Mgr. Stanislava Svoboda Hoferková, Ph.D., LL.M.

Mgr. Martin Knytl

Katedra sociální patologie a sociologie PdF UHK
Univerzita Hradec Králové

Résumé:

Příspěvek analyzuje problematiku pregraduální přípravy budoucích odborníků a další vzdělávání odborníků z praxe v oblasti penitenciární a postpenitenciární péče na Katedře sociální patologie a sociologie Pedagogické fakulty Univerzity Hradec Králové, která je garantujícím pracoviště dvou studijních programů, tj. Sociální patologie a prevence a Sociální komunikace v neziskovém sektoru. Problematika sociální terapie, která zahrnuje i penologická témata, je jednou z profilujících oblastí, ve kterých jsou studenti uvedených studijních programů připravováni. V textu jsou rozebrány jednotlivé předměty, kterými studenti prochází, akce, které jsou pro studenty v problematice realizovány, spolupráce s odborníky z praxe, jednotlivými zařízeními a vědeckovýzkumná činnost pracoviště směřující do této problematiky. V závěru jsou naznačeny možnosti spolupráce Katedry sociální patologie a sociologie a Vězeňské služby ČR.

Resumé:

The paper analyses the issue of undergraduate training of future specialists and further education of practitioners in the field of penitentiary and post-penitentiary care at the Department of Social Pathology and Sociology of the Faculty of Education, University of Hradec Králové. The issue of social therapy, which also includes penology topics, is one of the profiling areas in which students of these study programs are prepared. The text discusses the study programme individual subjects, events offered to students in this field, cooperation with practitioners and different facilities and scientific and research activities of the workplace aimed at this issue. Finally, the possibilities of the cooperation between the Department of Social Pathology and Sociology and the Prison Service of the Czech Republic are outlined.

Klíčová slova: vzdělávání na univerzitě; výzkumná práce; akreditované programy; sociální patologie; penitenciární a postpenitenciární péče.

Keywords: university education; research work; accredited programs; social pathology; penitentiary and post-penitentiary care.

9.1 Charakteristika Katedry sociální patologie a sociologie PdF UHK a možnosti uplatnění jejich absolventů

Katedra sociální patologie a sociologie Pedagogické fakulty Univerzity Hradec Králové (dále jen Katedra) je garantujícím pracovištěm dvou bakalářských studijních programů: Sociální patologie a prevence v prezenční a kombinované formě a Sociální komunikace v neziskovém sektoru ve formě kombinované. Zaměření katedry vychází zejména z profilace a pojetí studijního programu Sociální patologie a prevence, který se odráží v potřebách institucí orientujících se na prevenci a řešení sociálně patologických jevů. Druhým oborem, který katedra garantuje, je Sociální komunikace v neziskovém sektoru, který poskytuje komplexní poznání problematiky fungování státní správy a neziskového sektoru se zřetelem na komunikaci s klientem a její sociální aspekty včetně edukačního rozměru této komunikace. Na Katedře jsou pravidelně řešeny výzkumy zabývající se sociálně pedagogickými tématy, jako je rizikové chování dětí a mládeže, nebo prevence ve školním prostředí, ale také témata ryze sociálně patologická jako problematika diváckého násilí, nebo penologická témata.

Tradičními zahraničními partnery jsou především kolegové ze slovenské Univerzity Mateja Bela v Banské Bystrici, polské Akademii WSB v Dąbrowie Górniczej, nebo maďarské Univerzity v Szegedu. Spolupráce je naplňována vzájemnými výukovými pobyty akademických pracovníků i studentů, společnými projekty (např. v rámci projektů Visegrádského fondu) nebo pravidelným pořádáním konference Socialia. V rámci tuzemského prostředí Katedra dlouhodobě spolupracuje s mnoha státními i nestátními organizacemi zejména v Královéhradeckém a v Pardubickém kraji (např. Bonanza Vendolí, z.ú., Květná zahrada, z.ú., NOMIA, z.ú., Věznice Odolov, Vazební věznice Hradec Králové, Výchovný ústav Hostinné, Centrum péče o duševní zdraví Hradec Králové, Semiramis z.ú. apod.). Pracoviště uzavřelo memoranda o spolupráci s Úřadem vlády ČR – Agenturou pro sociální začleňování, Krajským ředitelstvím Policie ČR Královéhradeckého kraje a s Městem Svitavy. V rámci spolupráce jsou organizovány nejen přednášky, exkurze a praxe pro studenty, ale dochází také ke sdílení výstupů vědecko-výzkumné činnosti. Studenti realizují na žádost organizací výzkumná šetření v rámci svých závěrečných prací, studenti i členové Katedry se podílí na aktivitách organizací (např. lektorství primární prevence pro Semiramis, z.ú., nebo preventivní přednášky ve spolupráci s Krajským ředitelstvím Policie ČR Královéhradeckého kraje).

Absolvent studijního oboru Sociální patologie a prevence a oboru Sociální komunikace v neziskovém sektoru je připraven pro výkon profesí, které se zaměřují na prevenci či represi sociálně patologických jevů, na sociální komunikaci s klientem, a to ve státním i nestátním neziskovém sektoru. Jedná se např. o pracovníka ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy (diagnostický ústav, dětský domov, výchovný ústav pro mládež apod.), pracovníka v neziskových organizacích zaměřených na prevenci a terapii sociálně patologických jevů, na sociální poradenství a sociální rehabilitaci (azylové domy, domy na půl cesty, kontaktní centra, nízkoprahová centra apod.), pracovníka Policie České republiky či pracovníka obecní policie.

Významnou oblastí, ve které se může absolvent oborů Katedry **uplatnit, je penitenciární a postpenitenciární péče**. V rámci péče penitenciární jsou studenti připravováni pro práci ve věznicích, vazebních věznicích, ústavech pro výkon zabezpečovací detence jako zaměstnanci uniformované složky Vězeňské služby ČR či odborní pracovníci zejména na pozici vychovatele, sociálního pracovníka či speciálního pedagoga⁵. V rámci postpenitenciární péče se naši absolventi uplatňují jako sociální kurátoři, pracovníci Probační a mediační služby nebo v rámci nestátních neziskových organizací (např. azylové domy, domy na půl cesty). Ve skupinách kombinovaných studentů jsou pravidelně přítomni již stávající zaměstnanci VS ČR (zejména příslušníci) a z řad studentů prezenčního studia je tradičně o tyto profese zájem.

⁵ Katedra v současné době zajišťuje pouze bakalářské studijní programy, absolventi však pokračují na navazujících magisterských studijních programech Univerzity Hradec Králové, zejména v programech Sociální pedagogika a Sociální práce nebo v programu Resocializační pedagogika na Univerzitě Pardubice.

9.2 Příprava studentů v oblasti penitenciární a postpenitenciární péče

V současné době jsou strukturované plány obou studijních programů nastaveny tak, aby pokryly co nejširší oblast uplatnění absolventů v oblasti prevence a represe sociálně patologických jevů či sociální komunikace s klientem. Jak bylo naznačeno výše, oblast penitenciární a postpenitenciární péče je zastoupena zejména ve studijním programu Sociální patologie a prevence, proto se v následující části zaměříme zejména na předměty tohoto programu. Studované předměty lze rozdělit na předměty širšího společenskovedního základu a předměty profilové. V následující tabulce jsou uvedeny ty, které přímo i nepřímo připravují pracovníka penitenciární či postpenitenciární péče:

Tab. č. 1: Předměty st. programu Sociální patologie a prevence (prezenční i kombinovaná forma) připravující pracovníka v oblasti penitenciární a postpenitenciární péče

Předměty st. programu Sociální patologie a prevence	
Příklady předmětů širšího společenskovedního základu	Psychologie (Psychologie obecná a osobnosti, Psychologie vývojová, Psychologie sociální, Psychologie zdraví a nemoci, Základy psychoterapie, Patopsychologie, Psychodiagnostika a poradenství) Pedagogika (Úvod do andragogiky, Základy speciální pedagogiky) Sociální práce a neziskový sektor (Základy sociální práce, Legislativa v pomáhajících profesích, Neziskový sektor) Sociologie (Sociologie rodiny) Praktika (Praktikum komunikativních dovedností a supervize, Sociálně psychologický výcvik, Praktikum sociální prevence) Exkurze a praxe (celkem 5 praxí v rámci studia)
Profilující předměty	Sociální patologie a prevence (Sociální patologie, Teorie sociálních deviací, Prevence sociálních deviací, Rizikové chování subkultur mládeže) Právo (Trestní právo hmotné, Trestní právo procesní) Sociální pedagogika Úvod do etopedie a Poruchy chování dětí a mládeže Úvod do kriminologie Vězeňství a penitenciární péče Postpenitenciární péče

Z tabulky je patrné, že mezi zásadní profilující předměty patří zejména sociální patologie, kriminologie, etopedie a penologie. Katedra již tradičně obsazuje tyto předměty vyučujícími, kteří jsou uznávanými odborníky v dané oblasti a mají zkušenosti ze své praxe. Mezi dlouholeté **vyučující penologických předmětů** patřil např. PhDr. Jiří Tregler (bývalý ředitel Věznice Pardubice a Generální ředitel VS ČR), Mgr. Květoslava Kalábová a Mgr. Tereza Raszková (pracovnice Věznice Pardubice) nebo Ing. Milan Jirka (sociální kurátor). Na výuce předmětů pravidelně participují i další **odborníci z praxe**, např. plk. Mgr. Tomáš Kubín (ředitel Věznice Odolov), plk. Mgr. Pavel Tomášek (1. zástupce ředitele Vazební věznice Hradec Králové), plk. Ing. Oto Svoboda (1. zástupce ředitele Věznice Pardubice), nebo Mgr. Denisa Gilányi (vedoucí střediska Probační a mediační služby Hradec Králové).

Studenti v rámci studia vykonávají několik odborných **praxí**. Dvě závěrečné dlouhodobé praxe (v době trvání zhruba týdne a dvou týdnů) si vybírají podle svého zájmu a budoucího profesního uplatnění. Pedagogická fakulta UHK má uzavřenou rámcovou smlouvu o praxích s Probační a mediační službou ČR a Vazební věznicí Hradec Králové. Studenti mohou praxi absolvovat také na základě individuální smlouvy s jakoukoliv organizací, která jim praxi umožní. Studenti praxe absolvují také např. ve Věznici Valdice, Věznici Odolov, Věznici Světlá nad Sázavou, Vazební věznici a ústavu pro výkon zabezpečovací detence Brno atd.

Katedra pořádá i mimo vyučování **odborné akce, které reflektují penitenciární a postpenitenciární oblast**. Penologická témata se tradičně vyskytují v rámci příspěvků pravidelně konané mezinárodní konference Socialia. V roce 2014 Katedra pořádala ve spolupráci s Institutem pro kriminologii a sociální prevenci Kriminologické dny, v rámci kterých byla zřízena penologická sekce, navíc součástí konference byla prezentace VS ČR, konkrétně Věznice Pardubice. Příkladem může být také již pravidelná interaktivní přednáška Rizikové jevy ve věznicích, která je součástí Pedagogických dnů každoročně konaných na Univerzitě Hradec Králové. Studenti Katedry vydávají studentský

časopis Eventus pro Collegis, ve kterém jsou zveřejňovány rozhovory s vyučujícími i odborníky z penologické praxe, příspěvky o vězeňství či příbuzných tématech.

Studentům jsou rovněž distribuovány informace, výzvy a pozvánky na konference a akce, jež jsou tematicky zaměřeny na pole penologické a kriminologické. Studenti tak mají možnost vyjet na zajímavé akce pořádané Českou kriminologickou společností, Českou sociologickou společností apod. V posledních letech se studenti účastní i tzv. Letní školy vězeňství, která je pořádána spolkem Common Law Society při Právnické fakultě Univerzity Karlovy. Zde mají příležitost si prohloubit své znalosti z oblasti vězeňství, ale též zúčastnit se celodenní exkurze ve vybrané věznici v České republice.

Zájem studentů o tuto problematiku je patrný také z **výběru témat pro bakalářské práce**. V následujícím přehledu jsou uvedeny vybrané obhájené bakalářské práce v letech 2018 a 2019⁶, které se bezprostředně dotýkají penologické či kriminologické oblasti:

- Specifika profese probačního asistenta a úředníka (2018, vedoucí práce Tereza Raszková),
- Realizace výkonu trestu odnětí svobody nepodmíněně v České republice (2018, vedoucí práce Tereza Raszková),
- Specifika práce sociálního kurátora s osobami propuštěnými z výkonu trestu odnětí svobody (2018, vedoucí práce Stanislava Svoboda Hoferková),
- Pohledy společnosti na trest smrti (2018, vedoucí práce Miroslav Antl),
- Postoj občanů České republiky k trestu smrti (2018, vedoucí práce Miroslav Antl),
- Porovnání trestu smrti a trestu odnětí svobody na doživotí (2018, vedoucí práce Miroslav Antl),
- Příčiny a vývoj vražedného jednání u sériových vrahů (2018, vedoucí práce Jan Hubert),
- Možné psychosociální aspekty sexuálních trestných činů (2018, vedoucí práce Jan Hubert),
- Přestupkové jednání mládeže jako prediktor trestné činnosti v dospělosti (2018, vedoucí práce Jan Hubert),
- Výkon trestu odnětí svobody u žen v České republice (2019, vedoucí práce Tereza Raszková),
- Návykové látky ve věznici (2019, vedoucí práce Tereza Raszková),
- Zaměstnávání osob ve výkonu trestu odnětí svobody (2019, vedoucí práce Stanislava Svoboda Hoferková),
- Pachatel krádeže a jeho motivace ke spáchání trestného činu (2019, vedoucí práce Jan Hubert),
- Možné faktory ovlivňující vražedné jednání (2019, Vedoucí práce Jan Hubert),
- Sociálně patologické jevy u mladistvých v sociálně vyloučené lokalitě Josefov (2019, vedoucí práce Stanislava Svoboda Hoferková),
- Problematika delikvence mládeže v kraji Vysočina (2019, vedoucí práce Stanislava Svoboda Hoferková),
- Problematika ukládání opatření delikventní mládeži (2019, vedoucí práce Stanislava Svoboda Hoferková),
- Partnerské násilí z pohledu mládeže (2019, vedoucí práce Stanislava Svoboda Hoferková),
- Kriminalita mládeže, její příčiny a důsledky (2019, vedoucí práce Blahoslav Kraus),
- Spolupráce s mladistvými pachateli z pohledu kurátora pro mládež (2019, vedoucí práce Blahoslav Kraus).

Také **vědecko-výzkumná činnost** členů Katedry míří mj. do penologických a příbuzných oborů. Studenti mají k dispozici skriptu Kapitoly z penologie I. a II. (Raszková, Hoferková, 2018, 2014, 2013). Autorky Hoferková a Raszková provedly v roce 2015 výzkum specifické skupiny odsouzených trvale pracovní nezařaditelní (Raszková, Hoferková, 2015a) a vyučující Katedry pravidelně publikují v penologických a kriminologických tématech (např. Hoferková, Svoboda, 2018; Hoferková, Raszková, 2017; Hoferková, 2017; Raszková, Hoferková, 2015b).

9.3 Možnosti další spolupráce s VS ČR

Jak je uvedeno v předchozím textu, tak Katedra spolupracuje s celou řadou organizací, jak z oblasti represivní, tak také charakteru především preventivního. V rámci možností se snažíme spolupráci prohlubovat a hledat nové dobré partnery, kteří by mohli být inspirativní pro naše studenty

⁶ Závěrečné práce jsou dostupné na webu www.theses.cz.

a pomohli nám dokreslit profil absolventa uvedených studijních programů ve všech podstatných konturách.

V červnu roku 2019 se konala schůzka Katedry sociální patologie a sociologie se členy Akademie VS ČR (za Akademii VS ČR byli přítomni PaedDr. Lubomír Bajcura, Ph.D. a Mgr. Vlasta Rudolfová), na které byla nastíněna možná spolupráce mezi oběma pracovišti. Členové katedry se aktivně zúčastní konference Penologické dny konané 17–18. 9. 2019 ve Stráži pod Ralskem.

Katedra by ráda uzavřela další memorandum o spolupráci s Věznicí Pardubice, které by mohlo spočívat nejen v exkurzích a praxích pro studenty, ale také v další přednáškové a vědecko-výzkumné činnosti.

Katedra sociální patologie a sociologie, jakožto zástupce Univerzity Hradec Králové, je rovněž otevřena další spolupráci ve smyslu pořadatelském, a to pro sdílení nových poznatků a dobrých zkušeností.

Použité zdroje

- HOFERKOVÁ, Stanislava a SVOBODA, Oto. Ochrana práv dětí a mladistvých jako pachatelů trestné činnosti. In: *Zborník vedeckovýskumných prác Katedry pedagogiky (14)*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2018, s. 111–123. ISBN 978-80-557-1468-4.
- HOFERKOVÁ, Stanislava a RASZKOVÁ, Tereza. Role rodiny v penitenciárním procesu. In: ŠÁNDOROVÁ, Zdenka, ed. a SYCHROVÁ, Adriana, ed. *Problematika rodiny v resocializačním kontextu*. Vydání první. Pardubice: Univerzita Pardubice, [2017], 44-62 s. ISBN 978-80-7560-036-3.
- HOFERKOVÁ, Stanislava. Specifika práce s mladistvými v penitenciární praxi. In: *Socialia 2017: Participácia sociálnych pedagógov a iných pomáhajúcich profesií na prevencii a riešení sociálnopatologických javov u detí, mládeže a dospelých v krajinách V4 - súčasný stav, problémy a priority*. Banská Bystrica: Belianum, 2017. 284-289 s. ISBN 978-80-557-1331-1.
- RASZKOVÁ, Tereza a HOFERKOVÁ, Stanislava. *Kapitoly z penologie I: vězeňství*. Vydání: druhé, rozšířené a aktualizované. Hradec Králové: Gaudeamus, 2018. 146 stran. ISBN 978-80-7435-716-9.
- RASZKOVÁ, Tereza a HOFERKOVÁ, Stanislava. *Edukace a reedukace trvale pracovní nezařaditelných v českých věznicích*. Vydání: první. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015a. 134 stran. ISBN 978-80-7435-632-2.
- RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava HOFERKOVÁ. Financial Problems as one of the Possible Reasons of Social Exclusion of Persons Released from Incarceration. *Social pathology & prevention*. 2015b, 1(1), 35–43. ISSN 2464-5877.
- RASZKOVÁ, Tereza a HOFERKOVÁ, Stanislava. *Kapitoly z penologie II*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. 184 s. ISBN 978-80-7435-378-9.
- RASZKOVÁ, Tereza a HOFERKOVÁ, Stanislava. *Kapitoly z penologie I*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013. 125 s. ISBN 978-80-7435-264-5.

Mgr. et Mgr. Stanislava Svoboda Hoferková, Ph.D., LL.M.

doc. PhDr. Václav Bělík, Ph.D., vedoucí katedry sociální patologie a sociologie PdF UHK

Mgr. Martin Knytl

Univerzita Hradec Králové

Katedra sociální patologie a sociologie PdF UHK

Rokitanského 62

500 03 Hradec Králové

stanislava.hoferkova@uhk.cz

vaclav.belik@uhk.cz

martin.knytl@uhk.cz

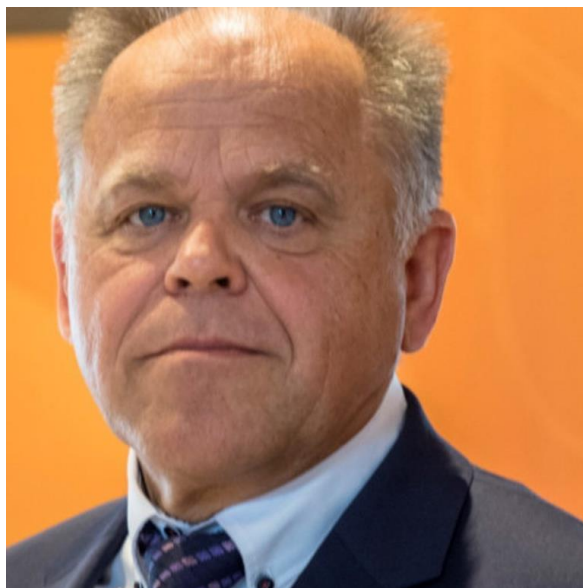
10. Vnímání "rizikovosti" současných subkultur mládeže

Perception of "Risk" of Contemporary Youth Subcultures

PhDr. Josef Kasal, MBA, Ph.D.

Katedra sociální patologie a sociologie

Univerzita Hradec Králové:

Résumé:

Rizikové chování mládeže je způsob chování, které lze označit jako sociální experiment. Mladý člověk, vstupuje do života, ve kterém nachází ustálené formy chování. Setkává se tak, mimo jiné, i s chováním, které je běžně označováno jako sociálně patologické. V rámci socializace a enkulturace tak pro sebe „testuje“ prospěšnost takového druhu jednání. Subkultury mládeže bývají platformou pro nabývání zkušenosti s chováním, které mladého člověka může vystavit rizikům ovlivňujícím jeho zdravý psychosociální vývoj. Na charakteristikách vybraných subkultur autor poukazuje na možná rizika angažmá mladých lidí v těchto skupinách, zároveň představuje subkultury, ve kterých individuum nachází útočiště pro ujasnění si své pozice v životě.

Resumé:

Risky behaviour of young people is a behaviour that can be described as a social experiment. A young person enters a life in which s/he finds steady forms of behaviour. It also encounters behaviour commonly referred to as socially pathological. In the context of socialization and enculturation, s/he “tests” the usefulness of this kind of behaviour. Youth subcultures are a platform for gaining experience of behaviour that may expose a young person to the risks affecting his / her healthy psychosocial development. Based on the characteristics of selected subcultures, the author points out the possible risks of engaging young people in these groups, and at the same time presents subcultures in which the individual finds refuge to clarify their position in life.

Klíčová slova: rizikové chování mládeže; syndrom rizikového chování dospívajících; sociální patologie; subkultury mládeže; sociální prevence; symbolizace.

Keywords: youth risk behavior; adolescent risk behavior syndrome; social pathology; youth subcultures; social prevention; symbolization.

Motto:

„Kterak učinit, a aby člověk znal dobré, chtěl dobré a konal dobré a to, i když se nikdo nedívá?“
Komenský

Úvod

Pokud chceme porozumět věcem a dějům kolem nás, nelze se vyhnout otázkám symbolizace, virtualizace a roli kultury v pochopení jejich podstaty. Mladý člověk, který se seznamuje se světem, samozřejmě a intuitivně přijímá okolí a okolní děje jako něco přirozené, objektivní a pro jeho vnímání zřejmě i pravdivé. Člověk, prostřednictvím kultury jako nástroje porozumění, rozvíjí řeč a vytváří jazyk.

A jazykovými konstrukty dává světu další významy – tvoří tak druhý, virtuální, vpravdě lidský svět. „Od vynálezu jazyka žijeme ve virtualizovaném prostoru, zaplněném lidskými a sociálními významy. V tomto smyslu rozumíme jazykem nejen řeč jako prostředek dorozumění, ale také promluvy moci, institucí, vědy, kultury a umění.“ (Šerý: 42)

Problematické chování části mladých lidí je pojmenovááno různými způsoby, v odborné veřejnosti se dlouhou dobu používal pojem sociální patologie. Ta zahrnovala celou škálu nevhodného nebo mimo normu se nacházejícího chování. Samotný název (a zde vidíme jakou silou vládne jazykový konstrukt) nejenomže označoval za patologické všechny projevy mládeže, ale také nerozlišoval jejich závažnost, nebezpečnost, četnost. Toto označení vlastně negativně onálepkovalo každého, kdo se provinil vůči společenské normě. Odsuzování nevhodného chování nebralo do úvahy, že dospívající disponují malou životní zkušeností. Od devadesátých let minulého století je postupně opouštěn pojem „sociálně patologické“ chování mládeže a nahrazován pojmem *rizikové chování mládeže*. Tím se mění i přístup k prevenci. O tuto změnu se zasadili (mimo dalších výzkumníků), Richard Jessor a Shirley Jessorová.

Uvedení autoři hledí na takové chování optikou nenálepkování. Rizikové chování je tedy přirozenou součástí socializace jedince zahrnující vlastně experimentování s určitými typy chování, které se vyskytují ve společnosti. Autoři vytvořili paralelu epidemiologických zkoumání s chováním mládeže. Velice jednoduše shrnuto, vytvořili srozumitelný model pro vysvětlení podstaty rizikového chování v sociální oblasti – chceme-li se vyhnout onemocnění např. z nedostatku hygieny, chováme se tak, abychom toto riziko eliminovali (např. si myjeme ruce před jídlem, po použití toalety atp.). Navíc jsou tyto formy chování pro mládež přitažlivé, neboť přijetím tohoto typu chování často získávají pevné a respektované místo ve vybraných sociálních skupinách. Rizikové způsoby chování jsou navzájem propojené a kovariantní. Tzn., že dochází k souhrnu individuálních dispozic k takovému chování, které lze nazvat *syndromem rizikového chování*.

Syndrom rizikového chování v dospívání (SRCH-D) obsahuje tři hlavní oblasti:

- 1. Zneužívání návykových látek** – od nikotinu přes alkohol, kanaboidy až k dalším ilegálním drogám.
- 2. Další negativní jevy v oblasti psychosociální** – poruchy chování, agrese až delikvence a kriminalita, ale i autoagrese včetně suicidálního chování; do této oblasti patří i úrazy.
- 3. Poruchy reprodukčního zdraví** – předčasný pohlavní život a s ním ve zvýšené míře spojené střídání partnerů má za následek vysokou incidenci pohlavně přenosných infekcí a nechtěná těhotenství.

SRCH-D netvoří uzavřený výčet rizikového chování, ale je postupně, dle nově se objevujících typů problémového chování u mládeže, doplňován např. o položky hazard, násilí, chování způsobující školní neúspěchy.

Mezi *formy rizikového chování* patří:

- nezdravé stravovací návyky, především mentální anorexie a bulimie
- zneužívání návykových látek
- automutilační (sebepoškozující) chování, nejčastěji jako reakce na skutečnou nebo pomyslnou zátěž
- delikventní a nedelikventní chování, kriminalita
- některé životní styly mládeže spojené s automutilačním chováním, např. subkultura „gothic“ a „emo“ („emotional hardcore“)
- postoje vůči různým formám rizika, jedná se o vnímání rizik samotnými adolescenty.

Poznatky autorit v oblasti rizikového chování mládeže prokazují, že rizikové chování v období dospívání je relativně obvyklé a důležitou roli v něm sehraávají důležité emocionální potřeby, jako je potřeba nezávislosti, potřeba uznání vrstevnickou skupinou, potřeba sebepotvrzení.

Chceme-li eliminovat rizikové chování dětí a mládeže, je nutné poukazovat na způsoby přemýšlení a jednání, které zabrání následkům rizikového chování, je nutné pochopit mechanismus, kterým se rizikové chování stává pro jedince přitažlivé. (srov. Kasal: 2013, s. 347-350)

10.1 Subkultury jako produkt symbolizace

Vymezením pojmu subkultura se zabývají mnohočetné sociologické, kulturologické, antropologické, psychologické a další odborné publikace. Logické a dobře pochopitelné shrnutí problematiky subkultur nacházíme u Josefa Smolíka (Smolík: 2010). Ten vychází z charakteristik mládeže Jiřího Buriánka. Mládež, kromě jiného, charakterizuje: - specifický způsob života, zdůrazňující aktivity ve skupinách vrstevníků (party), převaha zábavních činností (diskotéky, sport) – zvláštní psychické rysy a radikalismus postojů, zvýšená kritičnost a morální citlivost. (Smolík: s. 17)

Tyto charakteristiky předurčují mj. také způsob sdružování se do vyhraněných skupin, které nazýváme subkulturou. Důležitým znakem subkultury je tak viditelné odlišení od dominantní (hegemonní, mainstreamové, majoritní) kultury. Je nutné připomenout, že pojem subkultura nejenom vyvolává pocit jinakosti, zvláštnosti, revolty, ale také evokuje u majority pocit nepatřičnosti takového chování a jednání. Často jej klasifikuje jako deviantní a spojuje jej s pocity ohrožení. Také platí, že subkultury se podílejí na utváření dominantní kulturou, ale zároveň se vůči ní vymezují. (srov. Smolík: s. 26) Z mnoha definic subkultury je pro náš přístup k tématu nejvhodnější definice Hebdige: „Každá subkulturní „instance“ reprezentuje „řešení“ na specifickou sadu podmínek, na konkrétní problémy a rozpory.“ Lze tedy konstatovat, že subkultury sdružují jedince, kteří mají společné specifické problémy a výsledkem je vlastní pohled na sociální realitu. Řešením kolektivních problémů je tak základem pro vznik subkultur. (in Smolík: s. 28)

Symbolizace je jednou z odpovědí na otázku: Jaký je skutečný lidský svět?

Je to to, co vidíme?

Nebo je to to, co cítíme?

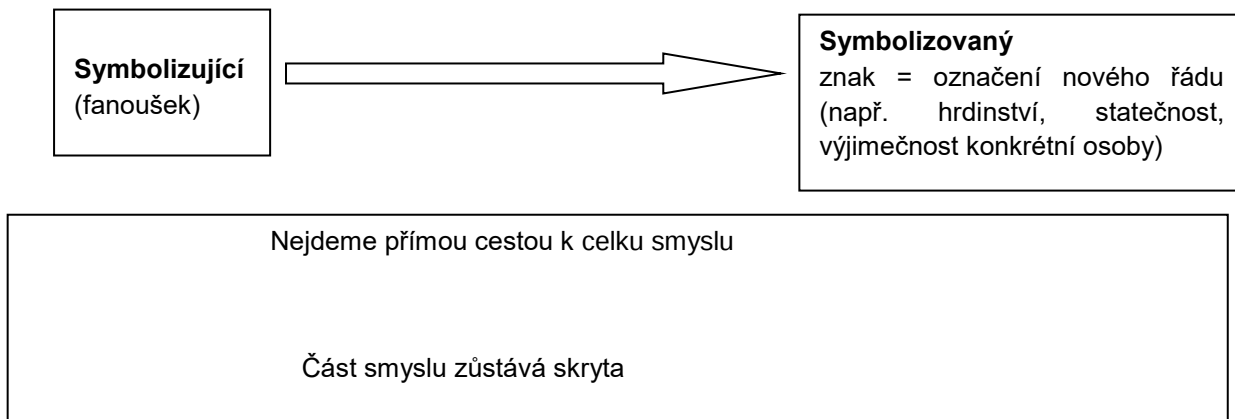
Odpovědí je, že je to obojí a zároveň ani jedno z toho.

Přesněji řečeno, pro různá společenství a každého jednoho jedince má to, co vidí a to, co cítí, jinou hodnotu, tedy i jinou podobu reality. Příčinou je lidská schopnost symbolizace, tedy dávat obrazům a znakům rozličný význam a smysl. Lidská přirozená řeč se od jiných zvuků i od formálních umělých jazyků liší tím, že se skrze svoji víceznačnost otevírá svému smyslu. Nejstarší dochovanou úvahou o této povaze lidství nacházíme u Hérakleita: „Povaha člověka – daimón. *Ethos anthropú daimón.*“ (in Kasal: s. 75) Daimón v základním významu slova značí „ducha“, „duši“. Což neznamená pouze to, že člověk je duší odlišen od ostatní přírody, ale také, že pro sebe „oduševňuje“ okolní svět. Dává mu smysl proto, aby mu lépe rozuměl. *Symbolizuje* jej.

Subkultury jsou tedy výsledkem symbolizace více než reálného bytí. Jednání lidí v subkulturách je jednáním, které společnost označuje jako nenormální (v široké škále „nebezpečnosti“). Členové subkultur toto jednání za nenormální nepovažují, spíše je mají za určitý typ revolty motivované touhou se odlišit (např. mod), bourat konvenční pravidla (např. hippies), skrýt se před sociální kontrolou a kritikou (např. furry). *Subkulturní revolta není nahodilá, zapadá do velmi přesného vzorce. Právě to umožnilo hippies a punkerům, aby svým vzhledem „něco sdělili“ a aby nebyli vnímáni jako obyčejní blázni. Jinými slovy právě alternativní normy subkultury je identifikují jako hnutí nesouhlasu a ne společenské deviace. Právě proto si na ně lidé časem zvykli. Nakonec se stalo úplně normálním, když člověk v obchoděku potkal pár punkerů.* (Heath, Potter: s. 100) „Nenormálními“ se subkultury stávají proto, že si je společnost takto vytvoří – tedy symbolizuje.

Pro pochopení procesu symbolizace uvádím schéma symbolizace: *Proces symbolizace* (Kasal: 78)

Příklad ze subkultury fotbalových fanoušků:

Např. typické “S” na dresech hráčů pražské Sparty. Znak je interpretací skrytosti, je objektivní. Znak souvisí s reprezentací. Prostřednictvím znaků reprezentujeme příslušnost k danému klubu. Fotbalový stadion jako budova, tričko s emblémem mají rozhodující místo v reprezentaci, ne lidé pohybující se na stadionu, ne člověk, který to tričko nosí. Tyto znaky reprezentují napořád, bez ohledu na lidi. Jak by se dnes mohl stát určitý fotbalista znkem a symbolem, když může hrát každý rok v jiném klubu? Klub nereprezentují lidé, ale právě ty stálé znaky.

Znak se prostřednictvím imaginace konkrétní osoby stává symbolem.

Paul Ricoeur nazývá symbol „jakoukoli významovou strukturu, v níž smysl přímý, primární, doslovný poukazuje navíc k jinému smyslu, nepřímému, druhotnému, přenesenému, jenž nemůže být uchopen jinak než skrze smysl první.“

Pro hlubší pochopení pojmu symbol vysvětleme etymologii slova. *Symbolon* je řecké slovo skládající se z předpony “syn” (před souhláskou se mění na “sym”) znamenající spojení, spojené, dohromady a ze slovního základu “baló” – házet.

“Symbolon” je tedy něco co spojuje. Ve starém Řecku střep rozlomený na dva kusy, jehož jedna část např. věnovaná příteli znamená jakousi záruku péče o každého, kdo s touto částí střepu přijde. Tedy ten identický střep má obecnou symboliku a zároveň je srozumitelný pouze konkrétním, zainteresovaným lidem. Interpretace symbolu je problematická, jednak je spjata s konkrétní osobou a také s konkrétním sociokulturním kontextem. Symbol tedy není nikdy objektivní, je mytický zakomponovaný. (Kasal: s. 78)

Na základě uvedeného lze tedy konstatovat, že subkultury, lidé v nich se angažující, nejsou nějakými anomáliemi. Subkultury vznikají přirozeně jako reakce na odlišné vnímání sociálního světa a všeho, co s tím souvisí (pojetí normality, svobody, spravedlnosti apod.). Symbolizací tak většinová společnost pro jasnější označení normality činí tyto skupiny viditelnějšími a tím také otevírá prostor pro společenskou diskusi, ve které lze doložit, že ne všechny subkultury zapadají do stereotypního modu uvažování.

10.2 Rizikové subkultury

Za rizikové subkultury označujeme takové, jejichž program, organizace a činnosti vytváření podmínky pro rizikové chování mládeže v intencích *Syndromu rizikového chování* dospívajících.

Rakouský sociolog a antropolog Roland Girtler používá pro označení subkultur pojem *okrajové kultury*.

Na základě terénního výzkumu Girtler důkladně charakterizuje vybrané subkultury a specifikuje rizikovost pro jejich členy. Za okrajové kultury označuje skupiny, které svojí činností a svými postoji přispívají k tomu, že jsou většinovou společností nahlíženy jako nebezpečné, neslušné, špatné, zlé ...

Velkoměstští bezdomovci. Subkultura, která není typickou subkulturou mládeže. Toto společenství vagabundů a ztroskotanců svým způsobem života, svými zvyklostmi, specifickým typem oblečení a vlastně i svými rituály (např. při žebrání) může být využito spíše k preventivní práci, ale také k demonstraci toho, jak se rizikové chování může stát chováním sociálně patologickým se všemi až fatálními důsledky.

Podobný vliv na prevenci rizikového chování může mít vhodně prezentovaná okrajová kultura *obyvatelů věznic*.

„Také ve vězeních žije kultura a tradice, zvláště pak řeč podsvětí, která zde má úrodnou půdu a je dále předávána. ... Autonomie člověka je kompletně narušena a možnost osobního fyzického stažení se do ústraní neexistuje. Dostojevský proto mluví o „tyranii kamarádství“. Psychické zatížení vězně je enormní. Vězeňská kultura tedy slouží ke změně inferiorního statusu vězně. Ale jen málo vězňům se podaří získat v rámci situace příjemnou pozici.“ (Girtler: s. 58–60)

Právě akcent na problematičnost vyrovnání se s psychickým tlakem v mnoha ohledech sociálního života ve vězení může být nosným prvkem prevence.

Mladí fotbaloví fanoušci. Girtler řadí fotbalové fanoušky do okrajových kultur rebelie.

„Pro taková seskupení mládeže nebo bandy se jeví typická představa nadřazenosti vlastní společnosti a týmu, se kterým sympatizují, tedy určitý etnocentrismus.“ (Girtler: s. 85)

Fandovství samozřejmě není ze své podstaty rizikové. Ve společenství fanoušků se však vytvářejí skupiny, pro které fotbalové fandění je symbolizováno bojem, nenávistí k určitým skupinám, destrukcí.

Girtler přirovnává střety mezi skupinami agresivních fanoušků (chuligánů) ke kmenové válce. „Předstírané válečné chování má demonstrovat sílu, divokost a mužnost. ... Válka mezi kmeny se stejně jako válka mezi fankluby vyznačuje zesíleným rituálním charakterem se specifickými symboly a ceremoniemi. Smyslem toho je oslava vlastního mužstva a degradace protivníka.“ (Girtler: s. 87)

Prostitutky. Subkultura, která je pokračováním rizikového chování, jako je předčasný pohlavní život, časté střídání sexuálních partnerů.

„Je to zvláštní kultura, v níž prostitutka pracuje i žije jako žena. Sama sebe přitom chápe jako poskytovatelku důležitých služeb. Pro kulturu prostitutek a pasáků je typický vlastní životní styl, vlastní řeč a množství symbolů. Prostitutky zásadně nejsou sociálně nebo psychicky abnormální osoby, ale ženy, které pokračují v tradicích (což horliví sociologové a psychologové často přehlíží. ... Prostituce potřebuje, jako každý jiný obchod, trh, a to takový, kde se lidé mohou setkat a zmizet v davu.“ (Girtler: s. 105, 106)

Hazard. Záliba v některých druzích počítačových her, vzrušení a napětí s tím spojené může mladé lidi přivést do okrajové kultury *hazardu*.

Prostředí hazardu balancuje na hraně kriminality. Je to prostředí spojované s vydíráním a násilím.

„Organizace lidí účastnících se hře je svou strukturou, hierarchií a dělením úkolů podobná klasické mafii. Lidé, organizující nelegální hazard, vidí svou čest v podpoře kumpánů.“ (Girtler: s. 127)

Vstup do rizikových subkultur mládeže je ohrožující ve chvíli, kdy dané společenství přináší jedinci významný sociální zisk.

Rizikové subkultury a druhy rizika přehledně prezentuje Smolík v publikaci *Subkultury mládeže – uvedení do problematiky* v následující tabulce:

Tab. 2 Vybrané subkultury mládeže v ČR a sociálně patologické jevy (Smolík: s. 47)

Subkultura mládeže	Počet/rozšířenost	Projevy násilí	Politická ortodoxie	Užívání drog	Vandalismus
Neonacističtí skinheads	velká	velké	velká	malé	střední
SHARP skinheads	střední	střední	malá	malé	malý
RASH skinheads	malá	velké	velká	střední	malý
Punk	velká	střední	střední	střední	střední
Hardcore	střední	střední	velká	malé	malý
Graffiti	velká	malé	malá	střední	velký
Fotbaloví chuligáni	malá	velké	střední	malé	střední
Techno, taneční scéna	velká	malé	malá	velké	střední

Znalosti o subkulturách mládeže a zvláště vědomí o tom, jak silně je jejich fungování založeno na symbolizaci, která se ve velké míře rozchází s celospolečenskými zájmy, pochopitelně vyvolává potřebu prevence rizikového chování dospívajících obecně. Jednou z cest může být učení se kulturním znakům, které prostřednictvím imaginace přetaveny v symboly umožňují chápat skryté smysly sociokulturní reality – v tomto případě skryté cíle subkultur. Lze vyslovit hypotézu, že jednání aktérů v rizikových subkulturách (snad i osob ve výkonu trestu) lze změnit, pokud odebereme symbolu jeho sílu, která pramení ze smyslu znaku, jenž je ve společnosti dominantní v probíhajících komunikacích, a je přejímán do specifických sociálních prostředí.

10.3 Subkultury prosté rizika

Pestrý svět subkultur je reprezentován subkulturami, které jsou také výrazem snahy se odlišit a posílit identitu svých členů. Na rozdíl od subkultur, které vnášejí do životních osudů jedinců komplikace, naplňují subkultury prosté rizika potřebu sebeidentifikace v prostředí vzájemné důvěry a přijetí. Subkultury, o kterých budeme mluvit, jsou výrazem hledání úniku před málo srozumitelným světem, který některé z nás zraňuje, odmítá a také se nám vysmívá. „Lidský člověk je tvor smyslový a sociální, i z toho plyne jeho vůle a touha po klamu a iluzi.“ (Šerý: s. 17) Právě na iluzi a touze přetavit ji v realitu jsou založeny subkultury *otaku*, *dollfie* a *furry fandom*. Tyto subkultury poskytují svým členům neocenitelné sociální zisky, pomáhají jim tvořit „realitu, kterou lze chápat jako iluzi, která ještě nebyla prohlédnuta jako iluze“. (Šerý: s. 18) I zde, pro vytvoření pocitu smysluplnosti, hraje dominantní roli imaginace, symbolizace a virtualizace.

Otaku. Je subkultura mládeže, která se zaměřuje na japonskou kulturu, animované filmy a komiksy. Členové jsou často nazýváni posedlými vším, co se týká Japonska, včetně stylu oblékání a hudby. Toto označení v Japonsku nejdříve sloužilo jako nadávka, byli tak oslovováni mladí lidé, kteří se zdáli být zcela vyloučení z normální společnosti. Šlo o uzavřené, problematicky se socializované lidi, kteří zaměňovali svět animovaných postav za ten reálný. Zatímco v Japonsku jde o jednu z nejsilnějších subkultur mládeže, v České republice čítá něco kolem osmi tisíc členů. Tento počet je odvozen od návštěvnosti největších festivalů japonské kultury v České republice, největším z nich je

Animefest každoročně konaný v Brně. Stejně jako jiné subkultury, mají i Otaku svůj slang. Anime, manga, kawaii, cosplay, roleplay a mnoho dalších slov, které se mezi Otaku používají. Anime je souhrnný název pro animované filmy a seriály pocházející z rukou japonských umělců, manga je speciální označení, často černobílého, komiksu. Anime i manga obsahují stovky různých žánrů, od těch pro malé děti, přes témata pro volnou chvíli až po žánry, které podporují homosexuální vztahy. Kawaii je japonské slovo pro cokoliv, co je roztomilé, je to jedno z nejčastěji používaných slov, které je možné zaslechnout i v běžném rozhovoru. Cosplay a roleplay spolu úzce souvisí, fenomén cosplay se rozšiřuje i v České republice. Jde o celkové ztvárnění libovolného charakteru z anime, mangy či počítačové hry. Roleplay je pak tedy ztvárnění včetně osobnostních rysů. Dalo by se tedy říct, že Cosplayer, jak se nazývají osoby, jež cosplay nosí, je ve své podstatě hercem, který improvizuje na základě podrobného studia postavy.

Na základě vlastního pozorování charakterizuje K. Eliášková členy této subkultury jako ty, kteří jsou většinou společností problematicky přijímáni. Často jde o jedince uzavřené a špatně adaptabilní, kteří ve svém životě zažili např. i šikanu. K anime se často dostali právě díky tomu, že hledali místo, kam by mohli patřit. Otaku tak poskytuje těmto lidem přátelské prostředí, které jim pomáhá překonávat některé jejich problémy.

Dollfie. Je označení pro subkulturu sběratelů asijských kloubových panenek, BJD neboli ball-jointed doll, které pocházejí především z Asie, přesněji z Japonska, Čína a Koreje. Označení Dollfie převzali sběratelé od první Japonské firmy Volks, které takto nazvala první řadu panenek o velikosti třicet centimetrů. Často jsou tak mezi členy subkultury označovány samotné panenky, ačkoliv například nepochází od zmíněné firmy, je to tedy souhrnný název, kterým se dají v subkultuře označit, jak členové, tak panenky. Počet Dollfie v České republice nelze přesně stanovit, je zde minimálně tisíc lidí, kteří se o BJD zajímají, ale pouhá polovina nějakou opravdu vlastní, často je to právě kvůli vysoké ceně. Sběratelé v ČR se sdružují nejvíce na Facebooku a na jiných internetových stránkách. Pořádají každý rok několik srazů, kde si vyměňují zkušenosti a hledají přátele. Největším blogem v České republice, který se BJD věnuje je BJDKingdom. Podle Eliáškové bývá problémem této subkultury izolovanost členů, všimla si také, že mají tendenci vnímat dollfie jako skutečnou osobu. Někteří Dollfie si takto vynahrazují kontakt s jinými lidmi, který je pro ně z různých důvodů složitý. Jen málokdy bychom se zde setkali s opravdovými extrémisty, jaké je možné vidět například v Japonsku. I přesto, že se zdají lidé uvnitř subkultury uzavření, není problém se mezi ně dostat, povídat si s nimi. Jsou velmi sdílní a stejně jako jiní sběratelé si o svých panenkách velmi rádi povídají. Pro mnoho českých Dollfie jde však pouze o možnost něco tvořit, učit se novým věcem a rozvíjet svou fantazii, kterou lze do panenky promítnout.

Furry fandom. Furry fandom je fandom zabývající se antropomorfními zvířaty, to znamená, že zvířata jistým způsobem polidšťují, chodí od dvou, mluví, nosí oblečení. Členové se také často zabývají možnostmi hybridů mezi lidmi a zvířaty, například lidmi se zvířecími znaky jako jsou zvířecí uši, ocasy či křídla. Staří používaná definice Furry fandomu je „covered in fur“ tedy pokrytý srstí. Samy členové se identifikují jako Furries, v České republice Furríci a často si vytvoří svou vlastní Fursonu. Fursona je označení pro zvířecí charakter, či charakter se zvířecími znaky se kterým se člen subkultury identifikuje a často ji i představují. Počátky tohoto fandomu nejvíce zaznamenáme v USA, kde vznik této subkultury podnítily filmy Walta Disneyho, kde se často objevovala zvířata, která se chovala jako lidi, mluvila anebo nosila nějaké části oblečení. V České republice má fandom asi pět set členů, kteří často pořádají různé srazy a jakési vycházky, kdy prochází Prahou a jinými městy ve fursuitech. První zmínky o subkultuře v ČR se objevily ve spojitosti se sexuálními deviacemi, což je však pouze výjimkou než pravidlem, proto měla subkultura poměrně špatnou pověst jako něco deviantního. V současné době i zde existuje několik stránek zabývajících se touto tematikou, kde členové sdružují. Pro některé z nich je to možnost uniknout z reálného světa, chtějí se stát alespoň na chvíli někým jiným, nebo si užívají pozornosti, která se jim dostává jako roztomilým chlupáčkům, které

chce spousta lidí obejmout. O této subkultuře v České republice byl natočen dokument s názvem „Ve své srsti“, jehož součástí jsou i rozhovory s některými členy, kteří vypráví své příběhy a vysvětlují důvody jejich připojení k subkultuře. (Klára Eliášková: 2019)

Závěr

Pohled na sociokulturní realitu je sám o sobě rizikový, tak jako je svět, ve kterém žijeme. Popisujeme-li rizika, snažíme-li se je analyzovat, provádíme ze své podstaty rizikovou činnost. Zvláště pokud na rizika nahlížíme jako na něco nepatřičného a tedy také odstranitelného. Rizika ze společnosti nelze odstranit, už proto ne, že život ze své podstaty je rizikový. Ale také je to nemožné, protože vnímání rizikovosti je u různých společenských skupin různé. Článek, poukazem na lidskou schopnost vytvářet znaky a symboly, na příkladu subkultur demonstruje problematičnost vytváření společenských norem a nabízí možné řešení k eliminaci problematického chování mladých lidí. Jednou z cest může být učení se kulturním znakům, které prostřednictvím imaginace přetaveny v symboly umožňují chápat skryté smysly sociokulturní reality – v tomto případě skryté cíle subkultur. Lze vyslovit hypotézu, že jednání aktérů v rizikových subkulturách je možné změnit, pokud odebereme symbolu jeho sílu, která pramení ze smyslu znaku, jenž je ve společnosti dominantní v probíhajících komunikacích, a je přejímán do specifických sociálních prostředí.

Čtenáři příspěvku by však také měli mít na paměti, řečeno Ladislavem Šerým, že jazykové a obrazové kódy jsou ovšem náchylné k nesčetným posunům. Realita se jejich mediačním působením stává více či méně vědomou fikcí, s níž lze dále pracovat, uchovávat ji a předávat prakticky bez ohledu na časové a prostorové dimenze. Každé poznání generuje simplifikaci, deformaci a falzifikaci zkušenosti. (Šerý: s. 15)

Literatura:

- GIRTLE, Roland. *Okrajové sociální kultury*. Brno: Masarykova univerzita, 2001. ISBN 80-210-2728-2.
- HEATH, Joseph a POTTER, Andrew. *Kup si svou revoltu!*. Praha: Rybka, 2012. ISBN 978-80-87067-12-3.
- KASAL, Josef. *Násilí na stadionech jako odraz kultury*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013. ISBN 978-80-7435-362-8.
- KASAL, Josef. Riziková mládež. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013, 347–350. ISBN 978-80262-0366-7.
- SMOLÍK, Josef. *Subkultury mládeže: uvedení do problematiky*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2907-7.
- ŠERÝ, Ladislav. *Laserová romance*. Praha: Sdružení Analogonu, 2005. Analogon. ISBN 9-788086-603070.

V kapitole Subkultury prosté rizika je použit text studentky sociální patologie a prevence na Univerzitě Hradec Králové Kláry Eliáškové, který zpracovala na základě poznatků z vlastního pozorování a angažmá v těchto subkulturách.

PhDr. Josef Kasal, MBA, Ph.D.

Katedra sociální patologie a sociologie PdF UHK
Univerzita Hradec Králové
Rokitanského 62
500 03 Hradec Králové
josef.kasal@uhk.cz

11. Proč bohatí bohatnou a chudí končí ve vězení? Vězeňství a kriminalita v sociologickém výzkumu (teorie i praxe).

Why do the rich get rich and the poor end up in prison? Prison and crime in sociological research (theory and practice).

doc. PhDr. Kateřina Nedbálková, Ph.D.

Katedra sociologie

Fakulta sociálních studií

Masarykova univerzita

Brno

Resumé:

Důvody nerovnosti nejsou dány geneticky, ani nezávisí na aktivitě, či lenosti jedince. Nerovnost závisí na pozici člověka v sociálním prostoru. Příčiny kriminality jsou hlavně sociální a ekonomické. Sociologie zkoumá selektivní působení vězeňství na společnost. Ve věznici mezi lidmi fungují stejné principy jako ve veřejném prostoru a důležitou roli přitom hrají vztahy. Lásky, párovost a dyadické vztahy obecně fungují jako sociální kontrola.

Resume:

The reasons for inequality are not given genetically, nor do they depend on the activity or laziness of the individual. Inequality depends on a person's position in the social space. The causes of crime are mainly social and economic. Sociology examines the selective impact of the prison system on society. In prison, people have the same principles as in public space, and relationships play an important role. Love, couples, and dyadic relationships generally function as social control.

Klíčová slova: nerovnost; příčiny kriminality; úloha vězení ve společnosti; dyadické vztahy; sex; sociální kontrola.

Keywords: inequality; causes of crime; role of prison in society; dyadic relations; sex; social control.

Vážené kolegyně, vážení kolegové,

na úvod bych měla zmínit, že mám za sebou zkušenost z výzkumu ve vězeňství před docela dávnou dobou. V roce 2002–2004 jsem dělala ve věznici rozhovory se zaměstnanci a s odsouzenými ženami, dále mám zkušenost s dobrovolnickou prací v ženských i mužských věznicích, k tomu patří to, že jsem načetla spoustu sociologické literatury, ale i jinak disciplinárně zakotvené literatury, která se nějak vězeňství a kriminality týká. Můj současný výzkumný záměr lze nazvat „Nerovnost a příčiny nerovnosti“. Není přímo zaměřen na vězeňství, ale s naším tématem souvisí.

11.1 Pojem nerovnost, její důvody a projevy

Nerovnost je základní sociologická charakteristika, každou společnost můžeme takto charakterizovat. Lidé ve společnosti nemají všichni stejný přístup k věcem, které jsou ve společnosti ceněny. To je: bohatství, prestiž a moc. Má to mnoho souvislostí. Mohli bychom o tom říci, že někdo je pracovitý a vede se mu dobře, zatímco ten chudý si za to může sám, protože líný, a proto se mu vede opačně. Chtěla bych obrátit pozornost k otázkám, jestli je to tak a jestli lze toto nerovnost vysvětlit

právě tímto způsobem. Sociologové měří nerovnost různými metodami. Nejčastěji se zajímají o zapojení člověka na pracovním trhu. Kdybychom vzali v potaz jen ty profese, které jsou zastoupeny tady v této místnosti, čili kdo pracuje jako sociální pracovník, psycholog, docent na univerzitě, generální ředitel Vězeňské služby, pak můžeme říci, že jsou to práce, které mají různou prestiž, vládnou různou mocí a jsou různě finančně odměňovány. To je příklad nerovnosti. Jsou ale další vlivy, které ovlivňují naši pozici v sociálním prostoru.

11.2 Nerovnost v číslech a měkkých datech

Je to např. finanční a fyzický kapitál – to, kolik vlastníme nemovitostí, domů, zda můžeme investovat na burze. To vytváří daleko vyšší nerovnosti, než pouze nerovnosti v platech. A to je dost důležité.

Sociologové měří nerovnost také v jemnějších nuancích. A tam se právě zaměřuji svým výzkumem. Jsou to sociální a kulturní oblasti. Rozdílnost se projevuje třeba tím, kam chodíme do restaurací, jaké jídlo jíme, jakou hudbu posloucháme, který vtip nám připadá vkusný a který nevkusný, jaké čteme noviny, kde vyhledáváme informace, jak se staráme o své zdraví. To vše se zároveň promítá v těch tvrdých datech o nerovnosti. Sociologickými výzkumy je potvrzeno, že bohatší lidé žijí déle. Může to být v průměru 5 až 12 let.

11.3 Nerovnosti se zvyšují

Sociologové zjišťují, že se nerovnosti celosvětově zvyšují. Nedávno jsem narazila na zajímavý švédský výzkum (Lindgren 2019), který prokazuje, že nerovnost souvisí s kriminalitou. Když roste nerovnost, roste pak i trestná činnost, zejména majetková a násilná.

11.4 Teorie vzniku kriminality

Sociologové a jiní vědci se snaží přijít na to, proč kriminalita ve společnosti je, jakou funkci kriminalita ve společnosti plní. A tady mám jeden obrázek pro ilustraci. Raní, pozitivisticky orientovaní kriminologové v 19. století (Thomas Piketty, Kapitál, 2013) se domnívali, že kriminalita je něco, s čím se člověk rodí. Domnívali se, že je to nějaká fyziologická dispozice, která je nám vepsána do genetické výbavy a pozná se z toho, jak člověk vypadá. Například podle toho, jak máme tvarovanou lebku.

Tak například italský pozitivistický kriminolog, narozený v roce 1835, C. Lombroso koncem 19. století ve své knize publikoval fotografii ženy, jejíž kriminální sklon měl být podle něho poznatelný podle toho, jak má tvarované ucho, jak celkově vypadá. Můžeme se tomu usmát a říci si, že vědci si dříve mysleli divné věci, ale tyto esencialistické představy o tom, jací kriminálníci jsou, fungují v jiných podobách i dnes. Berou na sebe různé podoby a jsou patrné při vysvětlování příčin kriminality.

11.5 Od biologie k sociálnímu a ekonomickému vysvětlení

Sociologie je pro mne cenná a kritická hlavně v tom, že nám umožňuje dívat se na kriminalitu jinak. Dívat se na ni tedy jako na proces: „Jak se dělá kriminalita“. Je za tím celá řada spolupůsobení různých institucí.

11.6 Krádež nebo podvod?

Kdybych já například šla ke kolegyni v první řadě publika a vytáhla jí peněženku z kabelky, tak by to ještě nebyl trestný čin krádeže. Aby byl, ona by to musela nahlásit, musela by to prošetřovat policie, muselo by se například zjistit, že nejsme třeba sestry a že jsme si to nedomluvily. To by znamenalo, že já si to půjčuji. Prošetřovalo by se to. Já bych byla napřed obviněna, potom možná odsouzena. Záviselo by to na tom, jestli jsem už tady nakradla více kabelek a jestli jsem prvopachatelka, jestli jsem vedla příkladný život atd. Spolupůsobily by přitom různé instituce. Trestný čin by nezpůsobil nerovnost jenom mezi námi dvěma, ale hrála by přitom roli legislativa, právo atd.

11.7 Selektivita v soudním řízení

Systém soudnictví je selektivní ve svých příčinách i projevech. Ve výsledku to je tak, že jako pachatelé jsou zachytáváni lidé méně vzdělaní, poměrně chudší, více spíše muži než ženy, kteří se dopouštějí drobné majetkové trestné činnosti. Ten systém je pozoruhodně slepý vůči trestné činnosti, kterou páchají lidé ve vyšších sociálních pozicích, což je trestná činnost spojená s politikou, machinacemi na burze, s vytvářením fiktivních pracovních míst. Systém je slepý vůči ohrožující trestné činnosti. Např. k vytváření pracovních míst bez zabezpečení (pojištění, daň), což může vést ke smrti mnoha lidí, ke znečištění životního prostředí, k daňovým únikům, k bankovním finančním manipulacím, které dosud nejsou popsány jako trestné činy.

Pachatelé takových zločinů se do vězení tolik nedostávají. Protože v systému působí celá řada dílčích institucí, vytváří mu vědění mnoho možností pro pnutí, ambivalence, pro napětí a pro chybu. A ty chyby se v tom systému dějí. I na této konferenci v rámci předchozích příspěvků mnohokrát zaznělo: „My bychom chtěli, aby to bylo takto, ale sociálních pracovníků je málo. Možná jeden na 50 vězňů.“ Ale potom všechny procesy fungují jinak. Objevuje se spousta nezamýšlených důsledků, pochybení a chyb. Ve výsledku se do věznic dostávají spíše mladší muži, kteří vykrádají auta, než starší muži, kteří vykrádají banky.

Jistě víte, že ve vězení nenajdete reprezentativní poměrně statisticky harmonicky rozložený vzorek populace. Je to specifický vzorek populace, která, jak říkají sociologové, může plnit pozitivní funkci ve společnosti, protože pomáhá reprodukovat jednu ze spodních vrstev společnosti. Tedy ty lidi, kteří stojí na sociálním okraji společnosti a je to vlastně protipól vzdělávacího systému univerzity. Univerzity reprodukují, vychovávají elity. Věznice vychovávají tu „spodinu“, pomáhají ukazovat na zlo, které není největším ohrožením pro společnost, ale dobře slouží k udržení statu quo tím, že zároveň odvádějí pozornost od skutečného ohrožení, daleko většího, které se ve společnosti děje, tedy od daleko závažnější trestné činnosti.

11.8 Lásky, párovost, manželství jako sociální kontrola

Blížím se k závěru jednou poznámkou, kterou opřu o svůj výzkum v ženské věznici.

Už když jsem načítala podklady k výzkumu ve vězení a když jsem pak ve věznici osobně hovořila s vězni, tak ti muži hodně mluvili o tom, že v průběhu věznění navazují partnerské vztahy. Je to tak, že muži s muži a ženy s ženami. Říká se, že u mužů jde hlavně o sex, vybití sexuálního pudu, zatímco ženy chtějí přátelské, emocionální vztahy. A v tom mém výzkumu se právě tato představa nepotvrdila. Muži mluvili otevřeně o tom, že ty jejich vztahy mají také romantickou povahu typickou pro dlouhodobé vztahy a pak se nerozpakovali mluvit o tom, že sex je něco, co ve vězení potřebují. To nelze statistikou podchytit. Je to něco, co ve vězení pomáhá přečkat tu šed', rutinu, nudu a marnost vězeňského života. Co mně překvapilo, bylo to, že o tom rádi mluvili zaměstnanci vězení, že byli ochotni to s vězněnými muži, či ženami probírat. Třeba kdo se s kým rozešel, jaké má kdo trápení. Bylo to něco, co mohli sdílet. A na tom vlastně můžeme vidět, že vztahy – párovost, čili důležitost párovosti může fungovat jako účinná forma sociální kontroly. To platí ve většinové společnosti stejně jako ve vězení. Proto může být žádoucí nebránit takovým vztahům a podporovat je ve vězení, protože to paralyzuje případný nakumulovaný náboj, který by se projevil jako nějaká kritika, odpor, zabývání se jinými věcmi v rámci režimu ve vězení. Vězení vztahy žije. Když vězni žijí ve věznici svými vztahy, investují energii do něčeho jiného. Tyto vztahy jsou specificky genderované.

Závěr

Závěrem bych chtěla zdůraznit některé nejdůležitější myšlenky k tématu:

- **Bohatství nebo chudoba nejsou vždycky záležitostí nějakých individuálních vědomostí, dovedností, schopností, vlastností, zásluh a kompetencí jedince, ale mají širší sociální, ekonomické a historické příčiny.**

- **Kriminalita nevyplývá z biologické výbavy jedince, ani není nějakým osobnostním rysem, ale z pozice sociální, která působí podobně silně. Sklon ke kriminalitě se nedědí.**
- **Nerovnosti rostou, do kriminality se promítají.**

Sociologicky je zajímavé, že kriminalita souvisí s pozicí člověka v sociálním prostoru. Podle toho, jak jsme umístěni na sociálním žebříčku, máme různou příležitost se dopouštět různých trestných činů. Kdybych byla například uklízečkou v této budově Akademie Vězeňské služby, tak moje trestná činnost může spočívat v tom, že si sem tam vezmu toaletní papír, nebo třeba čisticí prostředek a podělím ho po rodině. Když bych byla vrcholový politik, mohla bych dělat trestnou činnost jinou. To není něco, co je mi geneticky dáno. Je to reflexe mé pozice v sociálním prostoru.

- **Vězení není vyloučený svět zvláštních lidí, vězení je součást obecnějších struktur, je něčím velmi typické pro naši společnost.**

Vězení je místo, o kterém máme tendenci uvažovat jako o nějakém izolovaném prostoru zvláštních lidí, kteří jsou úplně jiní, než my všichni ostatní. Ale vězení je pro nás institucí ne tak výjimečnou, je institucí typickou, obvyklou, všední. A říká něco podstatného o naší společnosti, něco, co můžeme sdílet, byť nejsme součástí vězeňské populace.

doc. PhDr. Kateřina Nedbálková, Ph.D.

Katedra sociologie

Fakulta sociálních studií

Masarykova univerzita

Joštova 218/10

602 00 Brno

nedbalko@fss.muni.cz

Poznámka editora: Tento text byl sestaven podle poznámek z přednášky a z prezentace poskytnuté autorkou.

12. Zadlužený klient

Debt client

Petr Schneedorfler
předseda spolku LIGHTHOUSE
Praha

Resumé:

Projekty spolku Lighthouse již 10 let bezplatně pomáhají zadluženým vězňům. Spolek spolupracuje s Vězeňskou službou, se sociálními kurátory obecních úřadů a s psychiatrickou léčebnou pro drogově závislé. Členové spolku radí odsouzeným a pomáhají jim v přípravě na život po propuštění. Většina vězňů má finanční problémy, které se jim s vhodnými radami a pomocí daří řešit ještě před ukončením pobytu ve věznici.

Resumé:

Lighthouse projects have been helping indebted prisoners free of charge for 10 years. The association cooperates with the Prison Service, social curators of municipal authorities and with psychiatric hospital for drug addicts. The association members advise convicts and help them prepare for life after release. Most prisoners have financial problems that they can solve with appropriate advice and assistance before their release.

Klíčová slova: neziskový spolek; dluhové poradenství; zadlužený vězeň; exekuce; statistika dluhů.

Keywords: non - profit association; debt counseling; indebted prisoner; execution; debt statistics.

Náš spolek Lighthouse vznikl v roce 2010. Vůbec jsme netušili, že budeme fungovat tak dlouho. Původní záměr byl krátkodobý, ale za vývoj situace jsme velice rádi.

12.1 Tři hlavní projekty spolku Lighthouse

Máme tři oblasti našeho působení:

■ Tou první je dluhové poradenství a řešení financí ve výkonu trestu odnětí svobody.

Náš program „Finance a výkon trestu“ funguje od roku 2012. Program jsme tvořili od základu, nepřebírali jsme žádné modely, které byly v té době dostupné, protože jsme ho vytvářeli cíleně pro oblast vězeňství a aby byl funkční právě ve věznicích. Nyní máme v tomto programu přes 900 klientů a těch aktivních, se kterými jsme momentálně v pravidelném styku, je 204.

■ Ve druhé oblasti našeho působení se již od začátku roku 2010 zabýváme programem „Příprava na podmíněné propuštění.“

Navštívili jsme za tímto účelem již 800 projednávání podmíněného propuštění v rámci celé České republiky. Velmi rád bych reagoval na mnoho záležitostí, které ve svém referátu zmiňovala paní doktorka Matoušková. Uvedla také některé věci, se kterými já podle naší praxe nesouhlasím, ale tato konference je zaměřena na sociální práci. Tu také ve vězeňství považujeme za velmi důležitou.

■ **Za třetí bych měl zmínit informování a práci s osobami ve výkonu trestu.**

Všechny oblasti našeho působení bych chtěl představit doložením spolupráce s různými organizačními jednotkami Vězeňské služby.

12.2 Spolupráce s Vězeňskou službou ČR

Spolupráce s Vazební věznicí Praha-Ruzyně

Tuto spolupráci jsme navázali prostřednictvím sociálních kurátorů městské části Praha 6.

Náš program „Finance a výkon trestu“ funguje od roku 2017 v pobočce Řepy a od roku 2018 i v samotné Ruzyni.

Společně s kurátorkami z Prahy 6 se podílíme i na programu Příprava na podmíněné propuštění. A jinak samozřejmě spolupracujeme se všemi ostatními institucemi, které do věznice chodí. Například s Centrem sociálních služeb.

Spolupráce s Věznicí Světlá nad Sázavou

Do Světlé chodíme už od roku 2014. Tam jsme začínali jako v jedné z prvních věznic v programu Finance a výkon trestu. Zpočátku to bylo korespondenční metodou, která samozřejmě měla svá omezení v čase a zvýšené náročnosti. Od roku 2016 jsme začali do této věznice jezdit pravidelně. Každý měsíc máme individuální poradenství pro 30 až 40 odsouzených žen, se kterými konzultujeme jejich dluhové problémy. V tuto chvíli je to nejdéle fungující program dluhového poradenství v rámci vězeňství bez přerušení a bez jakýchkoli omezení v tom, kdo do něho může vstoupit. K tomu patří samozřejmě besedy na jednotlivých odděleních jak o dluhové problematice, tak o insolvencích, nebo třeba o závislostech.

12.3 Spolupráce s obecními úřady

Spolupracujeme také s jednotlivými obecními úřady, např. v Praze.

Magistrát hl. m. Prahy

Spolupráce není omezena jen na úroveň magistrátu, ale zaměřuje se na jednotlivé městské části. Spolupráce zahrnuje pravidelná školení pro sociální pracovníky, sociální kurátory, a to jak k problematice dluhů a exekucí, tak k celkové problematice vězeňství jako takové. Pořádáme semináře, workshopy a spoustu dalších akcí, které jsou vždy připravovány na míru. Kromě hromadných akcí pak s pracovníky městských částí řešíme případy jednotlivých klientů.

12.4 Spolupráce s Psychiatrickou léčebnou v Červeném dvoře

Zvláštní oblastí našeho působení je od roku 2014 spolupráce s psychiatrickou léčebnou v Červeném dvoře⁷. Ukázala se potřeba vzájemného kontaktu psychiatrické léčebny a některých věznic a konkrétních vězňů. Sociální pracovníci léčebny mohou navštívit věznice, odkud by se do léčebny mohli dostat odsouzení po změně trestu odnětí svobody na podmíněný. Byly to návštěvy specializovaných oddílů věznic Ostrov, Světlá, Ruzyně a Jiřice. V léčebně je může čekat pokračování v léčbě závislostí. V roce 2019 máme ve Věznici Ostrov už čtvrté setkání tohoto druhu a má to velký úspěch. Stejně tak vozíme do léčebny na návštěvy sociální pracovníky z věznic a kurátory. A v minulém roce se nám povedlo dvě odsouzené vzít na celý den do léčebny a ony se účastnily všech komunit a běžného programu. Mohly vlastně potom podat autenticky podat informace spoluodsouzeným, jak ten program funguje. Mohly vysvětlit, že to není další kriminál, jak si spousta lidí myslí.

V rámci spolupráce s Červeným dvorem a přípravy na podmíněné propuštění je podstatné, že chceme, aby soudci lépe chápali tu potřebu následné péče a léčby propuštěných osob. Aby bylo

⁷ Psychiatrická léčebna Červený Dvůr je zařízení specializované na střednědobou ústavní léčbu závislostí na návykových látkách a patologického hráčství. Byla založena v roce 1966. V současnosti je kapacita léčebny 103 lůžek, ročně absolvuje terapeutický program v léčebně 550 až 750 pacientů. Další informace jsou dostupné na [www: <https://cerenydvur.cz/>](https://cerenydvur.cz/)

možné na sebe navázat podmíněné propuštění a nástup do léčebny tak, aby tam nebyla prodleva jednoho nebo dvou dnů jenom na zařízení základních osobních záležitostí propuštěných.

Proč o tom všem mluvím a proč tyto příklady z penitenciární a postpenitenciární péče říkám? Z jednoho prostého důvodu. Protože všechno, co se týká přípravy odsouzeného na život po podmíněném propuštění a při návratu do běžného života, můžeme dělat jenom proto, že jsou kolem nás úžasní sociální pracovníci a pracovnice, úžasní sociální kurátoři a kurátorky a samozřejmě i všichni další, kteří pracují jak v neziskovém sektoru, tak i ve vězeňství. Jejich práce je nezastupitelná. Je to pro nás velmi důležité, protože za sebe musím říci, že za těch deset let, po které tuto práci dělám, jenom díky tomu, když ve věznici narazíme na fungující systém, dobře fungujícího sociálního pracovníka, má pak naše práce, jako práce neziskové organizace, nějaký smysl. Ta práce nás baví, ta práce je dobře zorganizovaná, má smysl. A když se něco děje, protože pracujeme s velmi zvláštní skupinou lidí, jsme právě schopni všechny ty problémy řešit velmi rychle a tak, jak je potřeba. Za nás musím říci, že bez těch sociálních pracovníků a pracovnic by to nešlo. A za nás i další neziskové organizace jim patří obrovský dík.

12.5 Projekt „Zadlužený klient“

Během přestávky jsme již diskutovali o projektu zadluženého klienta a právě v tomto projektu se jasně promítá všechno, co jsem již zmínil výše.

Projekt je založen na kontinuální práci se zadluženým klientem ve výkonu trestu odnětí svobody a po propuštění. Garantem projektu je generální ředitelství Vězeňské služby ČR. Projekt jen právě na spolupráci všech výše zmiňovaných subjektů postaven.

Projekt je zaměřen na finanční gramotnost odsouzených s přesahem opřeným o dluhové poradenství, které ve věznicích poskytují naši pracovníci. Důraz je kladen na individuální práci s konkrétním odsouzeným, která spočívá v tom, že odsouzení je aktivně a přímo zapojen do každé činnosti pod naším vedením. Každou záležitost řešíme s klientem osobně. Nedáváme mu žádné vzory dopisů a postupů. Necháváme ho, aby si všechno napsal sám. Každý dokument, který od úřadů obdrží, s ním přečteme a vedeme ho, aby všemu porozuměl, aby věděl, jak vlastní situaci řešit. Vedeme ho k tomu, aby své problémy v minulosti byl schopen využít a přetavit je do něčeho pozitivního v budoucnu. Je velmi důležité, když to zvládne on. To je hlavní pro jeho další život. A je to důležité i z toho důvodu, že u toho máme dobře fungující sociální pracovníky, kteří ten pokrok přenesou do sociální oblasti. Pokud u případu máme také sociální kurátory, může si všechny dovednosti při řešení vlastních problémů ten konkrétní odsouzený přenést i do života po propuštění. To je jedna z podstat projektu, že sociální kurátor začíná s odsouzeným pracovat už ve výkonu trestu, má veškeré informace o jeho dluhové problematice, má veškeré informace o jeho rizicích, které vyplývají velmi často z jeho dluhové problematiky. Odsouzený má ale i další informace od sociálního pracovníka a tyto si přenáší do dalšího života po propuštění. Když odchází z výkonu trestu, má již v informovaném sociálním kurátorovi někoho, komu důvěřuje, zná se s ním a ví, že rozumí jeho problémům.

Sociální práce ve věznici je velmi důležitá a doufám, že v novele zákona č. 108 budou dobře uvedeny kompetence sociálních kurátorů. Očekáváme, že by novou legislativou mohla padnout dosavadní bariéra pro předávání informací mezi jednotlivými subjekty, že by povinná mlčenlivost dobrým věcem nebránila a zlé by omezovala. Je potřeba, aby mezi sebou mohli lépe komunikovat sociální pracovníci, pracovníci úřadů práce a dalších institucí.

12.6 Statistiky o zadluženosti odsouzených

V krátkosti bych měl zmínit, co zde ještě nezaznělo, ačkoli to velmi často v diskusích zaznívá, avšak nikoli v číslech. Běžně nejsou k dispozici přehledy o zadluženosti odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody. Náš spolek si však vytváří vlastní průzkumy a statistiky v rámci programu Finance a výkon trestu.

Výška dluhů a počet exekucí

Podle našich propočtů z června 2019 měli naši klienti zařazení v programu průměrně 23 dluhů, z toho 15 exekucí. Statistiku se vedeme už 6 let a tato čísla se mění minimálně.

Často se však mění údaje o průměrné výši dluhů v korunách. Postačí, když se nám v souboru objeví jeden klient pocházející tzv. z elit, který má dluh kupříkladu ve výši 150 milionů korun.

Průměr činí nyní 960 000 Kč, medián 685 000 Kč.

To mediánové číslo je takové „pravdivější“, ale musím říci, že mnoho lidí by si s hrůzou řeklo, že je to obrovské číslo. Abychom si učinili lepší představu, musím uvést další detailní údaje.

Celkem 71 % našich klientů má dluhy do výše 500 000 korun.

To by při čistém platu 14 000 Kč měsíčně (počítejme se srážkou 4 500 Kč) by byl ten dlužník schopen za 5 let zaplatit, tj. oddlužit více než 54 % svých dluhů. Samozřejmě v době výkonu trestu odnětí svobody by měl příjmy menší. Ale částka 54 % je již částka dost významná. Pokud by měl 18 500 Kč měsíčně čistého (srážka 8 400) mohl by již za 3 roky dosáhnout oddlužení ve výši 60 %. Takového platu by po propuštění z výkonu trestu mohl dosáhnout i se záznamem v rejstříku trestů. Potom se zadluženost už nejeví jako nějaká nezvládnutelná situace, spíše je třeba dluhy řešit více s rozumem, nikoli nějakým hektickým způsobem, čili dalším zadlužováním.

V zadluženosti není velký rozdíl mezi prvotrestanými a vícekrát trestanými osobami.

	První výkon trestu	Druhý a vícový trest	
Počet dluhů	19	24	osoba
Počet exekucí	14	16	osoba

Malé rozdíly u prvovězňených a osob vícekrát si vykládáme tím, že v dnešní době už některé změny zákonů, např. spotřebitelského apod. brání dalšímu zadlužování⁸.

Nejčastější věřitelé

Zajímavé je podívat se na složení věřitelů.

Většina osob ve výkonu trestu odnětí svobody, dokonce 91,5 %, má dluhy na nákladech trestního řízení, na nákladech za advokáty ex offio, na nákladech za výkon vazby a trestu. Odsouzení jsou samozřejmě zadlužení u zdravotních pojišťoven. Když dluhy řadíme podle výše, je pořadí obdobné jako v případě četnosti jejich výskytu, ale na prvním místě jsou bankovní a nebankovní půjčky.

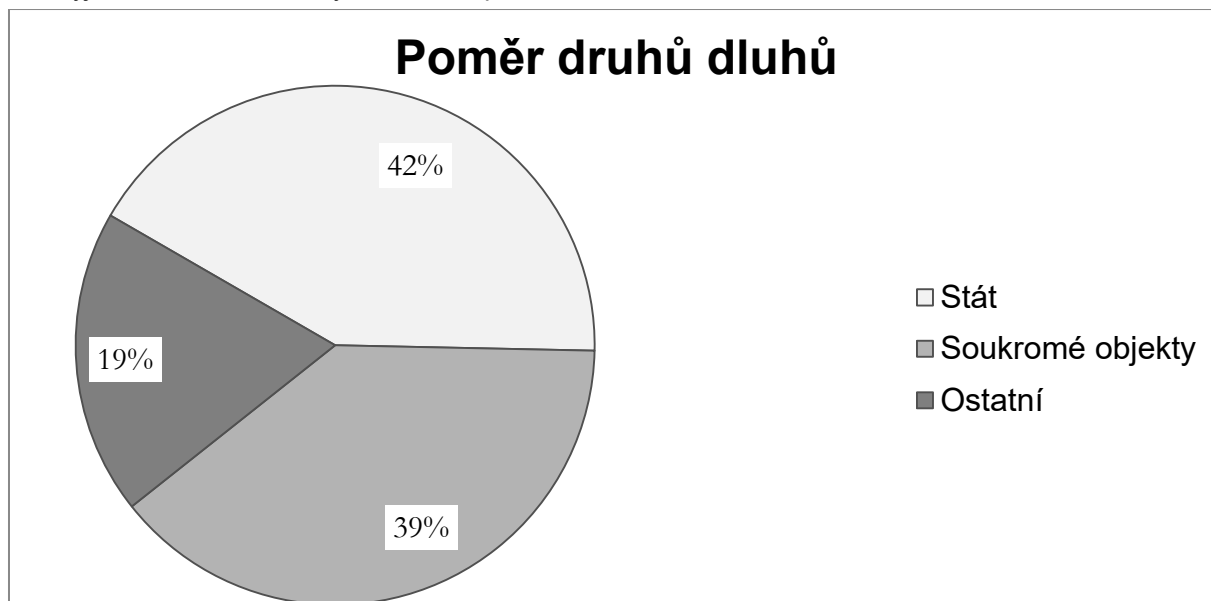
Tabulka: Věřitelé osob ve výkonu trestu odnětí svobody

Dle počtu dluhů	Dle výše dluhů
Náklady trestního řízení (91,5 %)	Půjčky (bankovní i nebankovní)
Půjčky (bankovní i nebankovní)	Náklady trestního řízení
Zdravotní pojišťovny	Zdravotní pojišťovny
Výživné	Výživné
Dopravní podniky	Dopravní podniky
VS ČR	Mobilní a internetoví operátoři
Mobilní a internetoví operátoři	Města a obce
Města a obce	Pojišťovny
Pojišťovny	VS ČR

⁸ zákon č. 257/2016 Sb., o spotřebitelském úvěru

Zadluženost u státu a jiných věřitelů

Rozlišujeme zadluženost odsouzených u státních organizací a soukromých, či jiných subjektů. Lze vyjádřit názor, že stát by mohl dělat pro řešení zadluženosti víc, než dosud dělá.

Rozdíl mezi odsouzenými muži a ženami v zadlužení

Muži mají samozřejmě více dluhů a více půjček. Vlivem vyšších příjmů mají i vyšší dlužné částky na půjčkách. Mají více dluhů na výživném, ale méně pokut a dluhů u obcí a měst.

Ženy mají více pokut a dluhů u měst a obcí, což nás velice překvapilo. Jsou tam pokuty typu „rušení nočního klidu“, domácích pŕetek apod. Ve Světlé nad Sázavou u odsouzených žen vychází dluhy pŕůměrně na 470 tisíc korun a v mediánu asi na 350 tisíc.

Dluhy z trestné činnosti

Dluhy vyplývající z trestné činnosti jsou rovněž významným ukazatelem, řešíme je často v rámci insolvenčí. Necelá polovina (42,6 %) klientů v našem programu se zadlužila vlivem své trestné činnosti, vychází nám z toho medián 186 tisíc korun. Upozorňuji, že toto číslo je velmi neuchopitelné, protože spousta těchto dluhů zůstává jako dluhová zátěž i propuštěným odsouzeným a my se o konkrétních číslech dále nedozvíme.

Přehled soudních exekutorů

Vedeme si přehled nejčastějších exekutorů u našich klientů. Na prvním místě je exekutor, který vymáhá dluhy za trestní řízení. Proto je v přehledu exekutorů první a vyskytuje se např. u odsouzených ze Světlé nad Sázavou ve 41,2 % případů našeho programu Finance a výkon trestu.

Dotaz z diskuse na konferenci:

Poskytujete služby zdarma a těšíte se podpoře několika právnických osob. Jak řešíte financování spolku?

Je asi výjimečné, že jsme za 10 let nestihli načerpat peníze z nějakých fondů, či grantů. Činnost se nám daří tím, že u nás opravdu všichni pracují zdarma, vykonávají svou práci bez nároku na jakoukoliv odměnu. Systém financování máme nastavený tak, že se snažíme najít co nejvíce sponzorů, kteří nám dodají peníze potřebné na naše provozní náklady. Dnes jsou u jakékoli firmy největší provozní složkou platy, mzdy a odvody. Ale protože u nás nikdo nepobírá žádnou mzdu, neplatíme ani sociální a zdravotní pojištění. Máme skutečné náklady opravdu minimální. Někdy se nám stává, že nám rodina klienta dává jako projev vděčnosti nějaké dary, ale ty jsou většinou

naturální. Asi největším takovým darem byl obrovský pytel vyloupaných vlašských ořechů, ze kterého jsem měl já osobně největší radost. Tak vypadá naše sponzorská praxe. Může to vypadat podezřele, ale já mám jiné zaměstnání a pomoc odsouzeným nedělám za pytel ořechů, ale za ten pocit, že někomu můžeme pomoci a že ho vrátíme do života. V cizině to mnoha lidem nepřijde zvláštní, ale bývá to tam naprosto normální.

Petr Schneedorfler

předseda spolku LIGHTHOUSE

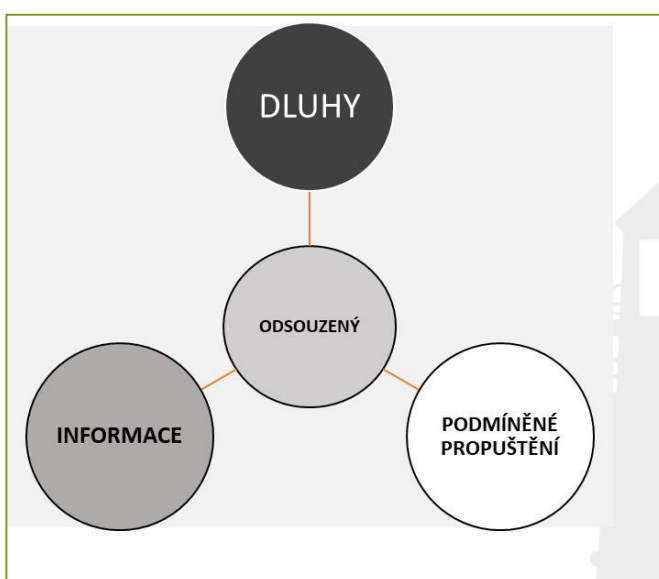
www.lgh.cz

Vinohradská 2396/184

130 52 Praha 3 – Vinohrady

schneedorfler@lgh.cz

Poznámka editora: Tento text byl sestaven podle poznámek z přednášky a z prezentace poskytnuté autorem.

13. Problematika exekucí a insolvenčí u vězněných osob

Execution and Insolvency Issues in Connection to Prisoners

JUDr. David Vláčil
soudce Nejvyššího soudu

Resumé:

Vězněné osoby mají často dluhy, které jsou povinny na základě výkonu rozhodnutí, nebo exekuce splácet. Další podrobnosti upravuje Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 10/2000 Sb., o srážkách z odměny osob, které jsou ve výkonu trestu odnětí svobody zaměstnány.

Ke zlepšení tíživé finanční situace nabízí insolvenční zákon účinný nástroj formou oddlužení.

Resumé:

Prisoners often have debts which they are obliged to repay on the basis of enforcement or execution of judgement. Further details are governed by Decree of the Ministry of Justice No. 10/2000 Coll., on deductions from the remuneration of persons employed in prison.

In order to improve the difficult financial situation, the Insolvency Act offers an effective instrument of debt relief.

Klíčová slova: soudní exekuce; dluhová past; vymáhání dluhů; ochrana dlužníků; dluhové poradenství.

Keywords: judicial execution, debt trap, debt recovery, debtor protection, debt counseling.

Vážené dámy, vážení pánové, milí hosté,

ve svém příspěvku bych Vás rád seznámil s tím, co je to exekuce, jakým způsobem se provádí a jaké mají odsouzení možnosti se vymanit z dluhové pasti.

Existence závazků a snaha dlužníků vyhnout se jejich úhradě je stará, jako lidstvo samo, nejde o fenomén dnešní společnosti. Od nepaměti museli být někteří dlužníci přinucováni k plnění dluhů, a to různými prostředky. Již od dob římského práva propůjčoval stát (panovník) svou autoritu k tomu, aby nebylo třeba i v oblasti vymáhání dluh brát právo, jak se říká, do vlastních rukou.

I na našem území se od středověku postupně vyvíjel systém vrchnostenského a městského práva, který více či méně vhodnými prostředky zajišťoval možnost vydaná rozhodnutí vykonat a dluh vymoci.

Pro krátký časový prostor se omezím na historické konsekvence z doby nedávno minulé: Dosud platný občanský soudní řád (zákon č. 99/1963 Sb.) nahradil socialistickému právu cizí, leč dlouhodobě užívaný pojem „exekuce“ a nahradil jej pojmem vlastním, s názvem „výkon rozhodnutí“ a řízení exekuční se tak nově stalo řízením vykonávacím. Výkon rozhodnutí prováděly a dosud provádějí, byť už ve velmi omezené formě, soudy, a to nejčastěji prostřednictvím srážek ze mzdy dlužníka, následují příkázání pohledávky (například z účtu u banky), prodej movitých a nemovitých věcí.

V roce 2001 byl přijat zákon č. 120/2001 Sb., tzv. exekuční řád, s jeho přijetím vznikl nový institut **soudního exekutora** (ač je označen přídavným jménem soudní, se soudem nemá příliš společného). Současně však byla zachována právní úprava výkonu rozhodnutí, tudíž věřitelé

si mohou za nyní panující dvojkolejnosti vybrat, zda svoji přisouzenou nebo jinak přiznanou pohledávku budou vymáhat finančně méně náročnou, leč problematictější cestou výkonu rozhodnutí nebo se raději obrátí na soudního exekutora. Zásadní rozdíl tkví v tom, že zatímco u výkonu rozhodnutí věřitel (označujeme ho za „oprávněného“) musí navrhnout jen jeden jediný konkrétní způsob výkonu (např. že dlužníkovi bude postihnut účet u jeho banky), o který se pak soud pokouší, pak u **soudní exekuce** oprávněný podá toliko návrh soudnímu exekutorovi a ten sám určí, jakými vícero způsoby současně bude exekuce provedena, což samozřejmě ve většině případů povede k rychlejšímu vymození dlužných částek.

V každém případě musí oprávněný disponovat rozhodnutím soudu nebo jiného orgánu (např. rozsudkem soudu, rozhodnutím ředitele věznice, rozhodnutím o blokové pokutě apod.), které mu přiznává nárok na zaplacení peněžní částky (nebo jiného plnění). Takové rozhodnutí označujeme za **“exekuční titul”**, jde o vymáhané rozhodnutí, podklad, na jehož základě se výkon rozhodnutí (exekuce) vede.

Exekuci nebo výkon rozhodnutí ukládající zaplacení peněžité částky lze provést a) srážkami ze mzdy a jiných příjmů, b) příkázáním pohledávky, c) prodejem movitých věcí a nemovitostí, d) prodejem podniku, e) zřízením exekutorského zástavního práva na nemovitostech, správou nemovité věci či pozastavením (platnosti) řidičského oprávnění.

Výkon rozhodnutí nebo exekuce může a často i směřuje proti **osobám ve vazbě nebo výkonu trestu**. Vedle nákladů trestního řízení a náhrad škod přiznaných v odsuzujícím trestním rozsudku jsou často vymáhány pohledávky z výživného pro děti, náklady výkonu vazby, náklady výkonu trestu a další náklady, které je odsouzený povinen hradit za zvýšené náklady střežení a náklady na dopravu a předvedení do zdravotnického zařízení vynaložené Vězeňskou službou. Úhrn srážek však nesmí překročit 72 % čisté odměny odsouzeného. Nejprve se uspokojují tzv. přednostní pohledávky na výživném pro děti, poté se upokojují pohledávky nákladů výkonu trestu a nákladů výkonu vazby, která mu předcházela a až poté následují pohledávky podle dalších rozhodnutí vydaných v exekučním (vykonávacím řízení). Případní zájemci se mohou s podrobnějšími pravidly postihu příjmu odsouzených vězňů seznámit ve vyhlášce Ministerstva spravedlnosti č. 10/2000 Sb., o srážkách z odměny osob, které jsou ve výkonu trestu odnětí svobody zaměstnány. Je samozřejmě otázkou politické reprezentace, jak nastaví rozsah srážek a zejména rozsah odměny odsouzených, kteří jsou zaměstnáni, přičemž je třeba postupovat na jedné straně tak, aby výtěžnost srážek ze mzdy byla pro oprávněné co nejvyšší, na druhé straně by neměla demotivovat odsouzené, aby se jen z toho důvodu nevyhýbali zaměstnání po dobu výkonu trestu odnětí, neboť zaměstnávání vězňů plní i další velmi významné funkce v rámci resocializace odsouzených osob.

Výkon rozhodnutí o soudní exekuce mají být prováděny **přiměřeným způsobem** tak, aby nad potřebnou míru nezatěžovaly dlužníky (označujeme je jako „povinné“), nicméně základní zásadou každého vykonávacího (exekučního) řízení má být zájem na co nejrychlejším a nejefektivnějším vymození dluhu. Pro ochranu povinných a jejich nejbližších rodinných příslušníků se uplatňuje princip tzv. **nezabavitelné částky**. Ta pro rok 2019 činí 6 428,67 Kč. Na každou osobu, které je povinen dlužník poskytovat výživné se zvyšuje o dalších 1 607,17 Kč, nad částku 9 643 Kč se srazí povinnému všechno. Vedle toho z věcí, které jsou ve vlastnictví povinného, se nemůže týkat výkon rozhodnutí těch, které povinný nezbytně potřebuje k uspokojování hmotných potřeb svých a své rodiny nebo k plnění svých pracovních úkolů, jakož i jiných věcí, jejichž prodej by byl v rozporu s morálními pravidly (tzv. **nezabavitelné věci**). Jde zejména o běžné oděvní součásti, obvyklé vybavení domácnosti, snubní prsten a jiné předměty podobné povahy, zdravotnické potřeby.

Povinný (včetně toho, který je ve vazbě či ve výkonu trestu) může žádat o tzv. **odklad exekuce** (lze jej v hrubých rysech připodobnit k jejímu přerušení, exekutor nestrhává další prostředky, avšak může provádět další šetření o majetku povinného). Zákon říká, že na návrh může soud (soudní exekutor) odložit provedení výkonu rozhodnutí (exekuce), jestliže se povinný bez své viny ocitl

přechodně v takovém postavení, že by neprodlený výkon rozhodnutí (exekuce) mohl mít pro něho nebo pro příslušníky jeho rodiny zvláště nepříznivé následky a oprávněný by nebyl odkladem výkonu rozhodnutí vážně poškozen. Odklad ale soud nepovolí, jestliže si své nepříznivé postavení povinný zavinil sám (např. se úmyslně uvedl do stavu práce neschopných, je ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin apod.), další podmínkou je dočasnost jeho situace (například náhlá nemoc). Soud vždy stanoví na jak dlouhou dobu (do kdy) exekuci odkládá.

Zákon rovněž umožňuje výkon rozhodnutí (exekuci) ze zákonem přesně stanovených důvodů zčásti nebo zcela **zastavit**, z hlediska osob ve výkonu trestu lze nejčastěji uvažovat o situaci, kdy průběh výkonu rozhodnutí (exekuce) ukazuje, že výtěžek, kterého jím bude dosaženo, nepostačí ani ke krytí jeho nákladů (tedy jde o zastavení pro tzv. nemajetnost dlužníka). Soudní praxe za důvod k zastavení ale nepovažuje pouhou okolnost, že je povinný ve vazbě nebo i v dlouhodobém výkonu trestu, lze-li po jeho propuštění očekávat, že určité příjmy získá (ať už prací, v důsledku dědění nebo jinak).

V poslední době je vhodným způsobem, jak se vymanit z části svých závazků, které dlužník není s ohledem na své předlužení schopen splácet, tedy řešení jeho úpadku, **oddlužení**.

Zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon) rozeznává tři způsoby řešení úpadku, a to:

- 1) konkurs,
- 2) reorganizace (ta je určena pro velké podniky a zůstává tak stranou mé pozornosti),
- 3) oddlužení.

V případě zahájení insolvenčního řízení nelze pokračovat v zahájeném řízení o výkonu rozhodnutí nebo soudní exekuci (insolvenční řízení má před nimi zjednodušeně řečeno přednost) a dlužník je tak po dobu jeho trvání „chráněn“ před svými věřiteli i před soudními exekutory.

Konkurs je likvidační způsob řešení úpadku, který spočívá v kompletním zpeněžení majetku (tzv. majetkové podstaty) dlužníka a následném poměrném uspokojení věřitelů, kteří se řádně a včas se svými pohledávkami do konkurzního řízení přihlásili. Důležité je si uvědomit, že po skončení konkursu neuspokojené pohledávky nezanikají a věřitelé se jich mohou dále domáhat například prostřednictvím exekuce.

Oddlužení patří mezi sanační způsoby řešení úpadku a je určeno standardně pouze pro fyzické a právnické osoby, které nejsou ze zákona považovány za podnikatele a nemají dluhy z podnikání (zákon stanoví z tohoto pravidla určité výjimky). Oddlužení je nejčastěji realizováno buď plněním splátkového kalendáře se zpeněžením majetkové podstaty (tedy většiny hodnotnějšího majetku dlužníka), nebo samotným zpeněžením majetkové podstaty. Na rozdíl od konkursu je po skončení oddlužení možné dlužníkovi přiznat osvobození od placení dosud neuspokojených pohledávek (nemusí zbývajících část svých dluhů svým věřitelům hradit).

Osoby, které chtějí využít oddlužení (včetně těch ve výkonu trestu odnětí svobody), musí, počínaje 1. 6. 2019, splnit současně několik požadavků. Musí mít zejména poctivý záměr, být schopni splácet v plné výši alespoň odměnu a hotové výdaje insolvenčního správce (u jednotlivce jde o 1 089 Kč včetně DPH, u manželů o 1 634 Kč, včetně DPH), zároveň minimálně stejnou částku ostatním věřitelům a k tomu ještě v plné výši pohledávky na výživném ze zákona. Nemá-li dlužník žádnou vyživovací povinnost, postačí mu teoreticky k povolení oddlužení měsíčně částka 2 178 Kč a jde-li o manžele pak 3 268 Kč. Po odečtení odměny insolvenčního správce se zbývajících částka vyplatí nezajištěným věřitelům podle poměrů jejich pohledávek.

Nově není podmínkou pro povolení oddlužení předpoklad, že dlužník zaplatí nejméně 30 % pohledávek svých nezajištěných věřitelů, jako tomu bylo dříve. Na oddlužení proto dosáhne daleko větší počet dlužníků. Neznamená to však, jak je někdy mylně vykládáno, že dlužníkovi bude schváleno oddlužení, když nebude schopen zaplatit nic – musí dokázat platit nejméně činnost

insolvenčního správce a stejnou částku i věřitelům a také výživné a cenu za seps návrhu na povolení oddlužení.

Oddlužení bude pro dlužníka příznivě ukončeno, jestliže buď zcela splatil svůj dluh, nebo jestliže během tří let uhradil více než 60 procent závazků, nebo – v případě důchodců (starobních, invalidních – druhého a třetího stupně) jestliže spláceli alespoň tři roky a vynaložili přitom veškeré úsilí, které po nich bylo možné spravedlivě požadovat; u ostatních je toto minimální období pětileté. Při splnění všech podmínek **nebudou muset zbytek dluhů svým věřitelům hradit** a dříve zahájená řízení o výkon rozhodnutí (nebo exekuci) se zastaví. To, zda dlužníci vskutku vynaložili veškeré úsilí, posuzuje vždy insolvenční soud.

Nutno ale dodat, že ani při splnění podmínek oddlužení **nezanikají** např. **pohledávky** spočívající v peněžitém trestu nebo jiné majetkové sankci uložené dlužníkovi v trestním řízení za úmyslný trestný čin, pohledávky na náhradu škody způsobené úmyslným porušením právní povinnosti, pohledávky na výživném ze zákona, pohledávky věřitelů na náhradu škody způsobené na zdraví a také pohledávky vzniklé až po rozhodnutí o úpadku (tedy ty, které na sebe dlužník převzal až v průběhu řízení o oddlužení).

Právě v oddlužení lze po mém soudu vidět účinný nástroj vhodný i pro osoby ve výkonu trestu, pomocí něhož mohou dosáhnout zlepšení své majetkové situace do budoucna, zejména starobní a invalidní důchodci takto mohou, a to i za pomoci a rady sociálních pracovníků a vychovatelů ve věznicích, splnit podmínky oddlužení již v rámci samotného výkonu trestu s nadějí, že při propuštění z věznice nebudou zatíženi oněmi historickými dluhy. V každém případě je třeba podat návrh na oddlužení na předepsaném formuláři, a to povinně prostřednictvím advokáta nebo jiné vhodné akreditované osoby, jejichž seznam lze nalézt na stránkách www.justice.cz.

JUDr. David Vlácil

soudce

Nejvyšší soud

Burešova 20

657 37 Brno-střed

David.Vlacil@nsoud.cz

14. Zkušenosti z praxe sociálního pracovníka výkonu trestu odnětí svobody

Experience of social worker practice of imprisonment

Mgr. Jiřina Hanzelová
sociální pracovnice oddělení výkonu vazby a trestu
Věznice Ostrov

Resumé:

Jelikož sociální práce jakožto etablovaná profese v roce 2018 oslavila 100 let své existence, přinesly VII. Penologické dny, které jí věnovaly celý svůj prostor, vhodné načasování. Sociální práci ve věznicích musíme chápat jako náročnou multidisciplinární činnost směřující k odstranění negativních sociálních jevů. Sociální práce a sociální pracovník mají ve věznici nezastupitelné místo už jen proto, že se nepracuje pouze s jedinou cílovou skupinou. Sociální práce jako taková se tedy stává klíčovou disciplínou v práci s pachateli trestné činnosti, která by měla zahrnovat individuální práci s odsouzeným zaměřenou na změnu či upevnění změny jeho postoje k páčání trestné činnosti, motivaci odsouzeného k řešení následků trestné činnosti a plnění závazků obecně, podporovat pozitivní vazby a rodinné vztahy odsouzeného vně věznice a jeho přípravu na život po propuštění.

Resumé:

Social work celebrated 100 years anniversary. VII. Penological days devoted space to social work. Social work in prisons is multidisciplinary activity, that is directed to eliminating negative social phenomena. Social work and a social worker have an irreplaceable role in a prison, simply because they do not work with only one target group. Social work as such is thus becoming a key discipline in working with offenders, which include individual work with the convict aimed at changing or consolidating a change in his attitude to committing crime, motivating the convict to address the consequences of crime and fulfilling obligations in general, the positive ties and family relationships of the convict outside the prison and preparing him for life after release.

Klíčová slova: kompetence sociálního pracovníka; empowerment; postpenitenciární péče; case management.

Keywords: competences of social worker; empowerment; post-penitentiary care; case management.

Specifické prostředí věznic a práce s odsouzenými klade na sociální pracovníky zvýšené požadavky i v oblasti sociálně psychologických dovedností, krizové intervence a také mediace. Základním požadavkem pro výkon funkce je empatie, akceptování odsouzeného takového, jaký je, umění individuálního přístupu, schopnost poskytovat službu a nikoli jen schopnost přizpůsobovat se zkostnatělému vězeňskému systému. Právě šíře problematiky vyžaduje od sociálních pracovníků odborné kompetence z oblasti teorií a metod sociální práce, pedagogiky, práva, sociálního zabezpečení, krizové intervence, zdravotnictví (především z psychiatrie, případně interní medicíny), psychologie. Sociální pracovník působící ve věznici by tak měl být „univerzál“ a disponovat velkým množstvím dovedností a znalostí z různých oblastí, aby mohl odsouzeným nabídnout vhodnou službu

a pomoc a aby s nimi mohl o jejich problémech hovořit a chápat je. Na základě osobní zkušenosti mohu doporučit, aby takový sociální pracovník měl za sebou již nějaké profesní zkušenosti a jednalo se o vyzrálou osobnost, která bude schopna odolávat manipulacím a tlaku nepřiměřených požadavků odsouzených, případně i jejich rodin. Není to tedy práce pro každého a vhodný je věk alespoň okolo 30 let, kdy už se bude moci taková osobnost opřít o některé ze životních i pracovních zkušeností. Cílem je porozumět problémovému chování odsouzeného v sociálním kontextu a adekvátně reagovat.

Být sociálním pracovníkem pachatelů trestné činnosti není vůbec jednoduché. Práce je to společensky i finančně velmi nedocenená (jakožto i práce kolegů z jiných sociálních oblastí), o čemž svědčí i celospolečenská diskuse, jak celou tuto oblast uchopit a přijmout, aby bylo zřejmé, že sociální pracovník není jen sluha s posláním, ale je to vzdělaný odborník-profesionál, který si zaslouží stejné uznání a finanční ocenění jako jiné odborné profese ve společnosti.

Práce sociálního pracovníka ve vězeňství je o to těžší, že pracujeme především s tzv. „nedobrovolnými klienty“, u nichž se projevuje zásadní problém, a to jejich neochota aktivně se zapojit do socioterapeutického procesu. Spolupráce s odsouzeným je tedy založena na zplnomocnění (empowermentu) pro práci a na legitimitě sociální intervence. Legitimita je vyjádřena buď přímou žádostí vězně o pomoc při řešení problému, nebo na základě rozhodnutí třetí strany, např. soudu. Podobným rizikem je poměrně typická pouze povrchní, formální motivace odsouzených, která je vedena účelovostí jejich jednání ve věznicích, kdy se bezkonfliktně snaží splnit veškeré požadavky na ně kladené, neboť je považují za součást vězeňského řádu, ale absentuje jejich zvnitřnění. Nejobtížnější však je najít zdroj autentické motivace vězněného pro práci na sobě samém. Často se stává, že jedinou motivací odsouzeného je pouze systém odměn ve věznicích. Otázkou je, zda taková motivace má vliv na samotného odsouzeného po propuštění z výkonu trestu. Bude mít zájem samostatně na sobě dále pracovat po výkonu trestu? Bude spolupracovat s organizací zajišťující navazující postpenitenciární péči, když to nebude jeho povinností? Nejtěžší je namotivovat odsouzeného, že to dělá především pro sebe, nikoli pro odměnu v průběhu výkonu trestu. Vypovídající hodnotou nezdaru Vězeňské služby ČR při pokusu o začlenění odsouzeného po výkonu trestu do společnosti je sedmdesátiprocentní riziko recidivy. Je třeba si umět přiznat, že částečný podíl na tom mají i sociální pracovníci, kteří mnoho činností udělají za vězně raději sami jen proto, že budou dříve vyřešené a nepodporují tak odsouzené v jejich samostatnosti.

Počet odsouzených ve výkonu trestu v posledních letech spíše stagnuje, věznice jsou stále plné, byť v rámci Koncepce do roku 2025 se postupně počítá se snižováním recidivy. Ta se vždycky týkala a v systému českého vězeňství bude týkat pouze jednotlivců, s nimiž má smysl v rámci výkonu trestu pracovat. Uvědomme si, že hovoříme o jednotkách procent. Podmínkou úspěchu není pouze již zmíněná motivace vězně ke změně a jeho aktivní přístup, ale rovněž podpora blízkých či podpora profesionálů z řad sociálních pracovníků a dalších odborníků vně věznic, ať jsou to již sociální kurátoři nebo pracovníci organizací, kteří pracují v postpenitenciární péči (např. Probační a mediační služba ČR, dluhová a insolvenční experti, adiktologové, zaměstnanci úřadů práce, pracovníci charitních organizací apod.). Odsouzení, kteří nemají stabilní sociální zázemí, nebo nemají kam se po propuštění vracet, kteří trpí závislostmi na návykových látkách, mají návrat do občanského života nesmírně ztížený a k recidivě trestné činnosti velmi blízko, protože, jak sami uvádějí, nic jiného jim ani nezbyvá. Rovněž ti, kteří se vracejí do sociálně vyloučených lokalit ke svým blízkým, kde jsou kriminální postoje běžné, kde téměř každý měl nebo má někoho ve výkonu trestu, nemají moc šancí na změnu. Vždyť zde zkušenost s vězeňským systémem není nic dehonestujícího. Možnosti následné péče jsou stále velmi omezené, chybí dostupné sociální bydlení, byť jen na přechodnou dobu (tzv. prostupné bydlení). Velkou překážkou je stále záznam v rejstříku trestů, a to i za zcela bagatelní trestnou činnost u pozic, kde zaměstnanec nemá téměř žádnou či jen minimální zodpovědnost apod., a dále obrovská předluženost propuštěných osob.

Kroky ke změně jsme však již zaregistrovali. Mezi odsouzenými je obrovský zájem o pracovní zařazení a ten mnohokrát převyšuje zájem o programy v rámci odborného zacházení, k nimž se odsouzení odhodlávají často teprve až tehdy, jsou-li vyřazeni z práce, anebo nejsou dlouhodobě pracovní zařazení. Bohužel velmi nízká čistá odměna za práci, která vězňům zůstává, neumožňuje u většiny uspokojovat jejich pohledávky a nedaří se tak snižovat jejich dluhovou zátěž. Ve Věznici Ostrov jsou nám nápomocni dluhoví a insolvenční poradci, kteří s motivovanými odsouzenými pracují. U tří vězněných osob již byla krajským soudem schválena insolvence, v jednom případě soud nevyhověl. Ve všech případech šlo o odsouzené, kteří pobírají důchodovou dávku (starobní nebo invalidní důchodci) a mají pro insolveni dostatečný příjem. Je třeba vzít v úvahu, že musí platit zároveň soudně uložené výživné, náklady výkonu trestu a nemalé částky za léky, jež nutně potřebují. A navíc agenda dluhového poradenství je natolik rozsáhlá, že není možné, aby ji sociální pracovník mohl zvládat sám. A pokud ano, logicky musí upozadit řešení dalších problémů při tak velkém objemu práce.

Nezastupitelné místo v náplni naší práce má udržení kontaktu s osobami blízkými, s dětmi, s příbuznými. Vzhledem k tomu, že věznice jsou plné, bývají často odsouzení umisťováni hodně daleko od místa bydliště. Logicky má na to vliv také nerovnoměrné rozmístění věznic v rámci ČR. V těchto případech jsou odsouzení odkázáni pouze na telefonický kontakt s rodinou, případně kontakt po Skypu, protože příbuzní se na tak velké vzdálenosti nemají možnost dostat. Např. nemají vlastní vozidlo a hromadnou dopravou je vyjde cesta do vzdálené věznice na několik hodin jízdy, což znamená v některých případech sehnat si a zaplatit nocleh v okolí, nebo nemají na cestu peníze. Anebo, v případě starších rodičů odsouzených nebo gravidních partnerek, jim jejich zdravotní stav nedovoluje již cestovat na delší vzdálenosti. U vězňů s dlouhými tresty a nevyhovění žádosti o přemístění blíže k místu bydliště dochází ke ztrátě sociálních kontaktů, a to zejména s dětmi. A jak víme, za jeden rok v životě dítěte se toho stane mnohem více, než za rok u dospělého člověka. Takové ztráty jsou poté nenahraditelné.

Vzhledem k tomu, že ve Věznici Ostrov je zřízeno specializované oddělení pro trvale pracovní nezařaditelné (dále jen „TPN“), bývají jejich nejčastějším objektem zájmu mj. problémy související se zdravotním stavem. Bohužel ve výkonu trestu TPN stále převažují ti, kterým byl přiznán invalidní důchod, ovšem bez nároku na výplatu dávky, neboť nesplňují potřebnou dobu pojištění. Buď v životě legálně nepracovali vůbec, nebo pracovali pouze velmi málo, někdy právě jen ve výkonech trestu, anebo podnikali a jako OSVČ si neodváděli sociální pojištění. Tito odsouzení jen velmi těžce hledají práci po propuštění, jsou odkázáni převážně na sociální dávky a kvalita jejich života je na svobodě natolik nízká, že velmi často recidivují a do věznic se opakovaně vrací. Mnohdy z jejich úst slyšíme, že ve vězení je jim vlastně dobře, nic jim tam nechybí, mají čisté povlečení, 3x denně zajištěnou stravu a nadstandardní lékařskou péči. Byť si na zdravotní péči často stěžují, bylo zjištěno, že mnozí z nich na svobodě nemají ani svého praktického lékaře. Někteří se s velmi vážnými diagnózami začali léčit až v průběhu věznění a sociální pracovníci jim až zde vybavili důchody. Mnohým byla rovněž zajištěna odpovídající péče psychiatra, protože na oddílech TPN jsou často umístěni odsouzení s velmi různorodým spektrem závažných duševních poruch. Mohu jmenovat nejčastěji schizofrenie, psychotické poruchy jako důsledek dlouhodobého abúzu drog a alkoholu, těžké poruchy osobnosti, duální diagnózy. V těchto případech je nutné, aby se v nich sociální pracovník orientoval, protože je osobou, na niž se nejčastěji odsouzení obracejí. Zdravotní stav hraje rovněž roli v případě hledání vhodného ubytování po propuštění, event. hledání vhodného zařízení sociálních služeb. Samozřejmostí je také spolupráce se zdravotním oddělením, zejména tam, kde je nutno zohlednit užívání psychofarmak, či kde je lékařem předepsán jiný než standardní režim výkonu trestu. Vezmeme-li v úvahu demografické propočty, populace stárne a nejinaak tomu je ve věznicích. Je logické, že počet tzv. TPN odsouzených bude narůstat. O to připravenější musíme být. Vězni z řad recidivistů jsou často svým stylem života na hraně zákona, v souvislosti s užíváním drog a alkoholu

zdecimovaní. Často jsou do věznic dodáváni v neutěšeném zdravotním i psychickém stavu. I proto je péče o ně stále náročnější a finančně nákladnější. Navíc současné stavebně technické podmínky ve velkých věznicích nepřejí racionálnějšímu rozmístění odsouzených. V mnoha případech by bylo vhodnější samostatné ubytování takových osob, k čemuž bohužel nemáme vhodné prostory.

Ve všech případech je nutné spolupracovat s odsouzenými individuálně. Vždy je důležité podporovat jejich aktivitu, motivaci ke změně, pomáhat jim překonávat i zdánlivě banální překážky, ale pokud je to možné, pouze vězně správně nasměrovat, aby byli schopni začít problémy řešit sami, nebo pouze s dopomocí (již zmíněný empowerment). Je třeba zdůrazňovat, že je nutno klást si dílčí, malé cíle. Představy odsouzených se mnohdy od reality skutečného života velmi liší, proto je nutné jim vše znovu trpělivě vysvětlovat. Vězni mají od života nereálná očekávání, zejména mladí lidé. Žijí ve zrychlené době, s níž má problémy vyrovnat se i zdravý jedinec plný síly. Odsouzení obklopení reklamou, v civilním životě obklopení sociálními sítěmi a pozlátkem doby, si kladou často nereálné cíle. Představa jejich štěstí je silně materiální, tj. mít drahé auto, vlastní dům či byt, minimální plat 30 tisíc měsíčně. Převládá konzumní styl života. O to těžší je realita u pruvězných osob, často rekrutů z výchovných ústavů s pohnutou rodinnou historií. Pokud vězeň nemá zájem nic řešit a nedaří se ho motivovat, pokud opakovaně zažívá neúspěchy a pády, je veškerá invence sociálních pracovníků, ale i dalších z řad odborného personálu zcela zbytečná. V takovém případě ke změně nedojde a odsouzený se často do věznice vrací. Dokonce to sám předem nevylučuje, protože po opakovaných nezdarech zkrátka už jen sklopí hlavu a přijímá realitu vězeňského života, o němž přesně ví, co od něj očekávat. Nehovořím tady o jednotkách, ale o desítkách případů vězněných osob, pro něž se výkon trestu stal jakousi náhražkou sociální služby, která v běžném systému sociální pomoci chybí a kterou někteří dovedou mistrně zneužívat.

Často se u odsouzených setkáváme s velmi špatnou čtenářskou gramotností, velmi špatnou vzdělaností nebo s přítomností závažné duševní poruchy nebo závažné poruchy osobnosti. Takový jedinec není schopen účastnit se skupinových programů, plnit úkoly v dlouhodobějším horizontu a mnohdy jejich podstatě ani nerozumí. V případě nemotivovaných odsouzených je nejlepší upřednostnit jejich pracovní zařazení a vypěstovat u nich alespoň pracovní návyky nebo základy sebeobsluhy, což se může zdát jako nejschůdnější řešení, ovšem nezdědka je to nervy drásající zkušenost pro všechny zúčastněné.

Samozřejmě jsou ve výkonech trestu i velmi schopní a šikovní odsouzení. Ale těmto je záhy udělena možnost pracovat na vnějším nestřeženém pracovišti. Prakticky se s nimi jako zaměstnanci během standardní pracovní doby nesetkáváme, svůj trest stráví převážně v práci. Jsou kompetentní řešit své problémy sami, nebo jen s malou dopomocí. Uvědomují si, že udělali nějakou velkou životní chybu a je velmi pravděpodobné, že se již do věznice znovu nepodívají. A to i bez naší odborné intervence. Zkrátka jen proto, že mají normální nebo i vyšší intelekt, pevné rodinné vazby, zdravé sociální vztahy a pracovní kvalifikaci. A velkou motivací je jim nepříjemná osobní zkušenost z věznice, ze soužití s vězeňskou subkulturou, kterou představují nenapravitelní recidivisté. Pobyť na ložnicích o větším počtu odsouzených je pro ně natolik stresující, že budou v životě dělat vše proto, aby se do vězení už nikdy nevrátili. Vězni totiž často říkají, že nejhorší na výkonu trestu není to, že jsou zavření, ale s kým jsou zavření.

Modernizace českých věznic není levnou záležitostí a přináší mnohá úskalí. Největší překážkou v práci s odsouzenými jsou asi materiální a stavebně technické podmínky. Všichni si moc dobře uvědomujeme, že bez obrovských investic nebude žádoucí změna možná. Není v silách vězeňského personálu umisťovat zvláště motivované odsouzené od nemotivovaných, byť tam, kde to lze, se o to všichni snaží. Vězni často spí na ložnicích po šesti až deseti lidech, soužití v těchto skupinách může být pro některé jedince zcela zdrcující a musí se naučit s ostatními sžít, a jak sami říkají, „hrát jejich hru“, nebo jim bude hodně zle. Musí se umět zkrátka systému přizpůsobit.

Stává se stále častěji, že takové problémy odsouzení chtějí řešit právě se sociálním pracovníkem. Na jeho psychickou odolnost jsou tak kladeny stále vyšší nároky.

Intenzivně rovněž spolupracujeme s EBS, Evropskou poradnou pro trestně stíhané osoby a oběti trestných činů se sídlem v Pirně, Drážďanech a v Děčíně. Poradna nabízí recipročně bezplatné poradenství pro trestně stíhané osoby, vězně ve výkonu trestu a ve výkonu vazby i pro propuštěné na svobodu i pro jejich rodinné příslušníky (Čechy i Němce). Pomáhá zprostředkovat výkon trestu německých občanů ve věznicích v Německu, zprostředkovává obecně prospěšné práce, podílí se na mediaci mezi pachatelem a obětí, pomáhá se splácením pohledávek. Sociální pracovník poradny intenzivně spolupracuje s německými státními zástupci, navštěvuje německé věznice, pomáhá zkontaktovat blízké osoby ve výkonu trestu atd.

Na bedra sociálních pracovníků jsou v poslední době nakládány stále nové úkoly. O řešení dluhové problematiky jsem se již zmiňovala, dále je to např. péče o cizince, komunikace s úřady, s institucemi státní správy, se soudy, s PMS atd. Aktivně se sociální pracovníci věnují poradenství pro osoby závislé na návykových látkách, zajišťují v tomto smyslu rovněž následnou péči. V případě zájmu odsouzených osob spolupracují i s jejich rodinami v případech, kde jim lze poradit a pomoci, s orgány sociálně právní ochrany dítěte různých úřadů v rámci péče o děti. Jsou to především sociální pracovníci, kteří zvou na konzultace a besedy zástupce různých organizací (sociální kurátory, kolegy z jiných sociálních oblastí zastupující např. azylové ubytovny a noclehárny, dluhové poradce, poradce pro cizince atd). Ve spolupráci s úřady práce zajišťujeme rekvalifikace odsouzených. Například během roku 2019 se povedlo na půdě Věznice Ostrov provést šest rekvalifikací na křovinořez, šest na motorovou pilu a šest na obsluhu vysokozdvížného volantového vozíku do 5 tun.

Dále se ve Věznici Ostrov v rámci Memoranda VS ČR a ÚP pravidelně uskutečňuje setkávání v programu Kariérního poradenství, které je garantováno odbornou poradkyní Úřadu práce Ostrov. Již proběhly tři skupiny po 15 odsouzených. Poradenství je přímo určeno pro vězně s nadcházejícím propuštěním z výkonu trestu a zaměřuje se na problematiku získání zaměstnání po propuštění, orientaci v sociálních dávkách, nabídce na trhu práce atd. Vše funguje v rámci tzv. case managementu, tedy naplánovaného kontinuálního propojení služeb, které bude odsouzený nejvíce potřebovat. Bohužel nevýhodou celého projektu je podmínka trvalého bydliště odsouzených v Karlovarském kraji, čili případným zájemcům odjinud z řad vězňů nelze vyhovět. Dále je třeba zdůraznit, že v problematice rekvalifikací existuje celá řada profesí, u nichž úřad práce může zvolenou rekvalifikaci uhradit, ale jejich realizace je možná výhradně na půdě samotných školitelů, čili vně věznice. Neochota školitelů provádět rekvalifikaci uvnitř věznic a nedostatek příslušníků, kteří by případně vykonávali dozor nad odsouzenými mimo věznici na pracovištích k tomu vhodných, realizaci rekvalifikací znemožňuje. Dle stanoviska expertů z úřadu práce postoj věznice znemožňuje výběr vhodnějších, uplatnitelných profesí na trhu práce, u nichž existuje předpoklad okamžitého pracovního zařazení po propuštění z věznice. Sociální pracovník ve věznici v tomto smyslu působí jako organizátor, koordinátor a propagátor vhodné služby, která reaguje na potřeby odsouzených. Samozřejmě ve spolupráci s dalšími subjekty i se samotným odsouzeným. Vzhledem k rozšiřujícímu se propojení různých subjektů poskytujících sociální poradenství, pomoc či služby následné postpenitenciární péče by bylo vhodné zaměřit se na zlepšování podmínek pro poskytování těchto služeb, na evaluaci jednotlivých projektů podporujících propuštěné osoby z výkonu trestu, na poskytování zpětné vazby tak, abychom všichni věděli, co se nedaří, v čem bychom se měli zlepšit, a co je naopak dobré a prospěšné, co je třeba dál rozvíjet. Naše společná práce musí do budoucna dostat zcela jiný rozměr a punc důležitosti.

S profesionalizací sociální práce je však zvyšování odborné kvalifikace nejen vítáno, ale dokonce je nutné. Stejně tak je nutné podporovat osobnostní i znalostní růst sociálního pracovníka, protože to, co do své práce vnáší především, je jeho osobnost. Je žádoucí, aby se sociální pracovník uměl vyrovnávat s proměnlivými jevy, jichž je v jeho práci celá řada a je tedy

nucen adekvátně reagovat na často se měnící podmínky a předpisy. K tomu je však také potřeba podpory ze strany nadřízených. Sociální pracovníci rovněž volají po sjednocení postupů ve věznicích. Dosud vše funguje spíše ve smyslu „jaké si to uděláš, takové to máš, ale hlavně ať to máš“. Vnímáme, že chybí koncepce metodické podpory a zlepšení kvality vzdělávání v penitenciární sociální práci. Uvítali bychom také, kdyby v rámci intranetu VS ČR vznikla sekce pouze pro sociální pracovníky, kde bychom měli přehledně k dispozici veškeré dokumenty, podklady pro naši práci, metodické postupy, formuláře, zápisy z porad a seminářů, nabídku akreditovaných vzdělávacích akcí apod. V rámci sekce bychom si rádi vyměňovali zkušenosti a příklady dobré praxe. Co se týče tohoto moderního a mnohde již dlouhou dobu využívaného přístupu k informacím můžeme jen konstatovat, že zde Vězeňská služba ČR zaspala dobu.

Věříme, že sociální pracovníci si již plně zasloužili své plnohodnotné a nezastupitelné místo na poli práce s odsouzenými osobami a je jen na nás, jakým způsobem se budeme vzájemně podporovat, propagovat svoji práci a podílet se sami na zlepšení pracovních podmínek. Bez spolupráce s nadřízenou uniformovanou složkou, bez investic ze strany státu a bez vzájemného pochopení, umění naslouchat, konstruktivní diskuze a bez respektu se nám to však nepodaří.

Mgr. Jiřina Hanzelová

sociální pracovnice

Vězeňská služba ČR

Věznice Ostrov

Vykmánov 22

P.O. box 100

363 01 Ostrov

JHanzelova@vez.ost.justice.cz

ŽÁDOST O ROZHOVOR

Odsouzený: _____

Narozen: _____ základní číslo: _____

Ubytován na: _____ konec trestu: _____

Žádám o rozhovor s: SOCIÁLNÍ PRÁČÍ

POTVRZENÍ, ŽE ŽÍSU O ŽITÍ, ATAKI

JAKÝ DŮCHOT - MÍ NEBÁLI, MEMČU

PRACOVAT. ZAMÁJO PEMEŽI. MUBÍ MÍ BÍT DŮCHOT

AT MAM ŽEHO ŽIT Z DŮVĚROU I DŮTĚ !!!

Důvod žádosti nutno vypsát přesně!

_____

Datum _____ Podpis odsouzeného _____

Na rubu žádosti nepište!

Foto: Ukázka žádosti odsouzeného o rozhovor se sociální pracovnící.

15. Spolupráce sociálních pracovníků Vězeňské služby s dalšími subjekty v oblasti sociální prevence

Cooperation of Prison Social Workers with other Entities in the Field of Social Prevention

Mgr. Ing. Iva Günzlová, MBA
vedoucí oddělení stížností a kontrol VS a PMS
Ministerstvo spravedlnosti

Resumé:

Snahy sociálních pracovníků o začlenění klienta do společnosti po propuštění z vězení se opírají o limity dané legislativou a finančními prostředky distribuovanými krajským úřady a vězeňskou službou. Vlastní efekt práce pak vyplývá hlavně z dovedností sociálních pracovníků při využívání těchto limitů, z jejich osobnostních kvalit a lidského zájmu o podporu rozvoje sociálních kompetencí vězněných osob.

Resumé:

Efforts of social workers to integrate a client into society after their release from prison are based on the limits set by the legislation and on the financial resources distributed by regional authorities and by the Prison Service. The actual effect of the work results mainly from the skills of social workers in using these limits, from their personality qualities and from their human interest in supporting the development of prisoners' social competences.

Klíčová slova: legislativa sociální práce; komunikace a motivace; aktivní podpora; financování sociálních služeb; probační a resocializační programy.

Keywords: social work legislation; communication and motivation; active support; financing of social services; probation and resocialization programs.

„Sociální práce je založena na profesi. Jedná se o akademickou disciplínu, která podporuje sociální změnu, rozvoj, sociální soudržnost, zmocnění a svobodu lidí. Základem sociální práce jsou lidská práva, sociální spravedlnost, kolektivní odpovědnost a respekt k odlišnosti.“
(IFSW, 2014⁹).

Legislativní rámce sociální práce ve věznicích

- Listina základních práv a svobod
- zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách a vyhláška MPSV č. 505/2006 Sb.
- zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
- zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční stráží České republiky
- zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby a vyhláška MSp č. 109/1994 Sb., řád výkonu vazby
- zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a vyhláška MSp č. 345/1999 Sb., řád výkonu trestu odnětí svobody
- zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a Obecné nařízení EU na ochranu osobních údajů (GDPR)
- Zákon č. 129/2008 Sb., o výkonu zabezpečovací detence

⁹ MEZINÁRODNÍ FEDERACE SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ. Globální definice sociální práce. IFSW, červenec 2014, dostupné na WWW: <<https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/>>

- Vnitřní předpisy VS ČR
- Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby
- Metodické listy a pokyny
- Vnitřní řády vazebních věznic, věznic, ústavů pro výkon zabezpečovací detence

Cílem sociální práce ve věznicích je resocializace klienta, jeho zařazení do běžné společnosti bez opětovného páchaní trestných činů. Zprostředkovatelem, koučem, průvodcem, který motivuje a poskytuje zpětnou vazbu včetně hodnocení, se stává sociální pracovník, zaměstnanec věznice. Věnuje se přípravě klienta na orientaci ve svobodném světě a na jeho poučení a odpovědné rozhodování v sociální oblasti, především v otázkách rodinných, pracovních, finančních, právních. Zaměřuje se tedy na vnější stránku klientova života tj. na jeho sociální fungování.

Další odborní zaměstnanci věznice přispívají k těmto cílům tím, že pomáhají klientovi nahlédnout pravdivě na sebe sama, přiznat si svou vinu a vyrovnat se s ní, objevit svůj vnitřní potenciál k hodnotnějšímu životu, přijmout novou stupnici hodnot, vytvářet rovnoprávné a nezištné vztahy s druhými lidmi.

Každodenně se zaměstnanci věznic pracující v přímém kontaktu s vězni a chovanci zabývají motivací a motivačními činiteli, kterými by posunuli svěřence k vytyčenému cíli.

Motivace ke změně

Vývoj motivace ke změně je přirozený, postupný a různě dlouho trvající proces. Ve věznici si klient uvědomí negativní důsledky vyplývající z jeho přijaté role - pachatele trestné činnosti. Sociální pracovník se při práci opírá o informace poskytnuté klientem při KOMUNIKACI, pracuje s MOTIVACÍ a PODPORUJE klienta při jeho úsilí zvládnout zadaný úkol, uděluje po nezbytném hodnocení a poskytnuté zpětné vazbě klientovi POCHVALU či přiměřenou ODMĚNU za odvedenou práci.

6 stadií ve vývoji motivace ke změně

1. **Prekontemplace** (*před uvažováním o změně*) – nemá náhled, své potíže zlehčuje nebo popírá;
2. **Kontemplace** – uvažování o možnosti změny, již si připouští, že má potíže, které plynou z jeho závadového chování a jednání; motivace je vyšší, avšak kolísavá, s druhými občas o změně mluví, ale nic pro ni nedělá;
3. **Rozhodování a příprava** – odhodlání a motivace jsou vysoké; pro změnu začíná dělat konkrétní kroky **NABÍDKA AKTIVNÍ PODPORY**;
4. **Akce** – pokus o změnu, kdy je žádoucí povzbudit a podpořit klienta zařazením do vhodného programu, zvýšení časové dotace u individuální práce;
5. **Udržování** – klient úspěšně prošel stanoveným programem, snaží se na sobě pracovat, účastní se nepovinných akcí, je nápomocen ostatním;
6. **Trvalá změna** – nastává až po opuštění věznice bez recidivy; v případě selhání se zpravidla klient vrací do 2. stadia kontemplace.

Kontakt s osobami a organizacemi mimo věznici spolupracující na resocializaci klienta navazuje právě sociální pracovník. Spolupráce informativní, krátkodobá i dlouhodobá zpravidla probíhá se

- sociálními kurátory, kurátory pro mládež;
- úředníky PMS;
- církvemi;
- charitativními organizacemi;
- nestátními neziskovými organizacemi poskytujícími sociální služby pro sociálně znevýhodněné osoby (vč. rodin uvězněných osob a osob propuštěných z výkonu trestu);
- zdravotnickými zařízeními;
- jednotlivci – dobrovolní podporovatelé, přátelé a rodinní příslušníci klientů.

Délka, zaměření a intenzita spolupráce se odvíjí od rizik a potřeb klienta, regionu, odkud vězněná osoba přišla, nebo kam se bude vracet, s kým probíhala spolupráce mezi vězněm a osobou (organizací) před výkonem vazby, výkonem trestu odnětí svobody, výkonem zabezpečovací detence.

Zásadním aspektem s dopady na klienta je financování potřebných sociálních služeb ze státního rozpočtu.

Financování sociálních služeb probíhá

- z rozpočtových prostředků zřizovatele (příslušného ministerstva);
- z účelově určené dotace krajům z rozpočtu Ministerstva práce a sociálních věcí na financování běžných výdajů souvisejících s poskytováním základních druhů a forem sociálních služeb dle § 101a odst. 1 zákona o sociálních službách (příjemci jsou poskytovatelé sociálních služeb, kteří jsou zapsáni v registru podle § 85 odst. 1 zákona o sociálních službách).

Úskalí dotovaného financování krajem

Od roku 2015 zasílá Ministerstvo práce a sociálních věcí finanční prostředky krajům, které je samy rozdělují. V letošním roce (2019) kraje dostaly 15,1 miliardy korun, ale stěžují si na nedostatek peněz a žádají o doplacení 1,92 miliardy korun. Kraje varují před omezením provozu sociálních služeb. Situace se každý rok opakuje, stát pak dodatečně hledá stovky milionů k dofinancování sociálních služeb. Podle zástupců krajů včetně některých politiků by problém řešilo víceleté financování v rámci novely zákona o sociálních službách. Poslanecká sněmovna dostala návrh novely zákona o sociálních službách k projednání již v minulém volebním období, avšak nestihla se projednat.

K zajištění částečného financování sociálních služeb přispělo Ministerstvo spravedlnosti přidělením dotací v roce 2019, kdy bylo přerozděleno neziskovým organizacím celkem 23 995 490 Kč, a to na:

- *Rozvoj probačních a resocializačních programů pro dospělé pachatele pro 9 příjemců (poskytovatelů programů) s výší dotace celkem 2 447 978 Kč.*
- *Program podpory práce s rodinami odsouzených k výkonu trestu odnětí svobody pro 3 příjemce s celkovou výší dotace 1 600 000 Kč.*
- *Rozvoj služeb pro oběti trestné činnosti poskytovaných na základě zákona o obětech trestných činů pro 18 příjemců s celkovou výší dotace 9 997 513 Kč.*
- *Program protidrogové politiky ve věznicích pro 8 příjemců s celkovou výší dotace 8 mil. Kč.*
- *Rozvoj probačních a resocializačních programů a resocializačních programů pro mladistvé delikventy pro 9 příjemce s celkovou výší dotace 1 949 999 Kč.*

Sociální pracovník v penitenciární a v postpenitenciární péči usiluje společně s klientem o zvýšení jeho sociálně právních a komunikačních kompetencí, přijetí odpovědnosti za spáchaný trestný čin, posílení vazeb na nerizikové společenské prostředí, snížení rizika předlužení a snížení rizika vyloučení z trhu práce, za což mu náleží pouze nízká mzda a ojedinělé společenské uznání.

Dovolte mi, abych sociálním pracovníkům Vězeňské služby a spolupracujícím subjektů vyslovila uznání a poděkovala za jejich obtížnou práci při kultivaci našich spoluobčanů.

Mgr. Ing. Iva Günzlová, MBA

vedoucí oddělení stížností a kontrol VS a PMS

Ministerstvo spravedlnosti

28. pluku 1533/29b (Justiční areál Na Míčáncích)

100 83 Praha 10

IGunzlova@msp.justice.cz

16. Spolupráce s Vězeňskou službou ČR, možnosti společných vzdělávacích aktivit

Cooperation with the Prison Service of the Czech Republic, Possibilities of Joint Educational Activities

JUDr. Věra Novotná
předsedkyně Společnosti sociálních pracovníků ČR
Praha

Resumé:

Společnost sociálních pracovníků působí v praxi a také poskytuje akreditované vzdělávací kurzy. Sociální práce je multidisciplinární, ale sociální pracovníci se musí ve všech oborech své působnosti chovat poučeně, profesionálně. Takto velmi komplikované problémy nastávají při zabezpečování kontaktů dětí s uvězněnými rodiči.

Resumé: The Society of Social Workers operates in practice and also provides accredited training courses. Social work is multidisciplinary, but social workers must be instructed how to act professionally in all areas of their competence. Complicated problems arise in ensuring the contact of children with imprisoned parents.

Klíčová slova: děti vězněných rodičů; rodinné právo; ochrana práv dětí; vzdělávání sociálních pracovníků; mezinárodní federace sociálních pracovníků.

Keywords: children of imprisoned parents; family law; protection of children's rights; education of social workers; international federation of social workers.

Dámy a pánové, vážení hosté,

dovolte, abych vyjádřila potěšení, že mohu na Vaší konferenci vystoupit a nabídnout vzájemnou spolupráci, která je podle mého názoru potřebná a smysluplná. Naše Společnost sociálních pracovníků ČR (dále jen „Společnost“) má dlouholetou historii, počínaje první republikou a vždy se její významné členky věnovaly sociální práci a vzdělávání sociálních pracovníků. Přesto, že tehdejší Organizaci sociálních pracovníků nebylo přáno, bylo její počínání velmi významné a kvalitním základem pro obnovení všech aktivit v budoucnu. V roce 1969 byla ustavena Společnost sociálních pracovníků, přijaty stanovy a její činnost měla navazovat na předválečnou Organizaci sociálních pracovníků. V témže roce ale po emigraci významné členky Organizace sociálních pracovníků nebyla Společnost přijata do Národní fronty a v rámci tzv. konsolidačního procesu nastal útlum činnosti a transformace do sekce sociálních pracovníků se začleněním v České společnosti sester (dále jen ČSSS). Navzdory tomu významné členky a naše učitelky publikovaly v časopisech Sociální politika a Informace pro členy sekce sociálních pracovníků při ČSSS, navrhovaly témata odborných konferencí a aktivně na nich vystupovaly. Teprve v roce 1990 vznikla Společnost sociálních pracovníků ČR a působí dosud. Společnost je členem Mezinárodní federace sociálních pracovníků, přijala Etický kodex Sociálních pracovníků ČR, který byl vypracován v návaznosti na Etický kodex mezinárodní federace.

Společnost vždy usilovala o rozvoj sociální práce, o uznání důležitosti, významnosti a rovnosti sociální práce v ČR a o vzdělávání sociálních pracovníků, a to i vysokoškolsky. Zatímco vysokoškolsky vzdělaných sociálních pracovníků máme mnoho, sociální práce jako profese je stále ve srovnání s jinými profesemi popelkou. To je patrné mimo jiné i na oddalování přijetí profesního zákona, jehož termín na předložení zákonodárcům je stále a opakovaně mnoho let odkládán. Tak bych mohla hovořit i o mnoha dalších aktivitách, kde se Společnost snažila a snaží aktivně prosadit místo sociální práce, ale to není obsahem mého vystoupení.

Naše Společnost má dostatek odborníků v různých oblastech sociální práce, která je interdisciplinární, a proto považuji za velmi pozitivní krok vzájemně se obohacovat o teoretické a praktické zkušenosti. Někteří členové Společnosti jsou současně i členy Spolku rodinných a opatrovnických soudců ČR, což je velmi prospěšné z hlediska znalostí o rozhodování soudů o dětech a při výkonu sociálně-právní ochrany dětí. Vedle možnosti předávání si vědomostí a zkušeností na konferencích, pracovních dnech či jiných odborných setkáních nabízí naše Společnost vzdělávání na akreditovaných kurzech u MV a MPSV ČR například na téma:

- Zákonné zastoupení, opatrovnictví a poručenství;
- Působnost orgánů sociálně-právní ochrany dětí při ochraně dětí zanedbávaných, zneužívaných a týraných;
- Mezirezortní spolupráce jako nezbytná součást sociální práce při péči o seniory a osoby se ZTP.

K akreditaci jsme předložili další kurzy na téma:

- Komunikace s klienty v rozvodové situaci a zvláštnosti v jejich chování;
- Zájem dítěte v kontextu rodinného práva;
- Základní orientace v nejčastějších psychiatrických diagnózách u dětí a mládeže.

Že je vzájemná spolupráce, informovanost a předávání si zkušeností potřebná, se asi nemusíme přesvědčovat. O to více to platí v době, kdy již máme zkušenosti z aplikace nového občanského zákoníku a procesních předpisů. Platí to též z pohledu judikatury, kdy například Ústavní soud v roce 2017 judikoval ve dvou nálezech právo styku rodiče ve vazbě (Nález I. ÚS. 3296/17) a výkonu trestu odnětí svobody s nezletilými dětmi (Nález II. ÚS 22/17), v současnosti je diskutované téma přerušení VTOS těhotným ženám nebo umožnění péče o dítě do 1 roku ve věznici atd.

Ale vedle práv rodičů ve vazbě nebo ve VTOS nám stojí nejlepší zájem, blaho a prospěch dítěte, uznaný v Úmluvě o právech dítěte a v dalších mezinárodních dokumentech, který by měl být brán v potaz jako nadřazený právům rodičů. Praxe přináší různé situace a obsah judikátů nelze zobecňovat, naopak je třeba zvažovat tu či onu konkrétní situaci, ve které se dítě nachází, jak je rozumově a volně vyspělé, zda je vhodné a možné jeho slyšení a získání názoru na styk s rodičem ve VTOS. Právě při řešení konkrétní situace dítěte a jeho rodiny je třeba vysoká odbornost a vzájemná spolupráce, kterou nabízím. Zcela zodpovědně to mohu tvrdit, protože případy styku dětí s rodiči ve VTOS jsem musela a musím řešit, protože nejen OSPOD stojí před řešením této situace, ale i zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a dětské domovy, kde děti pobývají. Tyto instituce jsou také pod velkým tlakem uvězněných rodičů, kteří velmi dobře znají svoje práva a povinnosti, dožadují se však jen svých práv, aniž by plnili řádně svoje povinnosti, mají judikaturu nastudovanou a útočí. Judikaturu zobecňují a dožadují se styku s dětmi.

Právě v jednom zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a dětském domově pracuji a dítě jsme za matkou vozili a se sociální pracovníci věznice spolupracovali. **Dítě jsme vozili, ačkoli zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc nemají v zákoně takovou povinnost upravenou.** Volili jsme tuto cestu proto, že dítě po matce tesknilo, bylo smutné, matka mu slibovala, že už bude hodná, že až jí pustí, že budou jenom „oni dva pro sebe“ apod. Dítě jí nabádalo „maminko už nekrad“, což maminka slibovala. My jsme cítili, že to musíme pro dítě udělat, ale stejně bylo pak vše jinak.

Praktický problém ale byl, že vše šlo na náklady zařízení - tj. provoz služebního auta, celodenní služební cesta sociální pracovnice a řidiče, které zřizovatel nehradí.

Příběhy umisťovaných dětí do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc nebo do dětského domova jsou velmi smutné a je třeba nad jednotlivými situacemi dát hlavy dohromady. To dokazuje i případ Kačenky, která byla do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc umístěna v zuboženém stavu, ačkoli jí bylo 15 měsíců, její fyzický stav odpovídal tak 7měsíčnímu dítěti. Ke spokojenosti jí stačilo, když si jí teta vzala do náruče, chovala jí a ona si položila na ní hlavičku. Matka Kačenky holdovala alkoholu, experimentovala s drogami, neplnila vyživovací povinnost vůči dalším svým dětem, které má v péči otec dětí. O Kačku se zajímala jen občas, spíše se o ni zajímala babička ze strany matky, navštěvovala ji a také si ji brala k sobě na návštěvu. U Kačenky byla nařízena ústavní výchova, protože nebyla naděje, že by mohla jít domů. Babička náhle zemřela, matka se „údajně“ zhroutila, byla hospitalizována v nemocnici a navíc byla odsouzena k VTOS nepodmíněně. Zdá se, že začala přemýšlet o sobě a o Kačence. Ptala se, zda by se mohla s Kačkou občas vidět, telefonovat jí, psát jí. Opět stojíme před otázkou vozit Kačku za matkou či nikoliv. Při úvaze, že Kačenka vlastně nikoho nemá, sice má polorodé sourozence, se kterými kontakt nemá, se nabízí odpověď, že ano. Opět je třeba ale zvážit společně s OSPOD všechny okolnosti tohoto případu.

Jinak se sociálními pracovníky věznic spolupracujeme, pokud rodiče mají povoleno telefonovat. Dětem se to umožňuje, rodiče mají možnost vedle telefonické komunikace posílat balíčky, dopisy, pohledy, děti mohou rodičům nakreslit obrázek a něco vzkázat apod.

Závěrem bych chtěla říci, že péče o děti v takovýchto situacích je problematika nejen vlastní sociální práce, ale je to i problematika psychologická či právní. Proto považuji za přínosné, abychom o sobě navzájem věděli a předávali si poznatky a zkušenosti.

JUDr. Věra Novotná

předsedkyně

Společnost sociálních pracovníků ČR, zapsaný spolek

Řepínská 676/9

181 00 Praha 8

sspcr@seznam.cz

17. Potřeby propuštěných vězňů a intervence při jejich sociálním začleňování z pohledu sociálního kurátora

The Needs of Released Prisoners and Interventions in their Social Inclusion from the Perspective of Social Curator

PhDr. Pavel Pěnkava

2. místopředseda Společnosti sociálních pracovníků ČR
předseda sekce sociálních kurátorů
Praha

Resumé:

Propuštění vězni mají osobní a finanční problémy. Proto potřebují radu a pomoc. Předsudky veřejnosti tvoří často zbytečnou bariéru pro reintegraci.

Resumé:

Released prisoners have personal and financial problems. Therefore, they need advice and help. Public prejudices often create an unnecessary barrier to reintegration.

Klíčová slova: rizikové chování, sociální prevence, krize prvního dne, kriminogenní prostředí, recidiva propuštěných vězňů, předsudky vůči propuštěným vězňům.

Keywords: risk behavior; social prevention; first day crisis; criminogenic environment; relapses of released prisoners; prejudices against released prisoners.

Sociální kurátor „je specializovaný sociální pracovník v oblasti terciární prevence, vykonávající zejména postpenitenciární péči.“ Jedna z cílových skupin agendy sociálního kurátora jsou osoby propuštěné z výkonu vazby nebo výkonu trestu odnětí svobody a osoby, proti nimž je vedeno trestní stíhání. Základní premisa spolupráce mezi klientem a sociálním kurátorem je INTEGRACE, respektive reintegrace do běžného způsobu života.

Nelze reintegrovat jedince bez respektu jeho potřeb a vnímání širších souvislostí.

Popis cílové skupiny

Osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody tvořily historicky první klientelu sociálních kurátorů. Nadále zůstávají nejpočetněji zastoupenou skupinou klientů vykazovanou sociálními kurátory. Jedná se o zletilé osoby, které se nacházejí v určité fázi trestního řízení nebo uvěznění, zejména ovšem v situaci, kdy jsou propuštěny z výkonu trestu odnětí svobody, popř. propuštěny z vazby nebo podmíněně propuštěny z výkonu trestu.

Popis situace cílové skupiny

Výkon trestu odnětí svobody je nejvýraznějším prostředkem státního donucení, který se vyznačuje významnou mírou omezení osobní svobody. Klienti sociálních kurátorů mají často zkušenost s opakovanými pobyty ve věznicích. Někteří naopak bývají odsouzeni podmíněně a nemají ani zkušenost s pobytem ve vazební věznici. Určité společné a specifické znaky proto vykazují skupiny osob, které můžeme označit jako prvopachatele, prvovězněné osoby a osoby s opakovanými pobyty ve výkonu trestu.

Každopádně každá skupina osob neboli kategorie odsouzených vracejících se z VTOS může vykazovat rozdílné spektrum potřeb.

Základní znaky cílové skupiny:

- nebezpečí, že osoba bude páchat dále trestnou činnost, anebo bude sama obětí trestné činnosti (vydírání, lichva apod.);
- zvýšená recidiva páčání trestné činnosti, opakované selhávání v pokusech nepáchat trestnou činnost;
- omezená možnost a schopnost řešení sociální situace samostatně;
- zvýšené riziko návratu do kriminogenního prostředí;
- přetřhané sociální vazby (ztráta bydlení, ztráta podpory rodiny);
- častější výskyt psychických poruch (včetně různých forem závislostí);
- častější projevy agresivního a manipulativního chování;
- vysoká nezaměstnanost a nezaměstnatelnost (bez pracovních návyků, nízká nebo žádná kvalifikace, nezáměr o práci, omezující záznam v rejstříku trestů);
- špatná ekonomická situace (bez finančních prostředků, častá zadluženost – exekuce, někdy nedosažitelnost dávek hmotné nouze – společně posuzované osoby v domácnosti).

Historické souvislosti vzniku sociálních kurátorů a spolupráce se sociálními pracovníky ve věznicích

Oprávněnými argumenty pro vznik agendy sociálních kurátorů v šedesátých letech minulého století, byly výsledky výzkumných projektů z několika československých věznic (tehdejších nápravně výchovných ústavů), jejichž výstupy prokazatelně validizovaly význam sociální práce s odsouzenými osobami na snížení recidivního chování. Vznik a vývoj spolupráce mezi sociálními kurátory a sociálními pracovníky ve věznicích mají nepřetržitou kontinuitu již několik desetiletí. Pro řešení situace odsouzených osob je pro sociálního kurátora spolupráce se sociálním pracovníkem ve věznicích nezastupitelná. Od 90. let minulého století se rozšířila o spolupráci s dalšími subjekty, jako jsou nestátní neziskové organizace a Probační a mediační služba ČR.

Kontinuální sociální práce - specifická metoda

Předmětem přístupu je snaha o komplexní spolupráci na řešení klientovy sociální situace při zahájení trestního řízení, v průběhu a především po výstupu z výkonu trestu odnětí svobody. Kontinuální sociální práci uplatňuje sociální kurátor především při práci s osobami umístěnými v represivních zařízeních (např. ve výkonu trestu odnětí svobody, v zařízeních pro výkon ústavní či ochranné výchovy, v léčebných zařízeních) a s osobami propuštěnými z těchto zařízení. Například u osob ve výkonu trestu odnětí svobody, které tvoří značnou část klientely sociálního kurátora. Kontinuální sociální práce zahrnuje práci s klientem ve všech fázích trestního řízení (jak ve výkonu vazby, tak i na svobodě), v průběhu soudního řízení i ve výkonu trestu odnětí svobody. První informace o klientovi získává sociální kurátor od VS ČR, rodiny klienta nebo od státních či nestátních organizací. Cílem kontinuální sociální práce je navázání socioterapeutického vztahu v zájmu působení na osobnost klienta tak, aby byly upevněny, eventuálně vytvořeny jeho pozitivní vazby k okolí, a aby nedocházelo k jeho sociální izolaci. Do této oblasti patří především:

- práce s rodinou klienta, spoluvytváření podmínek pro jejich harmonické soužití a zapojení klienta v malých sociálních skupinách (pracovní kolektiv, zájmové a vrstevnické skupiny) s minimalizací rizik pro klienta, jeho rodinu či pro společnost;
- pomoc klientovi při kontaktu s institucemi během řešení jeho materiálního zabezpečení, při jiných důležitých jednáních, při zajišťování zdravotní péče.

Sociální kurátor ve spolupráci s klientem sestavuje individuální plán, který vede k celkovému řešení klientovy situace, a průběžně spolu s klientem vyhodnocuje dosažení jednotlivých cílů. V případě, že se klientovi nedaří naplňovat stanovené cíle, společně rozebírají příčiny neúspěchu a následně zpracovávají další postupy. Kontinuální působení směřuje také k tomu, aby klient danou

situaci akceptoval a vycházel z ní při budování svých životních perspektiv. Tímto způsobem lze efektivně působit zejména proti vzniku tzv. krize prvního dne, a tedy minimalizovat riziko recidivy těsně po propuštění klienta.

Činnosti v rámci kontinuální práce:

- sjednávání spolupráce s klientem (společně s klientem stanovit, na čem budou pracovat);
- pomoc formulovat klientovi cíle a nabízet alternativy strategií k jejich dosažení;
- podpora klienta při realizování jednotlivých cílů;
- průběžná evaluace použitých postupů a dílčích cílů klienta;
- ukončení vztahu a společné vyhodnocení zdarů i neúspěchů spolupráce.

Přístup sociálního kurátora k řešení životní situace po propuštění z VTOS musí být diferencovaný

Přístup k uspokojování potřeb se liší v různých předpokladech. Markantní rozdíl nastává mezi osobou dlouhodobě a opakovaně trestanou nebo mezi osobou prvotrestanou, která je po krátkodobém VTOS.

Základní kritéria:

Osoba, byla ve výkonu trestu odnětí svobody:

- poprvé;
- opakovaně.

Osoba, která má:

- která má funkční a vztahové a materiální zázemí;
- která má nestabilní vztahové a materiální zázemí;
- která nemá žádné vztahové a materiální zázemí.

Základní potřeba

„... osoby vracející se z výkonu trestu odnětí svobody deklarují zájem o začlenění - přijetí do místní komunity.“

Kdo představuje místní komunitu:

- rodina - úzká i širší, tzn. příbuzní;
- známí - přátelé a vazby na lidi s bydliště, školy, zaměstnání atd.;
- sousedé;
- minulí, současní a budoucí zaměstnavatelé;
- úřady a NNO - vykonávající pomoc (např. sociální kurátoři) i kontrolu (např. PMS ČR);
- obyvatelé města - vzájemný přístup se liší velikostí obce.

Předpoklady pro úspěšné naplňování potřeb propuštěných osob z VTOS

- úroveň prostředí a přístup místní komunity zásadním způsobem ovlivňuje míru a stupeň začlenění osob vracejících se z VTOS;
- sociální kurátor musí pracovat nejenom s klientem, ale i s místní komunitou.

Potřeby propuštěných osob a jejich naplňování jsou rozdílné

Okruhy, intenzita a potřeby pro řešení vstupní situace, jsou do určité míry ovlivněny zejména těmito faktory:

- kvalita vztahového zázemí;
- rozsah materiálního zázemí;
- aktuální zdravotní stav;
- míra zadluženosti;
- možnosti a schopnosti se zaměstnat;
- předchozí zkušenosti;
- celkové očekávání.

Faktory, které ovlivňují uspokojování potřeb osob vracejících se z VTOS

- zpřísňování podmínek pro poskytování pomoci v hmotné nouzi;
- enormní zadluženost;
- ochota firem zaměstnávat osoby se záznamem v rejstříku trestů, především ve výrobě;
- migrace - z regionu, kde je obtížné získat uplatnění a dostatečné pokrytí sociálních služeb;
- masivní nárůst bezdomovectví;
- „boj“ se sociálně patologickými jevy jako předmět politických kampaní;
- rozporuplný přístup veřejnosti k osobám, které mají trestní minulost.

Závěrem

Cíle postpenitenciární péče jsou:

a) na klientské úrovni:

- eliminovat negativní důsledky pobytu ve výkonu trestu odnětí svobody, které se komplikují ve výstupní situaci;
- zprostředkovat a využívat sítě sociálních a dalších služeb integrujících osobu po výstupu z výkonu trestu;
- pozitivně ovlivňovat klienta, aby sám aktivně řešil svou sociální situaci a postupnou integraci.

b) mimo klientskou úroveň:

- osvětově působit na veřejné mínění;
- spolupodílet se na koncepčních a metodických materiálech.

Sociální pracovníci řeší obtížné životní situace osob, proti kterým je nebo bylo vedeno trestní řízení, a to často ve velmi náročných pracovních podmínkách s minimálním počtem kompetencí a za nízké podpory veřejnosti, přesto je sociální integrace jejich klientů jeden ze základních atributů postpenitenciární péče. Institucionální pomoc může být do určité míry velmi účinná a klientovi pomáhat v procesu reintegrace. Nicméně pokud místní komunita v celé své šíři nepřijme propuštěného mezi sebe, lze konstatovat, že celý začleňovací proces narazí na celou řadu překážek, které brání tomu, aby došlo k žádoucímu výsledku, a sice k samostatnému a v rámci možností bezproblémovému a bezkonfliktnímu životu ve většinové společnosti. V opačném případě hrozí tzv. spirála sociálního selhání a riziko recidivního chování.

V takovém případě je zřejmé, že postoje společnosti vůči těmto jedincům jsou rozporuplné. Na jedné straně se předpokládá, že osoba opouštějící vězeňské zařízení udělá vše pro to, aby se začlenila, ale na druhé straně jí společnost nevytvoří pro tento akt podmínky. Především stereotypní uvažování a předsudky způsobují hluboký příkop mezi přijetím diskutované marginální skupiny. Navíc se místní komunita brání přijmout společenskou odpovědnost za občany v nepříznivé životní situaci.

Začlenění, pocit sounáležitosti a společenské uplatnění jsou jedny ze základních a nedílných potřeb osob vracejících se z výkonu trestu odnětí svobody.

Použité zdroje:

OSU. *Příručka pro sociální kurátory a metodiky sociální prevence*. Ostrava: OSU, 2010. ISBN 978-80-7368-329-0.

PhDr. Pavel Pěnkava

Společnost sociálních pracovníků ČR, zapsaný spolek

Řepínská 676/9

181 00 Praha 8

sspcr@seznam.cz

18. Spolupráce církví a křesťanských organizací při péči o propuštěné vězně. Metanoia II a zkušenosti z praktické péče o propuštěné vězně

Cooperation of Churches and Christian Organizations in the Care of Released Prisoners. Metanoia II and Experience with Practical Care for Released Prisoners

Mgr. Martin Škoda
kaplan VS ČR
Věznice Stráž pod Ralskem

Resumé:

Projekt Metanoia II spojuje na podporu úspěšné reintegrace propuštěných vězňů práci specialistů a kaplanů ve věznici s prací církví, církevních organizací, dobrovolníků a dárců. Jde o to, aby vězeň v prvních momentech a dnech po propuštění nezůstal bez pomoci. Projekt dává propuštěným vězňům finanční podporu a živou oporu prostřednictvím doprovázejících dobrovolníků.

Resumé:

To support successful reintegration of released prisoners, the Metanoia II project combines the work of specialists and chaplains in prisons with the work of churches, church organizations, volunteers and donors. The point is that the prisoner does not remain without help the first minutes and days after release. The project gives released prisoners financial support and live support through accompanying volunteers.

Klíčová slova: propojení penitenciární a postpenitenciární péče; spolupráce kaplanů se specialisty ve věznici; spolupráce kaplanů se sociálními kurátory a dobrovolníky; finanční podpora propuštěných vězňů.

Keywords: interconnection of penitentiary and post-penitentiary care; cooperation of chaplains with specialists in prison; cooperation of chaplains with social curators and volunteers; financial support of released prisoners.

Milí spolupracovníci, vážení hosté,

byl jsem pozván, abych zde na této významné konferenci krátce promluvil na téma Spolupráce církví a křesťanských organizací při péči o propuštěné. A o projektu Metanoia II a zkušenostech z praktické péče o propuštěné.

Dovolte mi, abych místo očekávané akademické přednášky zvolil formu spíše praktického náhledu, bez odborné stylistické formy, snad pro větší naléhavost, pádnost, razantnost potřeb v tomto významném úseku kategoriální pastorace.

Položme si na začátku dvě otázky, které nám pomohou konkretizovat praktickou stránku zadaného tématu.

1) Co dělám ve vězeňství já jako kaplan?

To je poměrně logická otázka, která může napadnout každého z vás. Zde bych rád poukázal na tu skutečnost, že hřích je stejný jako trestný čin, jelikož např. krádež je trestným činem, stejně jako hříchem „nepokradeš!“. Podobně i vražda je trestným činem, stejně jako proviněním proti Bohu

a Božímu řádu. „Nezabiješ!!“ Společným cílem je, aby lidé nehřešili... potažmo pro nás: nepáchali trestnou činnost. Proto je zcela logické, že se na účelu výkonu trestu, tak, jak je definován v Zákone o výkonu trestu, podílejí i duchovní. Jednak jako profesionální kaplani, zaměstnaní přímo vězeňskou službou, tak i jako dobrovolní duchovní, pověřeni k tomu jednotlivými církvemi, působící v jednotlivých věznicích.

2) Co dělám já?

Příslušníci, odborní zaměstnanci, vychovatelé a další pracovníci VSČR naplňují účel výkonu trestu odnětí svobody tím, že působí na odsouzené tak, aby snižovali recidivu svého kriminálního chování a vedli po propuštění soběstačný život.

A co děláme my, duchovní? My duchovní působíme na odsouzené tak, aby snižovali recidivu svého hříšně kriminálního chování a jednání a vedli po propuštění život v souladu s Božím zákonem... V tom slyšíme shodu! Tím chráníme společnost před pácháním trestné činnosti (zabraňujeme v jejím dalším páchání).

Tak, to byla teorie... a teď trochu praxe...

Většinou nemusím vyhledávat odsouzené pro svou službu duchovního, ale jsou to sami odsouzení, kteří se na mě obrací se žádostí o pomoc v rámci jejich touhy vymanit se z defektního způsobu života. My už neříkáme defektní, ale hříšný život v míře kriminální. Víme, že, aby takový život mohl být naplněn, musí být splněny též předpoklady pro způsob nového života. Těmi předpoklady jsou např. mít zaměstnání, bydlení a především urovnání rodinných vztahů a vazeb, všude tam, kde to je možné. Možná si řekneme, že tohle přece slyšíme v průběhu celé konference, že se jedná o práci sociálních pracovníků, terapeutů, speciálních pedagogů, vychovatelů a možná dalších profesí.

K čemu tedy ještě ve věznicích jsou duchovní?

Při odpovědi na tuto otázku vycházím z knihy Heinz-Petera Röhra (RÖHR, Heinz-Peter. *Hraniční porucha osobnosti: Vznik poruchy, průběh a možnosti jejího překonání*. Praha: Portál, 2012 – 120 s. ISBN 978-80-262-0311-7), která se týká poruch osobnosti a poruch chování, jež se vyskytují u většiny našich odsouzených – klientů. Právě v této knize nalezneme praktický příklad terapeutické praxe, která má však své hranice a limity v tom, že zůstává hodně klientů-odsouzených, u kterých jsou všechny terapeutické metody neúspěšné. Ale je to právě spirituální impuls v podobě religiozní, nebo chcete-li náboženské zkušenosti, který je pro chybujícího odsouzeného natolik motivující, natolik posilující, že je nakonec schopen obstát v novém způsobu života, který je v souladu se zákonem světským, a chcete-li, i s tím Božím. Možná si nyní říkáte, že to je jen pouhá teorie. Mohu uvést několik příkladů.

Mám zde v ruce například knihu bývalého pasáka a dealera drog Pavla Kadašiho, s názvem „Cesta z pekla“. (KADAŠI, Pavel. *Cesta z pekla*. Albrechtice: nakl. Křesťanský život, 2017 – 110 s. ISBN: 978-80-7112-195-4.) Jedná se o bývalého odsouzeného klienta, s nímž jsme začali pracovat ve věznicích Stráž pod Ralskem, a který je právě konkrétním příkladem spolupráce sociálních pracovníků, speciálních pedagogů, terapeuta a mě jako kaplana ve věznicích, člena Vězeňské duchovenské péče. Touto naší spoluprací však cesta z pekla pro pana Kadašiho neskončila. Na práci penitenciární musela navázat služba postpenitenciární, které se ujaly další složky a organizace, jako je například Sbor Církve bratrské v Liberci či Mezinárodní vězeňské společenství – Prison Fellowship International, PFI, ale také sociální kurátor a mohl bych jmenovat další, jejichž konkrétní práce s tímto propuštěným, klientem, znamenala vždy nový, další úspěšný krok v nově nabyté svobodě, na jehož konci je život bez páchání trestné činnosti, zmíněná kniha a zapojení se do pomoci dalším propuštěným.

Vězeňští duchovní ideově navazují na reformní snahy náboženského reformátora 19. století a poslance tehdejšího říšského sněmu, přítele Karla Havlíčka Borovského a duchovního, pátera Františka Josefa Řezáče, jehož 200. výročí narození si letos připomínáme.

Možná stále vidíte v mých slovech víc teorie než praxe. A tak vám nyní představím konkrétní přesah praxe penitenciární do praxe postpenitenciární.

Podnětem k tomuto příkladu se stal úkol, který jsem obdržel od ředitele věznice Stráž pod Ralskem plk. Mgr. Ladislava Blahníka! A to úkol propojit moji činnost kaplana s činností církve či církevních organizací právě v rámci penitenciární a postpenitenciární péče o vězně-klienty. Nemohl jsem se dlouho zamýšlet nad tím, kde na počátku postpenitenciární péče nacházíme zásadní mezeru, která vám možná vyzní nespírituálně, neduchovně. Tou mezerou je, vážení, jak sami možná tušíte, nedostatek peněz!

Ano, jsou to peníze, které chybí odsouzeným po skončení trestu odnětí svobody a jejich propuštění na svobodu. Mají často jen velice malou částku na cestu do bydliště, popř. na několik málo dní. Pak nějakou dobu, řádově týdny, trvá vyřízení základních dávek, než eventuálně přijde první výplata. Prosím: to je praxe, kterou potvrzují samotné žádosti sociálních kurátorů či úředníků PMS. Napadlo mě pro tuto mezeru využít peněz z církevních restitucí, dále ze sbírek a darů věřících křesťanů. Zpracoval jsem projekt s názvem METANOIA II, který prakticky tento problém řeší. Nyní mohu uvést, že jsme finančně poskytli pomoc ve výši více než 300 tisíc korun. Dostala se celkem více než 100 propuštěným od pololetí r. 2017. Projekt samotný přitom nespočívá pouze ve finanční podpoře konkrétnímu propuštěnému na konkrétní účel. Ale jde především o tzv. doprovázení bývalých odsouzených v prvních týdnech a měsících nového života na svobodě, kde kromě duchovní podpory jde především o podporu praktickou. A právě v této rovině dochází k přirozené spolupráci vězeňské služby, duchovních, členů Vězeňské duchovenské péče, či Mezinárodního vězeňského společenství, Komunitního domu Dismas, PMS či dalších neziskových organizací. V této spolupráci mnozí zúčastnění spatřují vyšší smysl, než je pouze ona zmiňovaná péče o vězně.

Mgr. Martin Škoda

kaplan VS ČR

Věznice Stráž pod Ralskem

Máchova 260,

471 27 Stráž pod Ralskem

MSkoda@vez.spr.justice.cz

Foto (PFI): Setkání rodin bývalých vězňů v jabloneckém sboru Církve bratrské.

19. Sociální rizika vězněných osob

Social risks of prisoners

Tomáš Vymazal

Poslanec Parlamentu ČR

člen výboru pro sociální politiku

Praha

Resumé:

Projev poslance na téma sociální práce ve vězeňství.

Resumé:

Speech by a Member of Parliament on social work in prison.

Klíčová slova: míra recidivy; individuální práce s vězni; nízké počty sociálních pracovníků prevence; resocializace.

Keywords: recurrence rate; individual work with prisoners; low numbers of social workers; prevention; resocialization.

Vážené dámy, vážení pánové,

dovolte mi, jako členovi parlamentního Podvýboru pro ochranu práv osob omezených na svobodě, vyjádřit stručně mé postřehy a pohled na věc. Ten jsem získal nejen z dat, která se ke mně donesla, ale i z osobní zkušenosti, tedy návštěv věznic a rozhovorů s personálem i vězni samotnými.

Hlavním tématem letošního ročníku konference je Sociální práce ve vězeňství. Toto téma považuji za extrémně důležité. Ptáte se proč?

Dovolím si obšírnější vysvětlení a začnu otázkou. Proč naše věznice „praskají ve švech“? Je snad třeba postavit více věznic? Nemyslím si. Češi se, věřím, neliší od ostatních vyspělých evropských národů v tendenci páchat trestnou činnost. Proto bych problém hledal jinde. Významným indikátorem je míra recidivy, která v ČR dosahuje zhruba 70 %. Jestliže je tak vysoká míra recidivy, znamená to, že vězeňství neplní jednu ze svých základních funkcí, tedy nápravu odsouzených. Vězni se prostě vracejí, protože na ně odnětí svobody nemělo pozitivní vliv. Tady vidím potenciál pro sociální práci, která může mimo jiné zajistit u propuštěných plynulý přechod do přirozeného prostředí – a zabránit tak jejich recidivě. Nejsem naivní, abych si myslel, že sociální práce je jakýsi všelék. Jedná se o komplexní problém a na takové neexistují jednoduchá řešení. Vedle většího využití alternativních trestů a podstatné změny v systému zaměstnávání však vidím těžiště možného zlepšení situace právě v sociální práci.

Sociální práce disponuje nástroji, jak pomoci trestancům s resocializací. Vězení na člověka vyvíjí určitý autoritativní tlak, aby navyl určitému řádu. To je potřeba, ale bez intenzivní práce s jednotlivci představuje vězení jen dočasnou ochranu společnosti před jejich vlivem. Získal jsem dojem, že sociální pracovníci aktuálně nemají kapacitu s vězni individuálně pracovat. Omezené množství sociálních pracovníků často musí suplovat například duchovenská služba. To považuji za nešťastné, protože se značná část „napravitelných“ k sociální péči nedostane nebo na ně nemají sociální pracovníci dostatek času.

Stačí zmínit některá čísla:

Probační a mediační služba má méně než 500 zaměstnanců a aktuální zátěž 30 tisíc případů ročně. To je 50 až 150 lidí na jednoho pracovníka. Minulý rok měla Vězeňská služba celkový počet

zaměstnanců 12 113, z nichž bylo sociálních pracovníků pouhých 116. Takový nepoměr považuji za nepřijatelný.

Porozumět problémovému chování v sociálním kontextu a usilovat o změnu tohoto chování a opětovné začlenění do společnosti při takových počtech zkrátka nejde. V situaci, kdy často pro odsouzené není spolupráce se sociálním pracovníkem povinná a vládne omezená kapacita, dochází k tomu, že soustavně na vězně působí namísto odborníků na resocializaci odborníci na páchání trestné činnosti, tedy ostatní odsouzení.

Opravdu častým důvodem k recidivě je snaha zbavit se dluhu, který odsouzeným vznikl při výkonu trestu. Nebývá výjimkou, že mají třeba sedm exekucí. Odsouzené totiž mnohdy nenapadne pozastavit živnostenský list, odhlásit telefon, internetovou přípojku nebo vypovědět nájem bytu. Následná zoufalá situace, kdy zaměstnavatelé vyžadují po uchazečích čistý trestní rejstřík, je pak vede k páchání dalších majetkových trestných činů. To vše by mohlo být minimalizováno dostatečně intenzivní asistencí sociálních pracovníků.

Rozhodně nechci dosavadní práci sociálních pracovníků kritizovat, spíš mám dojem, že by si toto odvětví zasloužilo větší podporu. Je třeba se zamyslet nad způsobem, jak zefektivnit a posílit jejich roli. Velmi rád bych vám slíbil, že se zasadím o komplexní změnu v systému vězeňství, jež upřednostní sociální práci s jednotlivými vězni včetně následné péče po výstupu. Bohužel nejsem v pozici, abych takovou změnu sám prosadil. Proto se vyvaruji velkých nesplnitelných slibů, kterých jste v minulosti dozajista slyšeli spoustu. Místo toho se chci zeptat:

Jaké kroky (byť minimální) je podle vás třeba podniknout, aby došlo ke změně popsaným směrem. Tedy:

1. Jak zajistit, aby se sociální práce těšila větší prestiži?
2. Jak zajistit, abychom měli dostatek pracovníků na individuální práci s vězni?
3. Jak zajistit dostupnost návazných služeb?

Mnoha z vás mohla moje řeč znít jako zkopírovaná z wiki článku s nadpisem problémy vězeňství, protože jsem vám nic nového neřekl. Pravda je taková, že to ani nebylo mým cílem. Chtěl jsem vám hlavně sdělit, že si přeju, aby pro vás Piráti byli partnerem, a že jsem otevřený vašim doporučením a radám, které mohou přispět k vývoji tím správným směrem.

Tomáš Vymazal

Poslanec Parlamentu ČR
člen výboru pro sociální politiku
Poslanecká sněmovna
Sněmovní 176/4
118 26 Praha 1 - Malá Strana
vymazalt@psp.cz

20. Příprava na propuštění specifických skupin odsouzených – teoretická východiska a praktické limity

Preparation for release of specific groups of convicts – theoretical background and practical limits

Mgr. Tereza Raszková, Ph.D.,
Mgr. Petra Zhřivalová, Ph.D.
PhDr. Bc. Novák Petr, Ph.D.
Institut pro kriminologii a sociální prevenci
Ministerstvo spravedlnosti
Praha

Resumé:

Příspěvek se věnuje přípravě odsouzených na propuštění z výkonu trestu odnětí svobody a na následnou (re)integraci odsouzených do společnosti. Zaměřuje se především na deskripci a podrobnější analýzu vnějších (systém začlenění jednotlivce do společnosti) a vnitřních (specificky individuální danosti) podmínek nezbytných k nedelikventní postpenitenciární perspektivě u české vězeňské populace. Kromě rizik spojených s důležitými oblastmi týkajícími se bydlení, zaměstnání, financí, zdraví a závislostního chování, je v příspěvku akcentován především pozitivní pohled na protektivní faktory desistence. Právě na nich totiž závisí schopnost a ochota rozhodnout se opustit kriminální kariéru a žít řádný a soběstačný život.

Resumé:

The paper deals with the preparation of convicts for release from prison and the follow – up (re) integration of convicts into society. It focuses mainly on the description and detailed analysis of external (system of integration of the individual into society) and internal (specifically individual circumstances) conditions necessary for non-delinquent post-penitentiary perspective in the Czech prison population. In addition to the risks associated with important areas related to housing, employment, finance, health and addictive behavior, the paper also emphasizes a positive view of protective factors of desistance. The ability and willingness to decide to leave a criminal career and to live a proper and self-sufficient life depend precisely on the convicts.

Klíčová slova: odsouzení; penitenciární a postpenitenciární péče; příprava na propuštění; výkon trestu odnětí svobody.

Keywords: convicted; penitentiary and post-penitentiary care; preparation for release; imprisonment.

Úvod

Žít řádným a soběstačným životem po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody je pro odsouzené jak volbou, tak i náročnou výzvou. Vůle propuštěného opustit kriminální kariéru a žít jako spořádaný občan je samozřejmě pro nedelikventní postpenitenciární perspektivu naprosto zásadní. Vedle jeho rozhodnutí je však klíčová existence systému, který mu umožní zapojit se do řádného života. Přes nespornou existenci (byť roztříštěného) systému postpenitenciární péče jej čeká řada překážek, jež prověří hloubku jeho odhodlání nevracet se k páchání trestné činnosti. V případě specifických skupin odsouzených je těchto překážek ještě víc, neboť si nesou zátěž, která by byla způsobila zásadně limitovat jejich fungování ve společnosti i bez předchozí vězeňské zkušenosti (věk, zdravotní handicap, příslušnost k sociálně vyloučené komunitě, atd.). Náš příspěvek analyzuje

existující systém přípravy na propuštění z hlediska jeho vlastních limitů a dále omezení daných individuálními charakteristikami odsouzených, z nichž vyplývají další překážky bránící jim vedení řádného života.

Nyní se zaměříme na jednotlivé podmínky, jejichž splnění je nutné proto, aby mohlo dojít k žádoucí situaci, kdy osoba propuštěná z výkonu trestu opouští jednou pro vždy kriminální kariéru a žije bezúhonným životem. V uvedené souvislosti považujeme za důležité zmínit celosvětově rozšířený paradox, kdy penologie, ale i např. český strategický dokument „Koncepce vězeňství do roku 2025“¹⁰ hovoří o reintegraci odsouzených po propuštění do společnosti. Lexikálním výkladem z toho vyplývá, že odsouzený před svým uvězněním integrován byl. Realita je ovšem jiná. Značná část vězeňské populace do struktur většinové společnosti nikdy začleněna nebyla. A to nejen pro svůj předchozí celoživotní způsob existence mimo zákon, ale například i pro příslušnost k sociálně vyloučeným komunitám.

Odsouzení z pohledu socioekonomických faktorů

Čeští odsouzení z pohledu socioekonomických faktorů vypadají následovně:

Drahý, Hůrka a Petras¹¹ uvádějí, že 59,7 % má nestabilní nebo žádné bydlení; 44,7 % má za adresu TP uvedenou adresu sídla ohlašovny; 26,4 % nemá žádnou zkušenost z legálního zaměstnání; dlouhodobou nezaměstnanost zažilo celkem 44,7 %; 47,7 % odsouzených se v průběhu minimálně tří let před aktuálním výkonem trestu ocitlo zcela bez legálních zdrojů příjmu; 89,4 % odsouzených přiznává nějakou formu finančních závazků, z toho 73,2 % odsouzených uvádí dluhy, které jsou nad rámec jejich možností plnit je nebo je dokonce odmítají plnit z principu; každý druhý odsouzený je rodičem (52,2 %), necelá třetina má děti ve vlastní péči; mimo rodinné prostředí někdy v průběhu svého dětství pobývalo 46,9 % odsouzených (z toho 11,3 % ve VÚ, 10,6 % ve věznici a 7,5 % v DÚ); 37 % nějakou část dětství trávilo v závadové vrstevnické skupině; 15,5 % odsouzených má problémy související s užíváním alkoholu, 43,6 % v souvislosti s užíváním nealkoholových drog, jejichž užívání a tedy i samotnou drogovou závislost lze podle mnohých studií¹² považovat za jeden z nejsilnějších kriminogenních faktorů s nejvyšším negativním dopadem na následnou desistenci, 12,2 % v souvislosti s hraním hazardních her; přítomnost psychické poruchy nacházíme u 7,2 % odsouzených, přitom nejčastěji jde o poruchy osobnosti, a to především smíšenou, nebo dissociální; v souvislosti s duševními potížemi se někdy v minulosti léčilo 17,8 % odsouzených; u 2,2 % odsouzených byly identifikovány snížené mentální schopnosti, které výrazně ovlivňují schopnost odsouzených efektivně se adaptovat nejen na prostředí VT (do uvedené kategorie patří i mentální retardace); 6,8 % odsouzených se někdy v životě sebepoškodilo, z nich 44,7 % opakovaně; 8,5 % se někdy v minulosti pokusilo o sebevraždu, z nich 33,5 % opakovaně.¹³

V České republice nevedeme statistiky zachycující etnický původ. Paradox reintegrace je však celosvětovým problémem, např. celá populace etnicky odlišných žen v USA byla z života většinové společnosti vyčleněna dávno před svým uvězněním, a to z důvodu rasy, pohlaví a sociálněekonomické vyloučenosti.¹⁴

¹⁰ Koncepce vězeňství do roku 2025. Vscr.cz [online]. 2016 [cit. 2019-05-05]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2017/06/Koncepce-vezenstvi.pdf>.

¹¹ DRAHÝ, František, HŮRKA, Jindřich a PETRAS, Michal. *SARPO: charakteristiky odsouzených v českých věznicích: deskriptivní studie*. Praha: Vězeňská služba České republiky, 2018.

¹² DIETZE, Paul et al. The relationship between alcohol use and injecting drug use: impacts on health, crime and wellbeing. *Drug and Alcohol Dependence*, 2013, 128 (1-2), 111-115.

¹³ DRAHÝ, František, HŮRKA, Jindřich a PETRAS, Michal. *SARPO: charakteristiky odsouzených v českých věznicích: deskriptivní studie*. Praha: Vězeňská služba České republiky, 2018, s. 135–140.

¹⁴ GARCIA-HALLETT, Janet. "We're Being Released to a Jungle": *The State of Prisoner Reentry and the Resilience of Women of Color*. *The Prison Journal*, 2019.

Podmíněnost úspěšného začlenění propuštěných osob

Máme za to, že úspěšné začlenění propuštěných osob je pak podmíněno dvěma základními skutečnostmi:

1. Existuje systém, který umožní, aby se odsouzený po svém propuštění (znovu) začlenil do společnosti.
2. Osoba propuštěná z výkonu trestu odnětí svobody má vůli nepokračovat v trestné činnosti a do společnosti se začlenit.

Jak jsme zmínili již v úvodu našeho příspěvku, v České republice nesporně existuje určitý systém penitenciární péče, v rámci kterého pracujeme s odsouzeným na propuštění ve smyslu připravenosti žít řádným životem a začlenit se do společnosti. Stejně tak existuje systém postpenitenciární péče, v němž mají propuštění nacházet oporu pro svou snahu žít bezúhonně. Oba systémy lze v mnohém kritizovat, zejména za jejich nekomplexnost a nesystematičnost. V obou systémech je co zlepšovat. Jako pozitivní je však zapotřebí zdůraznit, že zmíněné systémy staví na oblastech, které jsou pro desistenci, tedy opuštění kriminální kariéry, klíčové. Těmito oblastmi jsou:

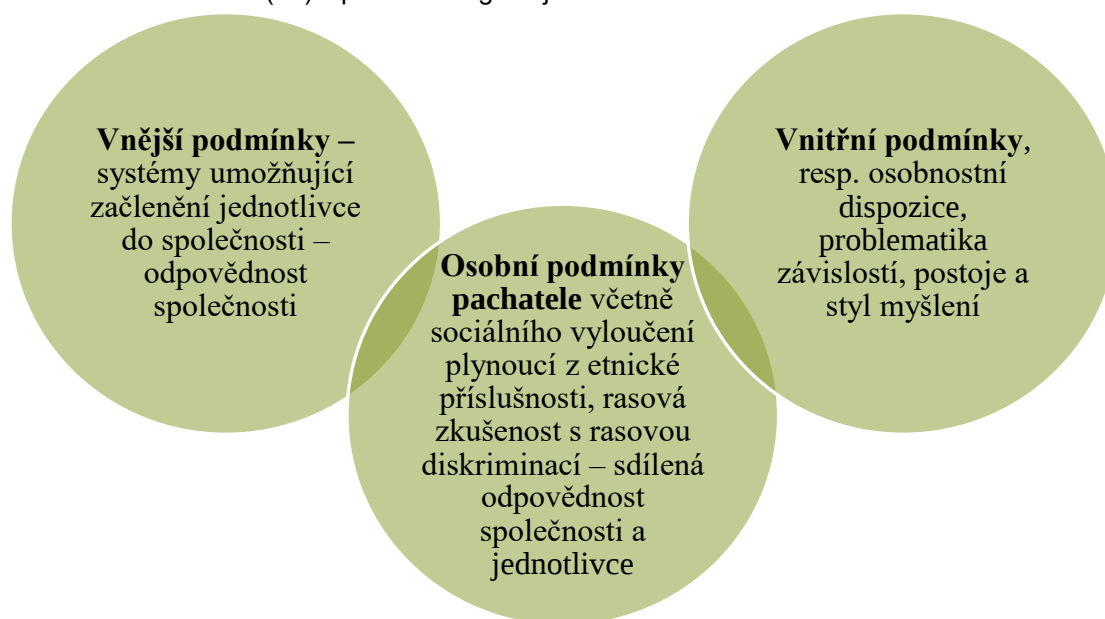
Jen pro zajímavost zmiňme, že uvedené oblasti korespondují i s britskou teorií i praxí.¹⁵

Pokud bychom se nyní vrátili k popisu vězeňské populace, je evidentní, že u velké části odsouzených nemůže být řeč o bezproblémovém návratu do společnosti, neboť nemají zajištěné bydlení; mají základní vzdělání a společně s handicapem záznamu v rejstříku trestů, mají problém získat zaměstnání; bojují se závislostmi a navíc jsou zatíženi dluhy v nemalých výších. Aby si zajistili své základní prostředky, potřebují finance. Jejich běžná zkušenost je opatřit si je trestnou činností. Je to vlastně vzhledem k jejich profilu vytvořenému na základě citovaných údajů ze SARPO logické – legální prací by vydělali minimální částky a ty by ještě byly častokrát pokráceny exekucemi. Tím se dostáváme k druhé podmínce – propuštění musí být přesvědčeni, že chtějí jít tou pracnější cestou legálního získávání financí a začlenit se tak do života společnosti. Je to skutečně jenom na vůli jednotlivce, jestli se mu podaří „desistovat“, pokud existuje systém, jenž jim pomůže zajistit bydlení, odvykací programy, nabídne rekvalifikační kurz a splátkový kalendář dluhů? Dokud bude existovat ona socioekonomická zátěž bez ohledu na vůli jednotlivce, pak jistě nikoli. Vedle dvou samostatných podmínek – onoho systému umožňujícím začlenění propuštěného do společnosti, jež je plně v kompetenci státu, a vůle jednotlivce desistovat, která je naopak téměř zcela mimo sféru vlivu státu, je to totiž oblast sdílené odpovědnosti státu a jednotlivce, a to osobní podmínky jednotlivce, které jsou ale dané bez ohledu na jeho vůli, rozhodnutí či jednání. Těmi můžeme rozumět právě etnickou příslušnost, příslušnost k sociálně vyloučeným komunitám, pohlaví a věk.

¹⁵ SAPOUNA, Maria et al. *What Works to Reduce Reoffending: A Summary of the Evidence*. Edinburgh: Justice Analytical Services Scottish Government, 2015.

Názorně popsané odpovědnosti vysvětluje níže uvedené schéma.

Schéma: Kdo může za (ne)úspěšnou integraci jedince?¹⁶

Jinými slovy, je to vlastní osobnost odsouzeného, na které závisí jeho přístup k minulé i budoucí trestné činnosti, jenž má odraz v myšlení i chování (tento přístup je možné do určité míry v rámci přípravy na propuštění korigovat programem zacházení, tedy posilováním pracovních návyků, vzděláváním, různými terapeutickými programy, apod.). Ale též je přístup odsouzeného determinován širšími etnicko-sociálně-ekonomickými faktory. V praxi u specifických skupin odsouzených zaznamenáváme ještě nějaký další handicap nad onu socioekonomickou zátěž plynoucí ze SARPO. Stát pak musí vybudovat systém umožňující začlenění odsouzeného do společnosti, který vedle podpory základních desistenčních faktorů nabídne i překonání dalších daností, jež oslabují jak vůli propuštěného začlenit se do společnosti, tak ale i jeho reálnou možnost její součástí se stát. Jestliže máme být konkrétní: pokud propouštíme z výkonu trestu odnětí svobody osobu, která do něj nastupovala ze sociálně vyloučené lokality, těžko můžeme očekávat, že jí běžný systém penitenciární či postpenitenciární péče umožní najít si bydlení mimo zmíněnou lokalitu a legální práci, kterou za bydlení zaplatí a zbude jí na běžný život.

Závěr

Abychom náš příspěvek ukončili v pozitivním duchu, uvědomme si, že společnost, zastoupená penitenciárním a postpenitenciárním systémem, není úplně bezmocná, co se týče vlastního rozhodnutí jednotlivce nepokračovat v trestné činnosti, a může vhodnými programy aktivně působit na „body obratu“. Nelze se orientovat jen na rizika, ale je třeba posilovat i protektivní faktory a faktory desistence. Na základě výzkumů desistence totiž víme, že k bodu zlomu dochází na základě určitých momentů či faktorů.

Konkrétně u vzorku 100 žen, jejichž desistenční zkušenost zkoumala Michalsen¹⁷, byla pro 64 % z nich důvodem „bodu zlomu“ skutečnost, že jsou matkami, obrovský vliv mělo absolvování odvykacích programů, kterými prošlo 80 % respondentek, a pro 37 % z nich to byl bod zlomu. Dalším, velmi významným faktorem je, že skoro pro polovinu z nich to byla zkušenost uvěznění, co je obrátilo na správnou cestu. Pětina pak uváděla, že klíčové bylo stárnutí, a s tím plynoucí únava. Víra ve smyslu náboženství, jakožto významný protektivně desistenční faktor, měla téměř stejný význam jako

¹⁶ Vlastní zpracování autorů tohoto článku.

¹⁷ MICHALSEN, Venezia. *A Cell of One's Own? Incarceration and Other Turning Points in Women's Journeys to Desistance*. International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, 2019.

uvědomění si, že je to o mně, tedy je to můj příběh, který mám v rukou já. Dalšími významnými faktory pak byl strach ze smrti nebo navázání romantického vztahu.

Výzkumů uvedené oblasti je v českém prostředí zatím bohužel minimum. Jedním z nich je i výzkum Institutu pro kriminologii a sociální prevenci¹⁸, který se zabývá desistenčními faktory u mužů. Nicméně i zahraniční výzkumy¹⁹ jsou nepochybně přínosné a lze v nich čerpat inspiraci i znalost pro tvorbu dalších programů zacházení, posilujících ty silné stránky odsouzených, na základě kterých dojde k žádoucímu „bodu zlomu“ a rozhodnou se opustit kriminální kariéru a žít soběstačný a řádný život.

Zdroje

- DIETZE, Paul et al. The relationship between alcohol use and injecting drug use: impacts on health, crime and wellbeing. *Drug and Alcohol Dependence*, 2013, 128(1-2), 111-115.
- DRAHÝ, František, HŮRKA, Jindřich a PETRAS, Michal. *SARPO: charakteristiky odsouzených v českých věznicích: deskriptivní studie*. Praha: Vězeňská služba České republiky, 2018. ISBN 978-80-270-5197-7.
- EASTERLING, Beth A., FELDMAYER, Ben. Race, Incarceration, and Motherhood: Spoiled Identity Among Rural White Mothers in Prison. *The Prison Journal*, 2017. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0032885517692791>.
- GARCIA-HALLETT, Janet. "We're Being Released to a Jungle": *The State of Prisoner Reentry and the Resilience of Women of Color*. *The Prison Journal*, 2019. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0032885519852089?journalCode=tpjd>.
- Koncepce vězeňství do roku 2025. *Vscr.cz* [online]. 2016 [cit. 2019-05-05]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2017/06/Koncepce-vezenstvi.pdf>.
- MICHALSEN, Venezia. A Cell of One's Own? Incarceration and Other Turning Points in Women's Journeys to Desistance. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 2019. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0306624X13498211>.
- O'MALLEY, Sinead, DEVANEY, Carmel. Supporting in Carcerated Mothers in Ireland with their Familial Relationships; a case for the Revival of the Social Work Role. *Probation Journal*, 2016. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0264550516648393>.
- OOL, Evann J. Recent Trends in the NSW Female Prison Population. *Crime and Justice Statistics*, 2019. Dostupné z: <https://www.bocsar.nsw.gov.au/Documents/BB/2018-Report-Recent-Trends-in-the-NSW-Female-Prison-Population-BB130.pdf>.
- SAPOUNA, Maria et al. *What Works to Reduce Reoffending: A Summary of the Evidence*. Edinburgh: Justice Analytical Services Scottish Government, 2015. ISBN 9781785443336.
- Tomášek, Jan a kol. *Zaměstnání jako faktor desistence*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2017. ISBN 978-80-7338-166-0.

Mgr. Tereza Raszková, Ph.D.,

Mgr. Petra Zhřivalová, Ph.D.

PhDr. Bc. Petr Novák, Ph.D.

Institut pro kriminologii a sociální prevenci,

Ministerstvo spravedlnosti

náměstí 14. října 801/12

150 00 Praha 5 - Smíchov

traszkova@iksp.justice.cz

pzhivalova@iksp.justice.cz

¹⁸ TOMÁŠEK, Jan a kol. *Zaměstnání jako faktor desistence*. Praha: IKSP, 2017.

¹⁹ Např. EASTERLING, Beth A., FELDMAYER, Ben. *Race, Incarceration, and Motherhood: Spoiled Identity Among Rural White Mothers in Prison*. *The Prison Journal*, 2017; O'MALLEY, Sinead, DEVANEY, Carmel. *Supporting in Carcerated Mothers in Ireland with their Familial Relationships; a case for the Revival of the Social Work Role*. *Probation Journal*, 2016; OOL, Evann J. *Recent Trends in the NSW Female Prison Population*. *Crime and Justice Statistics*, 2019.

21. Věk a stárnutí jako (nová) témata pro zajištění výkonu trestu odnětí svobody

Age and ageing as a (new) topic for prisons

Mgr. Lucie Vidovičová, Ph.D.

Masarykova univerzita

Fakulta sociálních studií

Ústav populačních studií

Česká společnost pro gerontologii, z.s.

Brno

Resumé:

Stárnutí populace, tedy nárůst počtu a podílu osob vyššího věku ve struktuře společnosti, je globálním fenoménem, který ovlivňuje i strukturu populace vězeňské. Lineární a dlouhodobý nárůst starších osob ve výkonu trestu odnětí svobody má řadu zdrojů, z nichž samotná demografická změna tvoří podstatnou, ale ne jedinou část. Stárnutí ve výkonu trestu odnětí svobody začíná dříve než v běžné populaci, ale podobně jako v obecné populaci je i ve výkonu trestu poměrně heterogenní zkušeností.

Výkon penitenciární i postpenitenciární péče by měl zohledňovat specifika vyššího věku odsouzených pro zajištění účelného naplnění resocializačních cílů trestu odnětí svobody.

Resumé:

The aging of population, ie the increase in the number and share of older people in the structure of society, is a global phenomenon that also affects the structure of the prison population. The linear and long-term increase in older persons serving a custodial sentence has a number of sources, of which demographic change itself is a substantial but not a single part. Age in prison begins earlier than in the general population, but, as in the general population, ageing offenders are heterogeneous group. The performance of both penitentiary and post-penitentiary care should consider the specifics of older prisoners in order to ensure the effective fulfillment of the resocialization goals of imprisonment.

Klíčová slova: stárnutí; věk; prostředí; demografická změna; penitenciární péče; sociální gerontologie; gerontologická penologie.

Keywords: ageing; age; environment; demographic change; penitentiary care; social gerontology; gerontological penology.

Česká společnost stárne. V její populační struktuře se zvyšuje počet i podíl seniorů a tento demografický jev ovlivňuje řadu aspektů sociálního života. Patří k nim i postupná změna struktury vězeňské populace. Zatímco v roce 2000 tvořil podíl odsouzených osob starších 50 let necelých 5 % vězeňské populace, v roce 2018 to už bylo více než 15 %. Z tohoto podílu, odpovídajícímu počtu 3002 seniorních odsouzených, tvoří velkou většinu právě skupina padesátníků (2275 osob), nicméně rostou i počty starších odsouzených.

Stárnutí vězeňské populace, obdobně jako obecný demografický trend, může mít několik základních zdrojů:

- zvyšování počtu seniorů v populaci, a tedy vyšší počet osob, které se mohou dostat do problémů se zákonem v pozdějším věku;

- jejich delší naději na dožití (a tedy delší „okno příležitosti“, kdy může k trestnému činu dojít a delší doba, po kterou je odsouzený ve VTOS);
- pokles počtu/podílů odsouzených v předseniorním věku (struktura vězeňské populace);
- strukturální nastavení systému trestního systému (trestní politika; definice trestných činů; délky trestů);
- výkonost represivního a soudního aparátu (více zjištěných a potrestaných pachatelů);
- a v neposlední řadě i obecné morální nastavení společnosti (počet spáchaných trestných činů může (klesat i) narůstat z různých příčin).

Jedná se tedy o komplexní síť příčin, v nichž samotný demografický vývoj je pouze jedním z faktorů, které trendy v počtu a podílu seniorů ve vězeňské populaci tvoří. Je však zároveň vlivem neoddiskutovatelným, a v zásadě nezměnitelným a nevyvratitelným.

Zatímco v kontextu běžné populace by hovořit o padesátnících jako o seniorech by nemělo z mnoha pohledů smysl, v kontextu vězení se zdá být tato hranice zcela odůvodněnou. Má se za to, že vězeňská populace je výrazněji postižená zhoršeným zdravotním stavem, ať již v důsledku původu ze sociálně slabšího prostředí, nevhodným životním stylem před/po nástupu výkonu trestu a/nebo vyšším rizikem být vystaven vysokým mírám stresu, před i po nástupu do výkonu trestu a v jeho průběhu. Tyto faktory se pak podepisují na vzájemně se posilující spirále zhoršování funkčního zdravotního stavu, které pak předznamenává i ranější nástup sénia v důsledku zrychlených biologických procesů stárnutí. Projevují se i vyšším rizikem brzkého nástupu chronických zdravotních problémů a geriatrických syndromů, např. inkontinence, poškození zraku a sluchu, rizika pádů. Podle zahraniční literatury asi 40 až 50 % starších odsouzených navíc trpí problémy v oblasti mentálního zdraví, vč. vysoké prevalence depresí. Jelikož odhady hovoří o tom, že stárnutí ve vězení začíná asi o 10 let dříve než v populaci, je možné odvodit, že se zvyšující se hranicí stáří v populaci se tato bude do budoucna zvyšovat i v populaci, o které zde hovoříme. Nejčastěji je tak uváděn právě věk 50 let, ale můžeme se setkat s poměrně širokým kalendářním rozpětím 45–65 let.²⁰

Formální věkovou hranicí je 65 let a trvalá neschopnost práce, tedy pracovního zařazení. Tím je vydefinován oddíl tzv. trvale pracovní nezařaditelných (TPN), kde jsou senioři ve vyšším věku koncentrováni. Není to však výhradní prostor, kde se senioři objevují, naopak, starší odsouzení můžeme běžně potkat i na dalších oddílech, stejně jako v oddílech TPN nejsou pouze senioři. I přes existenci těchto oddílů tak žádné všeobjímající stanovisko k definici věku vlastně neexistuje.

Kromě objektivizovaných indikátorů stáří, které staví na biologickém zdraví a funkční zdatnosti je pak důležitým konceptem i věk subjektivní. Ten nezřídka může být lepším prediktorem některých aspektů, než věk chronologický a odráží jak naše vnitřní nastavení, tak může být upravován v komparaci vůči okolí. Není neobvyklé, že tyto typy věků (a další – sociální, psychologický, kariérní atp.) jsou v určitém nesouladu, asynchronii. Vězení je v důsledku demografické skladby svých „obyvatel“ primárně velmi mladým prostředím, což dává i věku, který by byl „venku“ považován maximálně za věk střední (pozdní čtyřicítka, padesátka), seniorní konotaci. Z druhé strany je to podpořeno i tím, že ve vězeňském prostředí jsou zcela nepřítomny „skutečně staré“ osoby (např. 80/85+), a jejich symbolické místo tak přebírají šedesátníci.

Obecná seniorská populace patří k nejvíce heterogenním skupinám ve společnosti, částečně právě proto, že samotný kalendářní věk je slabým indikátorem dalších společných charakteristik. Lidé starší 50 či 60 let se budou lišit co do pohlaví, vzdělání, socioekonomického statusu, úrovně zdraví, hustoty sociálních sítí, místa pobytu, rasy/ etnické příslušnosti, religiozity, pracovních zkušeností a řady dalších ukazatelů. Platí to i pro populaci vězeňskou. V jejím případě pak musíme ještě přidat i typ spáchaného zločinu, délku trestu, ale třeba i schopnost se s ní vyrovnat apod.

²⁰ Khechumyan, A. *Imprisonment of the Eldrely and Death in Custody. The Right to Review*. Routledge. 2018

Z praktického hlediska vypíchneme alespoň čtyři základní skupiny:²¹

- prvotrestaný po 50. roku věku;
- recidivisté navracející se do VTOS;
- odsouzení s dlouhodobými tresty;
- doživotně odsouzení.

Veřejně dostupné statistiky Vězeňské služby tato ani podobná rozčlenění neposkytují, lze se však domnívat, že ve své praxi, např. při sestavování programů zacházení nějakou formu diferenciací uvažují. Každý z těchto typů odsouzených totiž ze gerontologicko-penologického hlediska představuje jinou výzvu. U prvotrestaných po 50. roku věku, lze například očekávat výzvy v oblasti adaptace na novou situaci, rozčarování z neúspěšného plnění vývojového stádia apod. Recidivisté navracející se do VTOS „stárnou ve vězení“ a jsou ohroženi zejména spirálou negativních dopadů pobytu ve VTOS (a jednání, které k VTOS vedlo) a problémům plynoucím z warehousingu a prizonizace. Třetí kategorie, odsouzení s dlouhodobými tresty zestárnou ve vězení a mohou v něm i zemřít. V těchto případech může být zdůrazněn zejména problém, jak zajistit vhodnou přípravu na propuštění a úspěšný návrat do běžného života, vč. zajištění postpenitenciární péče. Zejména v současné době, kdy se hovoří o zrychlujících se změnách ve společnosti, může být propast mezi světem, který odsouzený opouští při výkonu trestu a tím, do kterého se po 12 či více letech navrací, obrovská. V případě poslední skupiny doživotně odsouzených, kteří zestárnou a zemřou ve vězení, je nasnadě například otázka zajištění vhodné medicínské a paliativní péče v závěru života.

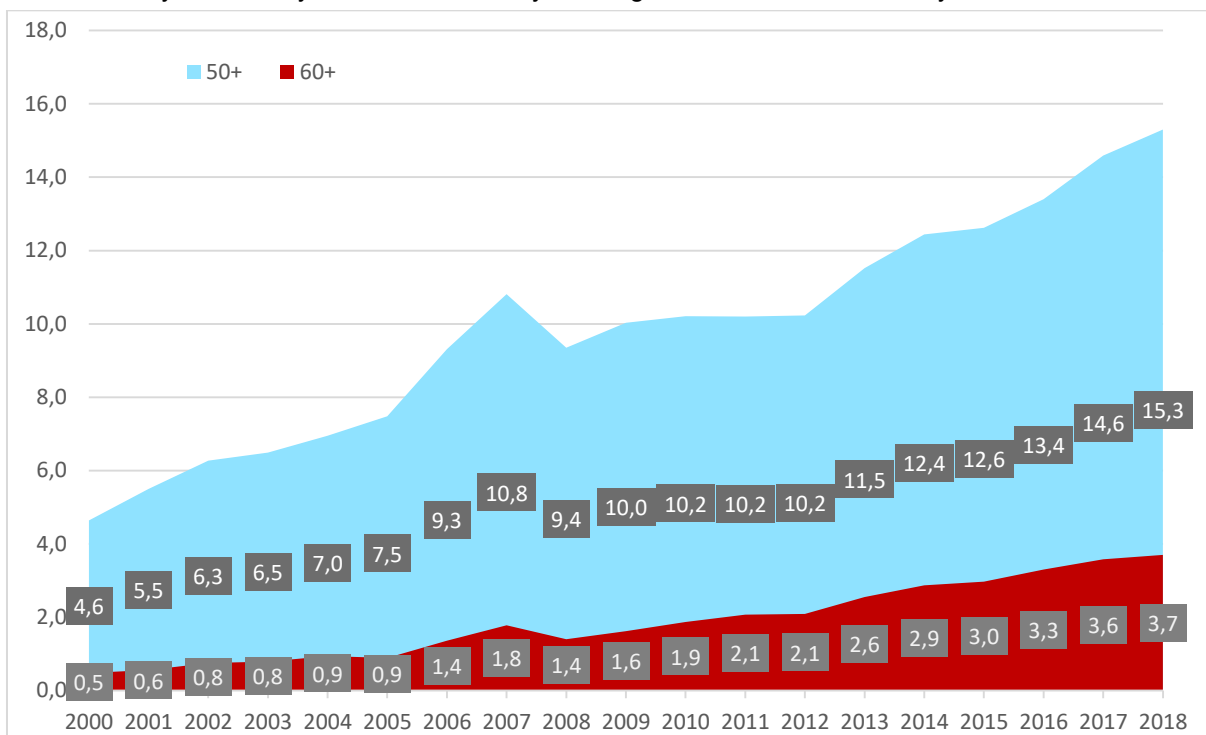
Tabulka 1: Věkové složení odsouzených k 31. 12. 2018

Věk	Počty			Podíly		
	Muži	Ženy	Celkem	muži	ženy	celkem
16–22	291	17	308	1,6	1,1	1,6
22–25	943	67	1 010	5,2	4,4	5,1
25–30	2 823	267	3 090	15,5	17,5	15,7
30–35	3 212	285	3 497	17,7	18,7	17,8
35–40	3 060	230	3 290	16,9	15,1	16,7
40–45	2 896	246	3 142	16,0	16,2	16,0
45–50	2 169	169	2 338	11,9	11,1	11,9
50–55	1 329	115	1 444	7,3	7,6	7,3
55–60	767	64	831	4,2	4,2	4,2
60–65	417	44	461	2,3	2,9	2,3
65–70	182	13	195	1,0	0,9	1,0
70–75	53	4	57	0,3	0,3	0,3
75 - 83	13	1	14	0,1	0,1	0,1
Celkem:	18155	1522	19677	92,3 %	7,7 %	100 %

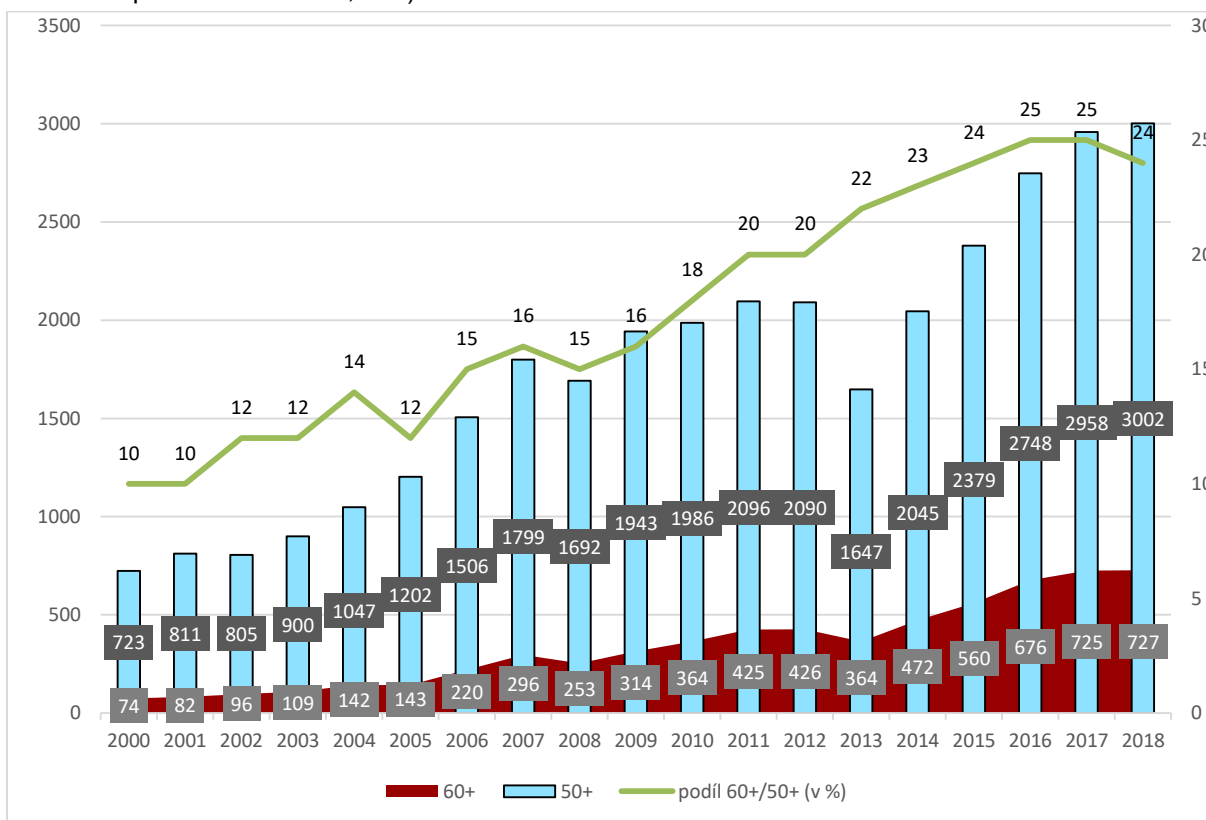
Zdroj: Statistická ročenka Vězeňské služby ČR 2018 (vlastní zpracování). Pozn.: Věkové intervaly jsou uvedeny vždy od spodní hranice k nedovršenému věku horní hranice (např. 16 let až nedovršených 22 let; dovršených 22 let až nedovršených 25 let atd.). Mladší věkové skupiny byly sloučeny z důvodu snahy přiblížit se srovnatelné velikosti věkových skupin (ve zdrojových statistikách jsou 5leté kohorty sledovány až od věku dovršených 25 let).

Mezi lety 2000 a 2018 se podíl seniorních odsouzených ve věku 50 let a starších zvýšil více než třikrát, z necelých 5 % na více než 15 %. Početně narostl dokonce více než čtyřikrát, na současných více než 3000 osob. Je zajímavé, že i podíl šedesátníků a starších na takto definované skupině seniorů ve sledovaném období roste, a v roce 2018 činil více než 24 % (viz Graf 2). Lze tak říci, že, ze statistického hlediska, i vlastní seniorská skupina odsouzených stárne.

²¹ srov. Williams, J. 2010. *Fifty – the new sixty? The health and social care of older prisoners*. Quality in Ageing and Older Adults 11(3): 16-24.

Graf 1: Podíly odsouzených osob v seniorských kategoriích 50+ a 60+ mezi lety 2000 a 2018

Zdroj: Statistická ročenka Vězeňské služby ČR (vlastní zpracování). Pozn.: Kategorie 60+ je obsažena i v kategorii 50+.

Graf 2: Počty odsouzených osob v seniorských kategoriích 50+ a 60+ mezi lety 2000 a 2018 (vedlejší osa: trend podílu 60+ na 50+; v %)

Zdroj: Statistická ročenka Vězeňské služby ČR (vlastní zpracování). Pozn.: Kategorie 60+ je obsažena i v kategorii 50+.

I s vědomím výše vydefinované komplexity vlivů, které mohou jak počty, tak podíly seniorních osob ve výkonu trestu významně ovlivňovat, a k jejichž přesnému určení nedisponujeme patřičnou expertízou, jsme připravili zjednodušenou extrapolaci dosavadních trendů do roku 2050. Podle prognóz Českého statistického úřadu bychom vrcholu v podílu seniorů v české populaci měli dosáhnout kolem roku 2059, kdy by seniorská populace ve věku 65+ měla tvořit přibližně 34 % populace. Prognóza přitom vychází z nezměněného řádu umírání, a tedy optimistických odhadů dalšího prodlužování naděje na dožití, které například nemusí být relevantní pro náš kontext. Zvolili jsme proto hraniční rok 2050, počty osob z projekce ČSÚ, a kvalifikovaný odhad, že cca 0,2 % této populace může patřit mezi stíhané a odsouzené osoby.²² Za těchto podmínek pak docházíme k počtu 5912 seniorních osob ve VTOS ve věku 65+. Pokud věkovou hranici snížíme, pak je to až 7301 osob, které by mohly tvořit seniorskou vězeňskou populaci budoucnosti, tedy za předpokladu, že se nezmění ani demografické ani trestní podmínky na vstupu do prognózy.

Tabulka 2: Potenciální počty stíhaných a odsouzených seniorů do roku 2050 (no-change scénář)

	2002	2005	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050
Základ populace 65+ v tis.	1 417	1 446	1 596	1 864	2 088	2 201	2 308	2 399	2 633	2 862	2 956
Počty stíhaných & odsouzených při podílu 0,2 %	2836	2893	3194	3728	4177	4403	4616	4800	5267	5724	5912
Základ populace 60+ v tis.	1 932	2 044	2 337	2 585	2 719	2 853	2 973	3 235	3 481	3 580	3 650
Počty stíhaných & odsouzených při podílu 0,2 %	3864	4088	4674	5171	5439	5707	5947	6471	6963	7160	7301

Zdroj: Výpočty na základě populačních prognóz ČSÚ a odhadu podílu stíhaných a odsouzených seniorů (viz Hoferková, Raszková 2015) – vlastní zpracování.

I pokud bychom vzali v úvahu, že odhadované podíly stíhaných a odsouzených jsou nadhodnocené vůči realitě v minulých letech, a že ne ze všech stíhaných osob se také stanou osoby odsouzené a trest odnětí svobody vykonávající, je na zamyšlenou, nakolik budou současné kapacity moci vyhovět těmto trendům, pokud by se skutečně zhmotnily. Opět, i při vědomí toho, že zde částečně můžeme „míchat jablka a hrušky“, a do celé rovnice vstupuje velká řada neznámých, si jen pro ilustraci uvedme, že 7000 seniorních odsouzených by představovalo desetinásobek současných počtů seniorů ve VTOS. S ohledem na situaci, kdy jsou i dnes ubytovací kapacity věznic využity na 104 %²³, a není dostatek vyššímu věku-uzpůsobených ubytovacích kapacit, je nutné brát tyto, jakkoliv možná nepřesné či nadhodnocené, výhledy v potaz při tvorbě plánů rozvoje penitenciární péče v ČR.

Přestože k hlavním deklarovaným cílům trestu odnětí svobody patří ochrana společnosti před kriminalitou a spojuje v sobě jak ochrannou, nápravnou i preventivní funkci, je v případě seniorních odsouzených vhodné zvažovat i do jaké míry jsou tyto cíle naplňovány a do jaké míry jsou ovlivněny bio-psycho-sociálními změnami, které se s vyšším věkem a pozdějšími fázemi života mohou pojít.

Mezi hlavní aspekty zvýšeného ohledu při vytváření účelných forem vykonávání trestu odnětí svobody, které budou respektovat specifika vyššího věku, je potřeba uvážit následující:

²² Odhady přebíráme z Hoferková, S., Raszková, T. *Edukace a reedukace trvale pracovní nezařaditelných v českých věznicích*. Gaudeamus, 2015. Zároveň upozorňujeme, že v předchozích grafech a tabulkách uvádíme pouze osoby odsouzené, osoby stíhané, obviněné či v detenci nejsou v našich zpracováních zahrnuti. K 31. 12. 2018 bylo např. podle ročenky VS 1816 stíhaných osob, z čehož bylo 237 osob starších 50 let, tedy zhruba 13 %.

²³ Statistická ročenka VS ČR, 2018; tab. 6.1.2, str. 63.

- fyzické prostředí (ergonomie cel, sprch, toalet, jídelen, kuchyní...);
- typ nabízených aktivit, jejich formát, náplň a účelnost;
- časové harmonogramy, délka aktivit, jejich rozmístění v průběhu dne;
- rizika mezigenerační viktimizace a šikany;
- zdravotní prevence a vzdělávání; přístupu ke specializovaným zdravotním službám a otázka jejich vysoké nákladovosti ve speciálním režimu dostupnosti;
- problémy v oblasti mentálního zdraví vč. vyššího rizika sebevraždy, předávkování léky, ale i problematika úbytku kognitivních funkcí a zejména demencí;
- vysoká míra osamělosti a soc. izolace v důsledku omezeného přístupu ke vzdělávacím a aktivizačním programům, vč. zaměstnání; příp. v důsledku zpretrhaných rodinných vazeb apod.
- vyšší míra sociální exkluze po ukončení trestu;
- výcvik personálu (např. ve smyslu komunikace s osobami se smyslovými omezeními) a problematika pečovatelsví;
- realizace dynamicky měnících se potřeb ve vyšším věku.
- problematika gerotranscendence (spirituální péče i vyrovnávání se s nedokončeným životním během; otevřenými vývojovými úkoly; „časem utíkajícím mezi prsty“; odpuštění a smíření)
- (posílení) zapojení samotných odsouzených seniorů do podoby programů zacházení.

Všechna opatření přitom musí vybalancovat zjevný paradox, že chronologický věk sám o sobě nenese žádnou charakteristiku, která by byla společná všem lidem daného věku, nicméně v obecném slova smyslu mají lidé jako příslušníci určité věkové kohorty a generace společné charakteristiky. A i když ani z lékařského hlediska není věk spolehlivým ukazatelem, s rostoucím věkem rostou rizika ovlivňující např. zdravotní stav jedince a pozdější životní fáze také přinášejí změny do partnerských a rodinných vazeb (prarodičovství, vdovectví apod.). Penitenciární a postpenitenciární péče tak může při dosahování účelu trestu výrazně benefitovat z rozpoznání věku jako významotvorné a identitotvorné charakteristiky; z hledání nastavení mezigeneračních a věkových vztahů a vazeb, a z reflexe stárnutí jako celoživotního procesu se specifickými dopady na odsouzené v pozdějších fázích životní dráhy.

Poznámka: Vybrané části textu byly publikovány jako součást studie projektu „Stárnutí ve vězení: Pilotní projekt podpory a péče“ ([www. http://prostari.cz/pozvanka-na-seminar-starnuti-ve-vezeni-pilotni-projekt-podpory-a-pece/](http://prostari.cz/pozvanka-na-seminar-starnuti-ve-vezeni-pilotni-projekt-podpory-a-pece/)) Vidovičová, L., Wija, P. 2020 (Eds.) Stárnutí ve vězení: vybrané výzvy a otázky. Praha: ČSG.

Mgr. Lucie Vidovičová, Ph.D.

Masarykova univerzita
Fakulta sociálních studií
Ústav populačních studií
Joštova 10
602 00 Brno
vidovicova@fss.muni.cz

22. Příprava odsouzených na propuštění z výkonu trestu odnětí svobody a následná péče po propuštění na svobodu

Preparation of Prisoners for Release from Prison and Subsequent Post Penitentiary Care

Gabriela Kabátová
Výkonná ředitelka
Mezinárodní vězeňské společnosti, z.s
(Prison Fellowship)
Praha

Resumé:

Příprava na propuštění odsouzených a postpenitenciární péče je základním projektem organizace MVS, z.s. od roku 2011. Projekt je postaven na principech restorativní justice a křesťanství. Cílem je reintegrace sociálně nejslabších odsouzených bez rodinného či jiného zázemí za doprovodu mentorů, předcházení bezdomovectví a návratu ke kriminální činnosti.

Resumé:

Preparations for release and post-release care have been the primary project of the MVS, z. s. organization since 2011. The project is based on the restorative justice and Christian principles. It aims at reintegration of the socially most disadvantaged offenders without families or other support groups with the assistance of mentors; as well as at prevention of homelessness and reoffending.

Klíčová slova: příprava na propuštění odsouzených; restorativní justice; doprovod mentorů; prevence bezdomovectví, reintegrace sociálně slabých jedinců.

Keywords: preparation for the release of convicts; restorative justice; accompanying mentors; prevention of homelessness; reintegration of socially disadvantaged individuals.

Cílem projektu „Příprava na propuštění a následná péče na svobodě“ je reintegrace osob s trestní minulostí po výstupu z VTOS, prevence recidivního chování u zejména sociálně slabých a nejvíce rizikových osob, pomocí osobního mentoringu klientů, skupinových setkávání, pomocí formování rodinného, či jiného zázemí, nalezení bydlení, nalezení pracovního uplatnění, vedení k zodpovědnému přístupu k minulým i stávajícím závazkům a zejména vedení k vnitřní změně hodnotového žebříčku, k přiznání viny, k přijetí odpovědnosti, ke snaze nahradit ztráty způsobené zločinem. Projekt je probíhá na bázi restorativní justice a křesťanství.

MVS je křesťanské ekumenické sociální hnutí, které svou činností navazuje na činnost duchovních uvnitř věznic s přesahem na svobodu.

Křesťanská pomoc uvnitř věznic musí nutně být praktickou nabídkou, která se také ptá: co potřebuješ, čeho se bojíš, kdo Tě venku čeká, máš práci, máš kde bydlet, jak se cítíš, co prožíváš, víš, že jsi udělal chybu, víš také, že máš velkou hodnotu, víš, že nic není ztracené, co pro Tebe mohu udělat?

Křesťanství nemůže být teoretické ve chvíli, kdy se odsouzení obávají, že nebudou mít kde bydlet, nenajdou práci, nepřijme je rodina, nebo se bojí, že se vrátí ke svým špatným strategiím, závislostem, původní subkultuře, která je přivedla k chybám a poté do VTOS. Vězni také často

potřebují zažít vztah, i když se jedná o vztah „profesionálně přátelský“. V tu chvíli tento vztah plně supluje plnohodnotné přátelství až lásku.

Vstup dobrovolníka do věznice má smysl pouze tehdy, pokud do tohoto prostředí přinese něco nového, nějakou formu pomoci, dobra, která tam tolika lidem chybí.

Doba uvnitř věznice se může stát dobou vnitřní změny vězně, a i v tomto prostředí je možné najít pozitiva: porozumět sám sobě, pochopit chyby, pochopit i nové možnosti mimo stereotypy, pokud se vytvoří příznivé podmínky pro takový obrat.

Dobrovolnictví má svá pozitiva i negativa. Dobrovolník se musí stát do jisté míry profesionálem, aby dělal svou práci kvalitně, ne naivně. Dobrovolník sice nemá možnost trávit s klientem tolik času jako zaměstnanec, ale zároveň si snáze udrží svůj nezávislý postoj a ideály. Dobrovolník vstupuje pravidelně, ale není přehlcen prací uvnitř věznice, není ochromen po čase dusivou atmosférou vojenskosti a permanentní nejistoty všech, kdo jsou uvnitř. Horší je postavení dobrovolníka mimo věznice a jeho péče o propuštěné, protože tady je naopak jeho nasazení bez oddechu, bývá stále k dispozici osobně či na telefonu a hrozí mnohá nebezpečí, jak ze strany pachatele (podlehnutí manipulaci, účelovosti jednání, nebo přímému ohrožení agresivitou), tak vyčerpání, až vyhoření. Uvnitř věznice má dobrovolník zajištěnou ochranu personálem věznice, venku se setkává s pachatelem sám, odváží ho svým autem do místa ubytování a musí spoléhat jen na své vlastní zkušenosti a naučené postupy, které nesmí porušit, aby neuvedl sebe a své blízké do nebezpečí, jak se to stávalo často v 90. letech, kdy se formovala dobrovolnická služba a byla tu nulová zkušenost.

Dobrovolníci, kteří vstupují do věznic, mají přinášet zejména normalitu vnějšího světa do pevně strukturovaného a velmi přísného světa za mřížemi. Křesťanští dobrovolníci by měli přinášet i svou víru a měli by být nositeli dobra nejen ve prospěch odsouzených, ale všech, kdo uvnitř věznice jsou, tedy i zaměstnanců. Neměli by být ani na straně odsouzených, ani na straně zaměstnanců, měli by zůstat nezávislími, přicházet se správnou motivací a být zralými jedinci. Musejí být dobře proškoleni, jediná chyba může být fatální pro celou organizaci.

Naši dobrovolníci si s klienty tykají. Někdy je to přijímáno pracovníky věznic s porozuměním, jindy minimálně s rozpaky. Devítiletá zkušenost ukazuje, že tykání hraje velmi významnou roli v působení dobrovolníků na odsouzené – dává jim najevo peer úroveň pomoci, tedy rovnost, nepovyšování. Jsem tu, abych Ti pomohl, ne radil, ne peskoval, jsem připravený Ti naslouchat. Tykání buduje i samotné dobrovolníky, aby zůstali pokorní, a nenaskočili na učitelský typ spolupráce. Na svobodě pak je tykání s mentorem pro klienty příjemné ve zvláštních situacích, například dodává klientům odvalu a pozdvihuje je v očích úředníků a narovnáva jejich neustálý strach, že všichni lidé vidí, odkud právě vyšli, mají pocit, že každý jim to čte z tváře a že jsou pro společnosti odepsaní. Člověku, kterému říkají křesťním jménem, důvěřují, svěřují mu svá selhání, strhávají svou masku. Mnozí ale tykat nedovedou, necítí se toho hodni, jsou však za nabídku rádi.

Projekt začíná výběrem odsouzených uvnitř věznic ve spolupráci s odbornými zaměstnanci. Zaměřuje se na důkladné seznámení s vybranými odsouzenými a jejich individuálními potřebami a cíli na celkovou změnu patologických vzorců chování během práce s CS ve VTOS a následně po výstupu z výkonu trestu.

Při výstupu z VTOS jsou podstatné a budoucnost určující první hodiny a dny strávené na svobodě. Podpora a doprovázení pomocí mentorů po dobu minimálně 6 měsíců po výstupu je vyzkoušenou dobrou praxí prevence kriminálního chování, stejně jako zajištění ubytování, nalezení vhodného zaměstnání, řešení prostředků na obživu bezprostředně po opuštění věznice, ale i v delším časovém horizontu.

Cílovou skupinou jsou muži a ženy ve věku od 18 do 75 let – zejména bez rodinného zázemí, nebo s problematickým rodinným zázemím, ve výkonu trestu odnětí svobody a po výstupu z VTOS. Délka trestu a počet předchozích trestů nehrají roli. Skupiny ve věznicích se skládají z 8–35

odsouzených. V průměru MVS pracuje měsíčně se 130 odsouzenými muži a ženami uvnitř věznic a s dalšími desítkami propuštěných na svobodu.

Do programu jsou zařazeni zejména odsouzení, u kterých je zvýšené riziko recidivního chování po propuštění z VTOS. MVS se „specializuje“ na zejména tzv. „beznadějné případy“. Nemíří na VIP odsouzené, kteří se hodí do projektů, ale v podstatě je o ně mezi NNO boj. Odsouzení vstupují do projektu dobrovolně a v některých případech podepisují smlouvu s MVS o podmínkách a možnostech při participaci na tomto projektu.

Setkání se konají jednou měsíčně v každé z věznic s časovou dotací min. 3 hodiny. Na skupinová setkání navazují individuální rozhovory, dopisování s odsouzenými a telefonní hovory. Důležitá je dobrá spolupráce s vedeními věznic, které vždy určí odpovědného pracovníka, na kterého se obracejí odsouzení a který komunikuje s MVS. Dále je důležitá součinnost sociálních pracovníků věznic, vychovatelů a dalších odborných zaměstnanců věznic.

Klienti, kteří vystupují z VTOS, jsou ve skupině nahrazováni novými klienty, které opět vytypovává věznice.

Po výstupu čeká na propuštěného muže či ženu mentor buď přímo před branou věznice, nebo na nádraží v cílovém místě. Předem klientovi zajišťuje ve spolupráci se sociálním kurátorem náhradní ubytování, pokud se klient nevrací do rodiny, a odváží jej tam. Z vlastních zdrojů (dary jednotlivců a církví) hradí MVS klientovi ubytování, potraviny, oblečení, léky či zubní ošetření a další potřeby, pokud na ně klient sám nedosahuje svými prostředky. Klient nedostává peníze přímo do rukou, úhrady se dějí převodem, nebo přes mentora, který peníze spravuje.

Mentor se s klientem v prvních dnech vídá dle jeho potřeb, z počátku je to denně, postupně méně často. Doprovází klienta na ÚP, k sociálnímu kurátorovi, k lékaři, pomáhá mu hledat práci, nakupuje s ním, a přivádí jej na setkání do Klubu pro propuštěné, pokud je ubytován v Praze, či okolí. Intenzivní pomoc trvá většinou 6 měsíců, ale i déle.

Klubová setkání se konají každý druhý týden v Praze 5, v Lidické ulici od 17:30 hodin. Klienti zde mají společnou večeři, sdílení, modlitby, individuální rozhovory, poradenství a další služby. Dostávají také potraviny, oblečení. Klub nahrazuje mnohým klientům rodinu a stabilizuje je. Do klubu mohou klienti docházet i mnoho let po výstupu z VTOS.

Souhrn práce s klienty před výstupem z VTOS:

Skupinová setkávání s odsouzenými 1x měsíčně po dobu 6–12 měsíců před propuštěním s dotací 3 hodiny/setkání. Individuální setkávání s klienty, dle potřeby. Práce ve skupině, vyučování základním sociálním dovednostem, řešení úkolů v malých skupinkách, individuální rozhovory, lektoring pracovního poradenství a finančního poradenství. Hodnocení potřeb skupiny a jednotlivců na základě průběžně kladených otázek, monitoringu a psaní esejí a pomocí dotazníků. Hodnocení změn hodnotových žebříčků u odsouzených na základě písemného a ústního projevu. Vyučování tématům podle plánu. Zadávání esejí k vypracování odsouzenými, rozbor prací, zveřejňování prací při souhlasu odsouzeného. Pravidelná hodnocení přínosů projektu odsouzenými. Pravidelná hodnocení přínosů projektu vedeními věznic. Psychická podpora, snižování stresu před výstupem z VTOS. Podpora pravidelného kontaktu klienta se sociálním kurátorem. Spolupráce MVS se sociálními pracovníky věznic (doklady, zápočtové listy, kontakty s rodinou, hledání ubytování, informační výstupy, domluva času propuštění a další). Individuální plán budování realistické vize klienta pro první dny po výstupu v závěrečné fázi přípravy, většinou 2 měsíce před výstupem.

Souhrn práce s klienty po výstupu z VTOS: Setkání mentora s klientem u brány věznice (případně na nádraží v daném městě) v den výstupu z VTOS, odvoz klienta do místa ubytování. Ubytování klienta mentory na předem domluveném místě, azylový dům, ubytovna, v den propuštění. Zajištění potravin a hygieny mentory v potřebné míře pro první dny až týdny. Setkání mentora s klientem další den pro návštěvu ÚP, sociálního kurátora a lékaře apod. V dalších dnech doprovází klienta mentor/mentorů dle potřeby pro upevnění a osvojování základních dovedností a orientaci

v rámci individuálních potřeb. Setkání jsou každodenní, později několikrát týdně a dále méně často. Klient z Prahy a okolí přichází do Klubu pro propuštěné. Klub je určen propuštěným, jejich rodinám a přátelům, ale i všem, kdo o propuštěné pečují. Mentoři vytvářejí pro klienta hodnotné zázemí „profesionálních přátel“. Klient dostává starší mobilní telefon a může mentory kontaktovat (prozvonit) pro jakoukoliv otázku či řešení problému po celý den, včetně víkendů. Mentoři pracují s klientem na řešení jeho rodinných a jiných vazeb. Mentoři doporučují klientovi potřebné odborné poradenství a usnadňují mu cestu při hledání zaměstnání, či brigád. Stálá psychická podpora a tvorba pozitivního ladění klienta probíhá po dobu průměrně 6 měsíců až déle. Do doby obdržení dávek hmotné nouze, či mzdy, dodává MVS potraviny, oblečení, hygienu, platí nezbytné léky, zálohy na ubytování a další, například: jízdenky, předplatné MHD a kredit do telefonu. Učí klienta nalézat nevhodnější místa pro přístup na internet pro zejména vyhledávání pracovních příležitostí. Podporuje jeho snahu učení se práce na internetu – vyhledávače. Mentor pravidelně komunikuje se sociálním kurátorem a sociálními pracovníky v azylovém domě. Pozdější pravidelný kontakt s mentorem, a mentoring po telefonu je průměrně 3x za týden a v také kdykoliv v případě jakékoliv naléhavé potřeby klienta. Mentoring zahrnuje i práci s rodinou při osobních setkáváních a zajištění potřebných poradenství.

Shrnutí souboru vyučování dovedností klienta po propuštění: Posilování mravnosti, odpovědnosti, sebevědomí a pozitivního přístupu při řešení problémů. Příprava klienta na akceptování a důkladné plnění každodenních povinností. Rodina, odpovědnost za dobré manželství, otcovství a mateřství, řešení předluženosti, placení výživného. Nácvik dovedností pro dobrou komunikaci. Správné řešení konfliktů, snižování agresivního chování.

Projekt vede hlavní koordinátor, který odpovídá za celý projekt a připravuje všechna setkávání uvnitř věznic a komunikuje s odbornými zaměstnanci, školí pracovníky, zaznamenává evaluace projektu a další. Klub 2 Ryby zajišťuje mentor – vedoucí Klubu pro propuštěné. Má na starosti skupinová setkávání propuštěných, přípravu programu a večeří klientů v Klubu, zajištění dovozu potravin z Potravinové banky, rozdělování oblečení, obuvi a zajišťování poradenství. Dalšími pracovníky jsou mentoři pro práci s klienty uvnitř věznic a na svobodě, a administrativní pracovník. Projekt má i svého psychologa – evaluátora, který pracuje dobrovolnický. Do projektu je zapojeno několik desítek dobrovolníků, kteří jsou proškolení Akademií Vězeňské služby ČR a tuto službu provádějí bez nároku na odměnu.

MVS vidí dlouhodobě výsledky své práce. S některými klienty zůstává v kontaktu i 7–9 let a mnozí z nich pomáhají novým propuštěným. Některým klientům stačí pro restart velmi minimální podpora a uplatní se dobře na trhu práce, nalézají stabilní bydlení. MVS odhaduje míru recidivního chování na 10x nižší svých u klientů, kterým je poskytována tato podpora, než je celorepublikový průměr. Je to dané tím, že vztah mentor/ klient je postaven na bázi přátelství a důvěry, který je jedním z důležitých desistenčních prvků a prvků resocializace.

V projektu probíhá evaluace samotnými klienty v průběhu jednotlivých setkání. Každý klient může hodnotit jak práci mentorů, tak práci skupiny a sebe samého. Projekt hodnotí také mentoři při svých pravidelných setkáních. Zpětnou vazbu získává projekt od odborných pracovníků věznic a od sociálních kurátorů a pracovníků např. azylových domů. MVS hodnotí nejen pouhý vstup propuštěného na trh práce, ale i jen snižování patologických jevů, přijímání odpovědnosti za vlastní jednání v minulosti, snahu být soběstačný, odklonit se od kriminální subkultury, hledat léčení závislostí, navazovat kontakt s rodinou, tvořit realistický plán a další. Samotný návrat do VTOS ještě nehovoří výmluvně o snahách klienta a není tak jediným kritériem evaluace.

Kazuistika 1:

Žena 52 let, od dětství týraná oběma rodiči, zavírána do klece se psy, mnohonásobné a dlouhodobé sexuální zneužívání otcem a bratrem, drogová závislost od puberty, ústavní léčba, násilná trestná činnost po celý život až do věku 44 let. Výstup z VTOS pod vedením mentora. Mnohonásobné selhání po propuštění, prostituce, drogy, bezdomovectví. Desítky zajištění bydlení na

ubytovnách a následné útěky na ulici. Návrat na několik měsíců zpět do věznice pro nespolupráci s probačním úředníkem. Neustálé zapisování na ÚP a následné nedodržení podmínek pro spolupráci. Desítky nových OP. Přesto je tato žena naším úspěšným klientem, protože se nevrátila k násilné trestné činnosti. Je schopná být vždy asi polovinu roku bez drog (pervitin) až do dalšího selhání. Právě nyní má své dobré období, dochází pravidelně do Klubu, modlí se, čte Písmo, zpívá křesťanské písně a pomáhá druhým lidem. Do klubu přivádí bezdomovce a stará se, aby měli jídlo. Nosí jídlo těm, kdo nepřijdou, je štědrá. Nikdy nevíme, kdy zase selže. Ale její snaha je maximální a její důvěra v nás nikdy nepolevila. Za celé roky jsme s ní neměli konflikt. Pokud někdy nezvládla své emoce, telefonicky se další den omluvila. Stala se členem „klubové rodiny“ a má tu vždy přijetí, když se dostane do úzkých. Není schopna pracovat a nikdy nebude, není schopna bydlet na ubytovně, a to ani v zimě a dává přednost volnosti a bydlení venku. Miluje zvířata a vyzkoušela bydlení na farmě, ale utekla, bydlela v centru pro závislé, v mnoha azylových domech, ale neúspěšně. Přesto je to „naše“ klientka, a má se na koho obrátit, nemusí krást, nepropadá beznaději. Nežije vzorně, ale ani neublíží druhým lidem, naopak se snaží pomáhat. Je to asi maximum, co lze pro člověka s její anamnézou udělat. Vedení věznice ve Světlé nikdy nevěřilo, že by klientka, která napadala dozorce, a měla neustále nejprísrnější kázeňské tresty, se mohla po dlouhé roky do věznice už nevrátit. Věznice spolu s námi klientku sleduje.

Kazuistika 2:

Muž, 51 let, vysokoškolsky vzdělaný, ekonomická kriminalita, dříve život na vysoké noze. Do Klubu jej přivedl bývalý spoluvězeň. Muž potřeboval nutně potraviny, zimní obuv a zimní oblečení, aby mohl přijmout první brigádu a začít venkovní práci v zimě. Byl zcela bez prostředků. Potřeboval pomoc pouhé dva měsíce a našel si lepší práci, slušné ubytování a do klubu docházel spíše z vděčnosti za pomoc po dobu asi půl roku. Nyní je opět úspěšným podnikatelem, koupil si auto, má přítelkyni a je zcela soběstačný. Klientům v klubu nikdy ničím nepomohl, což v klubu není obvyklé. V kontaktu v poslední době nejsme. Jeho vnitřní rozzlobení na systém, který jej odsoudil, je ale větší než u dříve zmíněné klientky, která svých chyb lituje. Nikdy nepřipustil svou vinu a nepřijal nikdy odpovědnost za své jednání. Z vnějšího pohledu je ale dokonalým vzorem úspěšného začlenění vězně zpět do společnosti.

O organizaci:

Mezinárodní vězeňské společenství, z.s. (MVS) je křesťanské ekumenické sociální hnutí, v České republice vzniklo v roce 2010. Od počátku se věnuje problematice bezpečného přechodu propuštěných osob na svobodu a na snižování rizik recidivního chování pachatelů. Zájem upíná k obětem trestných činů a restorativní justici, rodinám odsouzených, zejména dětem, k propuštěným a jejich blízkým, a k pracovníkům věznic.

Krátký přehled dalších projektů MVS: www.prisonfellowship.cz

Projekt Building Bridges – restorativní justice. Projekt BB proběhl pilotně v letech 2014–2016 a účastnilo se jej 7 evropských zemí Prison Fellowship International, mezi kterými byla i ČR zastoupená MVS. Jednalo se o 5–8týdenní setkávání skupin 6 pachatelů a 6 nesouvisejících obětí tr. činů za přítomnosti facilitátorů a poradců pro oběti uvnitř věznic k restorativnímu dialogu. Projekt byl podpořen grantem Evropské Unie a sledován dvěma zahraničními výzkumnými centry. Výstupem byla kniha z University Hull. V roce 2018 a 2019 proběhly další čtyři kurzy tohoto projektu v českých věznicích. V roce 2016 obdrželo MVS Akreditaci Ministerstva spravedlnosti pro konání tohoto projektu, který je prvním svého druhu v našich věznicích. (www.restorative-justice.eu)

Projekt Andělský strom – Angel Tree® Program od roku 2011 nabízí Andělský strom příležitost, jak prakticky pomoci dětem a rodinám v jejich potřebách, a pomáhá obnovit vztahy mezi rodičem a dítětem, poškozené uvězněním a odloučením. Dopad vynucené a bolestné separace od rodiče, kombinovaný s finančním nedostatkem, je pro dítě emočně zničující a zvyšuje riziko, že dítě samo se jednou trestné činnosti dopustí. Děti odsouzených se často samy stávají pachateli trestných činů v mnohem vyšší míře než děti z jiného sociálního prostředí. Program pomáhá přemostit propast ve vztahu mezi rodičem a dítětem, způsobenou uvězněním, uspokojit základní fyzické a emoční potřeby, a posílit vztah rodiče s dítětem. Program, který se zaměřuje na dítě, se v zahraničí ukázal jako efektivní prevence kriminality s širokými pozitivními účinky na společnost. Přínosem programu je okamžitá pomoc, která nastává uzdravováním vztahu mezi uvězněným rodičem a jeho dítětem a je primárním smyslem programu Andělský strom. Projekt pořádá MVS již od roku 2011 a odesílá stovky dárek dětem pomocí dobrovolných dárců. (Vloni bylo 1140 dárek zaslaných dětem do rodin vždy s osobním dopisem a jménem odsouzeného rodiče) Věznice vytypuje sociálně nejslabší odsouzené. Odsouzený rodič vyplní přihlášku do programu a napíše osobní dopis dítěti. Koordinátoři projektu obtelefonují potřebné rodiny a po získání souhlasu k účasti v projektu zjistí potřebu dítěte. Před Vánocemi dostane dítě dárek doručený do rodiny, ve kterém je přibaleno i osobní dopis rodiče ve VTOS. V některých případech pošle koordinátor odsouzenému rodiči i fotografii zakoupeného dárku, radost je pak dvojnásobná. (www.andelskystrom.cz)

Projekt Andělský Kemp: (v r. 2019 pracuje již třetím rokem) V návaznosti na práci s rodinami odsouzených proběhly letní tábory pro skupiny dětí, které mají rodiče ve VTOS. Děti jsou ve věku od 7 do 12 let. Tábor byl v roce 2019 připraven pro 34 dětí a doprovázelo je 16 vedoucích. Pro děti se podařilo zajistit kemp zdarma. Na kemp navazuje další práce s rodinami a další setkávání účastníků, ale i provázení některých dětí do věznic za rodičem a získávání finančních prostředků na tuto cestu. V roce 2020 plánuje MVS tábor rozšířit na kapacitu 60 dětí.

Projekt Den s dítětem: od roku 2018 proběhlo celkem 7 celodenních setkání rodin uvnitř několika věznic jako jiný typ návštěvy rodin s dětmi u odsouzených. Vždy 12 rodin tráví společně den uvnitř věznice hrami, soutěžemi, hudebním vyjádřením, výtvarným vyjádřením, společnou přípravou oběda a společným stolováním, a mnoha workshopy a také poradenstvím. Rodiny tak posilují své vnitřní vazby a prožívají ochutnávku budoucího společného života.

Projekt Věžňova cesta je postaven, stejně jako všechny ostatní projekty MVS na bázi křesťanství a restorativní justice. Skrze četbu Markova evangelia se pachatelé učí rozlišovat dobré a zlé a dostávají naději na možnou změnu ve svých životech. Projekt je velmi žádaný a odsouzení se do něj zapisují dlouho dopředu. Jeden kurz, který trvá 8 týdnů, může pojmut pouze 12 věžňů. Projekt probíhá v 6 věznicích a po ukončení kurzu hned následuje kurz další. Kurz je zakončen slavností a odsouzení dostávají certifikát, a často je to první úspěch, který po dlouhé době slaví.

Koncert s rozhovory na téma vězeňství: „5 Tváří Zdi“ Největším koncertem, který upozorňuje na problematiku vězeňství je každoroční Koncert 5 Tváří Zdi. Koncert se konal již osmkrát a v tomto roce opět proběhl v Senátu ČR pod záštitou senátora Ing. Patrika Kunčary a za přítomnosti významných hostů z GRVS ČR a vedení jednotlivých věznic, PMS, mnoha neziskových organizací a dalších hostů. MVS tento koncert pořádá každoročně a upozorňuje na oblast kriminality a její následky. Rozhovory dávají nahlédnout do situace obětí, do situací rodin, které mají někoho ve výkonu trestu, do situace po propuštění. Na koncertech hrají vězeňské kapely a vězni sdílejí svá osobní svědectví. Prostor dostávají také zaměstnanci věznic. Na letošním koncertu se představili hudebníci a hudebnice z věznic Světlá nad Sázavou a Kuřim. Letošní koncert pořádalo MVS ve spolupráci s Yellow Ribbon Run.

Projekt Metanoia II. projekt vznikl v roce 2017 ve spolupráci s Církví bratrskou v Liberci, která se rozhodla dlouhodobě sponzorovat individuální potřeby osob po opuštění věznic, jako účinnou prevenci kriminality. Finanční pomoc se týká prostředků, které jsou často nedostupné z grantových dotací: potraviny, oblečení, obuv, hrazení ubytování, cestovné, pracovní potřeby, kurzy a další. MVS ve spolupráci s kaplany věznic, sociálními kurátory, vlastními mentory a odbornými zaměstnanci rozhoduje o míře podpory propuštěným mužům a ženám. Propuštění často neumí hospodařit s penězi a zde nastupuje mentor, který spolu s klientem nakupuje a vede jej k odpovědnosti. Ročně se jedná o částku kolem 200 000 – 300 000,- Kč věnovanou přímo potřebným lidem.

Projekt stárnutí ve věznicích pořádalo MVS, z.s. letos prvně spolu s Českou společností pro gerontologii, z.s. Odborná propojenost s touto organizací dala nahlédnout do potřeb vězňů seniorů a upozornila na odborném semináři konaném v Praze dne 5. 11. 2019 na mnoho zajímavých aspektů, ze kterých může dál MVS vycházet ve službě vězňům seniorům.

Korespondence a posílání balíčků do věznic Většina klientů, se kterými se setkáváme, jsou lidé sociálně slabí a mají specifické potřeby, které je třeba naplnit, ovšem pomoc je poskytována jen ve spolupráci se zaměstnanci věznic a jejich potvrzením o hodnověrnosti těchto potřeb. Dopisování se zejména dlouhodobě odsouzenými zvyšuje naději na jejich schopnost osamostatnění a plného rozhodování o budoucnosti, kterou jinak vlivem tzv. prisonizace často ztrácejí. Zaslání nárokového balíčku může zcela změnit postoj člověka, který už několik let nemá kontakt s nikým ze společnosti. MVS odesílá pravidelně tzv. civilní balíčky s oblečením, zejména oblečení pro výstup z výkonu trestu, ale i během roku, například spodní prádlo, sportovní obuv, bundy a další.

Koncerty ve věznicích MVS pořádá ve věznicích koncerty pro odsouzené. Koncerty doprovází program, ve kterém hovoří o svém osudu Ti, kdo už našli po výstupu z výkonu trestu správnou cestu a vyprávějí své příběhy, jak začít jinak. O tyto osobní příběhy je velký zájem. MVS hradí cestovné kapelám, které nežadají za koncert honorář a vše ostatní si sponzorují samy.

Gabriela Kabátová

Výkonná ředitelka a spoluzakladatelka MVS, z.s., člen Rady MVS, hlavní koordinátor projektů Příprava na propuštění a provázení na svobodu a projektu Building Bridges.

Mezinárodní vězeňské společenství, z.s.

IČ 22848061

Mezinárodní vězeňské společenství, z.s.

(Prison Fellowship)

Balbínova 550/10

120 00 Praha 2 - Vinohrady

gabriela.kabatova@prisonfellowship.cz

www.prisonfellowship.cz

www.restorative-justice.eu

www.andelskystrom.cz

23. Potřeby dětí odsouzených rodičů

Needs of Children of Incarcerated Parents

Mgr. Žaneta Dvořáčková
Mezinárodní vězeňské společenství, z.s
(Prison Fellowship)
Praha

Resumé:

Výkon trestu odnětí svobody rodiče je silným zásahem do vztahu mezi dítětem a rodičem, které přináší negativní dopady na život dítěte. Uvězněním rodiče vstupují do života dítěte rizikové faktory, které ovlivňují jeho prospívání. Posílením protektivních (resilientních) faktorů je možné negativní dopady snížit a tím pomoci dítěti situaci lépe zvládnout.

Resumé:

Parent's incarceration is a strong interference in the child - parent relationship that brings negative effects on the child's life. By a parent imprisonment risk factors influencing their well-being enter the child's life. It is possible to reduce negative effects by reinforcing the protective (resilient) factors, and thus help the child cope better with the situation.

Klíčová slova: dítě vězněných rodičů; rizikové faktory; protektivní faktory; dopady na vývoj dítěte.

Keywords: child of imprisoned parents; risk factors; protective factors; impacts on child development.

Problematika dětí odsouzených rodičů ve výkonu trestu odnětí svobody je v České republice stále opomíjené téma. Neexistující odborná literatura v českém jazyce i absence výzkumů v českém prostředí poukazují na nezmapovanost tohoto tématu i přesto, že odhadované množství dětí, kterých se ročně dotkne uvěznění rodiče, je mezi 30 000 – 40 000. Počet dětí a mladistvých, kteří během svého života čelí skutečnosti uvěznění jednoho či obou rodičů, je mnohem vyšší. Rodiny a děti vězněných rodičů procházejí specifickými situacemi, které často zanechávají negativní důsledky v jejich životech; ty mohou tvořit bariéry ve zdárném vývoji dítěte a jeho životním uplatnění.

Uvěznění rodiče je silným zásahem do vztahu mezi dítětem a rodičem. Podle zahraničních kvalitativních výzkumů se u dětí, které prožily zkušenost uvěznění rodiče, vyskytují negativní dopady uvěznění rodiče na jejich vývoj ve větší míře oproti dětem, které vyrůstají v podobných socioekonomických podmínkách, ale uvěznění rodiče nezažily. Parke (2001) uvádí, že uvěznění oslabuje pouto mezi rodičem a dítětem, což vede k nejisté vazbě (attachement), snižuje kognitivní schopnosti a oslabuje schopnost tvořit vztahy se svými vrstevníky. U dětí vězněných rodičů se častěji vyskytují problémy a poruchy chování, jak internalizované, tak externalizované, oproti jejich vrstevníkům (Kampfner, 1995 in Gabel, Johnston 1995, s. 89–100). Některé studie dopadů uvěznění rodiče na dítě uvádějí, že se u dětí více projevuje antisociální chování, v adolescenci se přidávají konflikty se zákonem a v dospělosti jsou tyto děti častěji uvězněny než děti, které uvěznění rodiče neprožily. Podle longitudinální studie na 15 117 švédských dětech, které zažily uvěznění rodiče ve věku šest let či dříve, byly tyto děti dvakrát častěji odsouzeny za trestný čin ve svých 19–30 letech oproti dětem, které v raném dětství uvěznění rodiče nezažily (Murray, Janson & Farrington, 2007).

Děti vězněných rodičů jsou vystaveny mnoha odlišným výzvám před, během a po výkonu trestu rodiče (Hagan & Dinovitzer, 1999). Děti, které byly přítomny zatčení rodiče policií, často trpí nočními můrami a flashbacky (Gabel, Johnston, 1995, s. 95). Doba výkonu trestu rodiče je časem mnoha nových situací, jako odloučení od rodiče, ztráta rodinného příjmu, narušení chodu domácnosti a stigmatizace. S propuštěním rodiče přicházejí další zátěžové situace.

Uvěznění rodiče ovlivňuje dítě v mnoha směrech a způsoby, kterými se na dítěti projevuje, se různí. Závisí to na mnoha faktorech, jako je věk dítěte, pohlaví dítěte, etnická příslušnost dítěte, zdali je uvězněn otec či matka, délka uvěznění, zdali dítě žilo se svým rodičem před jeho uvězněním, síla jeho vztahu s rodičem, a další. Zatímco jsou rodiče uvězněni, děti mohou cítit smutek, vztek, stud, odcizení nebo si dělají starosti, jak se daří jejich rodičům ve vězení (Corinne Wolfe, Children's Law Center et al., 2011).

Mezi **základní stresory spojované s uvězněním rodiče** patří:

Odloučení od rodiče – uvězněním rodiče je silně narušeno pouto rodič – dítě. Pro dítě je těžké pochopit, proč rodič musel odejít. Přesto, že se odborníci shodují na tom, že je důležité dítěti pravdivě a srozumitelně vysvětlit, že je rodič ve vězení, mnoho pečujících osob se uchyluje k nejistým vysvětlením (tatínek je na dlouhé pracovní cestě, maminka je v nemocnici...), které děti uvádějí do zmatku a nejistoty.

Finanční problémy rodiny – uvězněním rodiče přichází rodina nejen o zdroj příjmu, ale ve většině případů uvěznění přináší další finanční náklady (náklady na pobyt ve věznici, soudní výlohy apod.). U velkého množství odsouzených je rozsudek spojen s finančními náhradami. Velké množství rodin odsouzených se pohybuje na hranici chudoby. Těživá finanční situace s sebou nese změnu bydlení (mnohé rodiny se ocitají na ubytovnách či v azylových domech), stres a značnou změnu způsobu života rodiny. Dětem jsou zajišťovány základní životní potřeby, nicméně chudoba rodiny se odráží ve školním vybavení dětí i v jejich oblečení; školní výlety, školy v přírodě a další školní akce bývají pro děti nedostupné. Finanční problémy rodiny vedou ke stresu pečující osoby a negativně se odráží v každodenním rodičovství, které je u dětí vězněných rodičů spojeno se slabými sociálně ekonomickými výsledky (Dickie, 2013).

Stres a psychické problémy pečující osoby – uvěznění partnera, manžela, dcery či syna je vysoce zátěžovou situací. Narušení vztahu s odsouzeným, finanční nejistota, soudní procesy, osamocení a nutnost postarat se o běh rodiny přináší velké psychické vypětí. Mnohé pečující osoby se pod tíhou okolností ocitají v péči psychiatrů.

Změny pečujících osob a nestabilní rodinné zázemí – dalším možným narušením života dítěte vězněného rodiče je změna v pečující osobě, případně noví členové domácnosti (Johnson & Waldfogel, 2002). Některé děti musí být umístěny do náhradní rodinné péče či jsou svěřeny prarodičům. Uvěznění přináší značnou zátěž pro manželský či partnerský vztah a mnohé rodiny se pod jeho tíží hroutí. Longitudinální studie (Osborne a McLanahan, 2007) 2111 dětí po dobu 3 let ukazuje, že každá změna partnera matky má vliv na zvýšení úzkosti, deprese a agrese u dětí.

Stigmatizace – děti jsou pro uvěznění svého rodiče stigmatizovány a prožívají sociální vyloučení. Přesto, že děti žádný trestný čin nespáchaly, bývají často označovány jako děti kriminálníka, na které je třeba si dávat pozor. Děti prožívají změny chování okolí, kamarádů, učitelů, lékařů a dalších důležitých osob. Pro „trestání“, které po nástupu rodiče do výkonu trestu prožívají od svého okolí, bývají nazývány „neviditelné oběti trestných činů“. Mnohé rodiny se uchylují k tajení skutečnosti, že je člen rodiny ve vězení ze strachu z reakcí okolí.

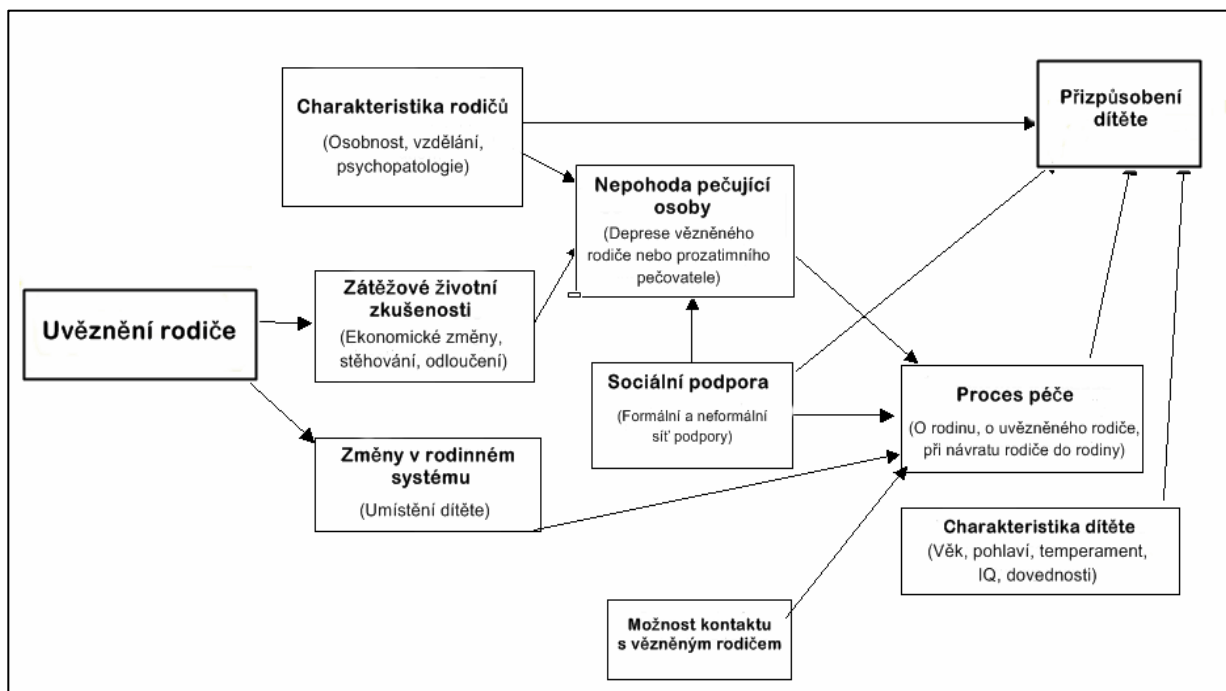
Emocionální a zdravotní problémy, které se objevují u dětí vězněných rodičů, jsou podobné, jako problémy u dětí, které prožily smrt rodiče (King, 2002). Uvěznění rodiče ale nevzbuzuje takovou lítost ostatních a děti nejsou zahrnovány takovou péčí širší rodiny a okolí. Dítě tak nemá možnost prožít svůj zármutek (Robertson, 2007). V čase, kdy dítě potřebuje emocionální podporu, ji pečující

osoba nemusí být schopná nabídnout. Není proto překvapivé, že děti vězněných rodičů ve školním věku mají psychické problémy dvakrát častěji, než jejich spolužáci (Nacro, 2005, s. 14).

Kristin Turney (2014) ve své studii uvádí, že u dětí vězněných rodičů dochází ke zdravotním obtížím, jako je častá nemocnost, astma, ekzémy a problémy s řečí. Dále se objevují specifické poruchy učení, ADD a ADHD, deprese, úzkosti a problémy v chování.

Parke a Stewart (2001) znázornili graficky faktory působící a spolupůsobící na dítě, jehož rodič je ve vězení.

Obrázek 1: Transakční model prediktorů přizpůsobení se dítěte uvěznění rodiče (Parke, R. & Clarke-Stewart, 2001)

V následující tabulce jsou uvedeny potřeby dětí vězněných rodičů, které jsou nutné k zdravému vývoji jedince a možné negativní dopady uvěznění rodiče na potřeby dětí.

KATEGORIE POTŘEB		DOPAD UVĚZNĚNÍ RODIČE NA POTŘEBY DÍTĚTE
5. Seberealizace		Pokud nejsou naplněny nižší potřeby, děti nemohou naplnit svůj potenciál.
4. Uznání		Labelling a stigmatizace, přenášení viny odsouzeného rodiče na dítě (dítě kriminálního) snižují možnost dosáhnout uznání, narušují sebeúctu a sebevímání dítěte.
3. Sociální potřeby		Ztráta klíčové osoby, narušení rodinných vztahů, změna sociálního postavení rodiny, labelling, šikana a izolace zasahují do sociálních potřeb dítěte.
2. Bezpečí a jistota		Narušení rodinných vazeb, ztráta blízké osoby, změna školy a sociálního prostředí, stěhování, ústavní výchova a pěstounská výchova narušují jistotu a bezpečí dítěte.
1. Fyziologické potřeby		Odsouzení rodiče může ohrozit naplňování základních fyziologických potřeb dětí. Chudoba, přestěhování do azylového domu, stres, strach, trauma... mají přímý vliv na kvalitu života, jako je například dostatek jídla, spánku, vyhovující bydlení, oděv...

Tabulka č. 1: Adaptováno z i-HOP Practitioner's Guide (Sutherland and Wright, 2017, s. 21)

Děti odsouzených rodičů reagují na rizikové faktory spojené s uvězněním rodiče různě. Některé trpí stálým vývojovým narušením a opožděním, jiné se s rizikovými faktory zpočátku vypořádávají dobře, ale objevují se problémy v pozdějším vývoji, jiné se dokážou s okolnostmi srovnat a mohou jimi být posíleny.

Přesto, že uvěznění rodiče je pro dítě vždy zátěžovou situací, a přináší četné rizikové faktory, lze zmírnit negativní dopady na dítě, pokud v jeho životě budou působit i faktory protektivní (resilientní). Protektivní faktory dětí vězněných rodičů jsou zejména:

- Láska a bezpečí;
- Zabezpečení základních životních potřeb;
- Zachování vztahu s vězněným rodičem (zachování kontaktu);
- Stabilní zázemí vytvářené pečující osobou;
- Naděje do budoucnosti, že rodina bude opět fungovat jako dříve;
- Otevřená komunikace a možnost sdílení svých pocitů, obav a myšlenek;
- Dostatečná (věkově přiměřená) informovanost dítěte (co se děje, co bude následovat...);
- Osvětová a informační činnost o situaci rodin a dětí odsouzených mezi širokou veřejností;
- Informovanost škol a předškolních zařízení o specifických dopadech uvěznění rodiče na dítě a možnostech jeho podpory;
- Specifické programy podpory rodin a dětí odsouzených rodičů.

Mgr. Žaneta Dvořáčková je hlavní manažerka a školitelka projektů pro rodiny a děti odsouzených rodičů v Mezinárodním vězeňském společenství, z.s.

Jedná se zejména o projekty: Andělský strom – vánoční dárky dětem vězněných rodičů; Andělský kemp – letní pobytový kemp pro děti vězněných rodičů; Den s dítětem – projekt intenzivního budování a posilování rodinných vazeb odsouzených s jejich dětmi.

Mgr. Žaneta Dvořáčková

Hlavní koordinátorka programů pro rodiny a děti odsouzených

Mezinárodní vězeňské společenství, z.s.

Balbínova 550/10

120 00 Praha 2, Vinohrady

Česká republika

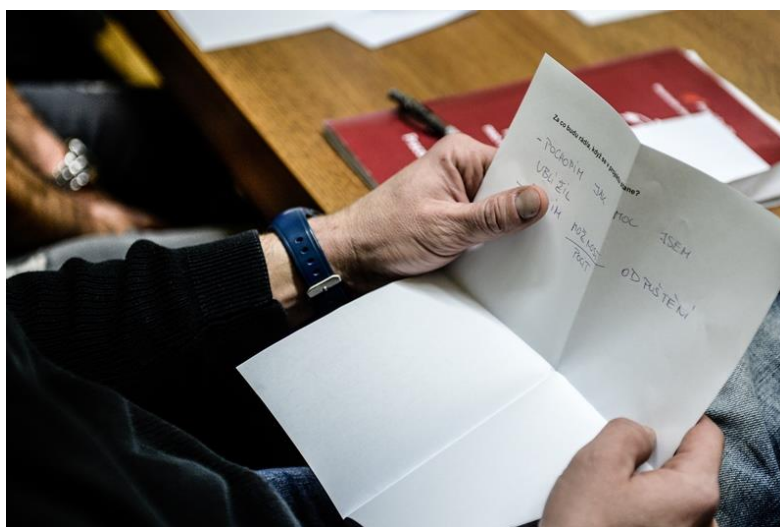
secretary@prisonfellowship.cz

www.prisonfellowship.cz

www.andelskvstrom.cz

www.facebook.com/mvscr

www.pfi.org

Foto: Na s. 113 a 114 jsou přiloženy fotografie z projektů Mezinárodního vězeňského společenství (PFI)

Seznam literatury a zdrojů

- DICKIE, D. (2013). The financial impact of imprisonment on families. In: Familiesoutside.org.uk. Dostupné z WWW: <https://www.familiesoutside.org.uk/content/uploads/2013/10/financial-impact-imprisonment-families.pdf>
- GABEL, Katherine; JOHNSTON, Denise. *Children of incarcerated parents*. New York: Lexington Books, c1995. ISBN 0-02-911042-4. str. 89-100.
- HAGAN, John, and Ronit Dinovitzer. 1999. "Collateral Consequences of Imprisonment for Children, Communities and Prisoners." In *Prisons*, edited by Michael Tonry and Joan Petersilia. Vol. 26 of *Crime and Justice: A Review of Research*, edited by Michael Tonry. Chicago: University of Chicago Press. Dostupné z: http://individual.utoronto.ca/dinovitzer/Publications/Hagan_Dinovitzer_1999.pdf.
- JOHNSON, E., & WALDFOGEL, J. (2002). Children of incarcerated parents: Cumulative risks and children's living arrangements. Joint Center for Policy Research Working Paper. New York: Columbia University. Retrieved October 2, 2007. Dostupné z: http://www.jcpr.org/wpfiles/johnson_waldfogel.pdf?CFID=539471&CFTOKEN=43733412.
- KING, Deirdre. Parents, Children and Prison: Effects of Parental Imprisonment on Children. Research report commissioned by the Combat Poverty Agency, Ireland, [online] 2002. [cit. 2017-12-27] Dostupné na WWW: <https://arrow.dit.ie/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://scholar.google.cz/&httpsredir=1&article=1011&context=cserrep>.
- MURRAY, Joseph, Carl-Gunnar JANSON a David P. FARRINGTON. Crime in Adult Offspring of Prisoners. *Criminal Justice and Behavior*[online]. 2016, 34(1), 133-149 [cit. 2018-01-22]. DOI: 10.1177/0093854806289549. ISSN 0093-8548. Dostupné z: <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0093854806289549>.
- NACRO. *Integrated resettlement: putting the pieces together*. London: Nacro, 2005. ISBN 0850692059.
- OSBORNE, Cynthia a Sara MCLANAHAN. *Partnership Instability and Child Well-Being*. *Journal of Marriage and Family* [online]. 2007, 69(4), 1065-1083 [cit. 2017-12-27]. DOI: 10.1111/j.1741-3737.2007.00431.x. ISSN 0022-2445. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1111/j.1741-3737.2007.00431.x>.
- PARKE, Ross D. 2001. EFFECTS OF PARENTAL INCARCERATION ON YOUNG CHILDREN. In: *U.S. Department of Health & Human Services* [online]. [cit. 2019-10]. Dostupné z: <https://aspe.hhs.gov/basic-report/effects-parental-incarceration-young-children>.
- ROBERTSON, Oliver. *The impact of parental imprisonment on children* [online] 2007. Dostupné [cit. 2017-12-27] z WWW: http://www.quno.org/sites/default/files/resources/ENGLISH_The%20impact%20of%20parental%20imprisonment%20on%20children.pdf.
- TURNERY, Kristin. *Stress Proliferation across Generations? Examining the Relationship between Parental Incarceration and Childhood Health*. *Journal of Health and Social Behavior* [online]. 2014, 55(3), 302-319 [cit. 2017-12-27]. DOI: 10.1177/0022146514544173. ISSN 0022-1465. Dostupné z: <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0022146514544173>.

24. Příklady dobré praxe při práci s propuštěnými vězni

Examples of Good Practice in Working with Released Prisoners

Lenka Hellerová
Mezinárodní vězeňské společenství, z.s
(Prison Fellowship)
Praha

Resumé: Dva příklady z praxe prokazují nezbytnost všestranného pohledu na potřeby osob propuštěných z věznice. Dobrovolník při sociální pomoci klientům musí získávat informace a znalosti z mnoha oborů. Zkušenosti z oblasti ekonomické, zdravotnické a z dalších oborů nestačí. Základem pomoci dobrovolníka je důvěra, vztah a porozumění.

Resumé: Two practical examples demonstrate the necessity of a comprehensive view of the needs of prisoners. A volunteer in social assistance to clients must acquire information and knowledge from many disciplines. Experience in economic, health and other fields is not sufficient. Trust, relationship and understanding are essential for the volunteer's help.

Klíčová slova: praktické zkušenosti dobrovolníka; všestranná péče; řešení ekonomických problémů; důvěra; vztah a pomoc.

Keywords: volunteer practical experience; versatile care; solving economic problems; trust; relationship and help.

Jmenuji se Lenka Hellerová a pracuji v křesťanské neziskové organizaci Mezinárodní vězeňské společenství. Mimo jiné pracovní nasazení, jsem také mentorka. Chci se s vámi podělit o mou zkušenost s odsouzenými a propuštěnými lidmi.

Malé shrnutí: Zjistila jsem, že je dobré s odsouzeným intenzivně spolupracovat minimálně půl roku před propuštěním. Mám zkušenosti, že každý potřebuje jinou péči a jiný přístup. U některých je potřeba spolupracovat i s rodinou nebo známými, ke kterým se budou vracet.

Příznivé je, když jsem v kontaktu a můžeme spolupracovat se sociálními pracovníky ve výkonu trestu, se sociálními kurátory, zaměstnanci azylových domů, případně i ubytoven. V nemalé míře je dobré propojit se i s jinými organizacemi, které mohou pomoci v té oblasti, kde nemám dostatek informací a možností, převážně se to týká krajového působení, ohledně zaměstnání, bydlení, apod.

Kazuistiky

1. Příběh Aničky

Na naši organizaci se obrátila sociální kurátorka z Prahy 3, kterou požádala sociální pracovnice z věznice o pomoc pro jednu ženu, která byla podmíněně propuštěna z VT a vracela se do nelehkých podmínek rodiny nedaleko Hradce Králové. Po předání informací jsem se zkontaktovala s touto mladou ženou. Věděla jsem, že potřebují finanční podporu na živobytí a cestovné, aby mohla dojíždět na úřady, PMS a soudem určenou ambulantní léčbu závislostí, které měla v Praze podle trvalého bydliště. Z potravinové banky jsem jim přivezla jídlo a začaly jsme řešit další potřebné záležitosti. Její děti neměly oblečení, vyrostly z toho, co měly. Sama Anička neměla na sebe žádné oblečení ani boty, jen to v čem vyšla z VT. S pomocí programu Matanoia II. jsme mohli nakoupit nejpotřebnější ošacení a stravu.

Druhá fáze byla, že hledala byt v Praze, aby mohla zařadit děti do školy a sama mohla nastoupit do zaměstnání. Tady se ukázalo, že potřebujeme mnohem více spolupracovat s lidmi z jiných organizací, aby hledání bylo úspěšné a dosažitelné. Byt se našel, ale byl v dezolátním stavu. Postupně svépomocí a pomocí jiných organizací si jej upravili k bydlení. I zde jsme mohli využít finanční pomoc z programu Metanoia II.

Anička je na svobodě 1,5 roku, stále má před sebou nové a nové začátky. Postupuje systematicky, pomalu, aby se mohla v těch rolích a pozicích upevnit, aby mohla pokračovat v růstu své osobnosti a dobře se starat o své děti. V této době má zažádáno o sociální bydlení, hledala dobrou školu pro děti, aby nedocházely do školy pro Romy, která jim nedávala dostatečné vzdělání. Až se vyřeší bydlení, začne si hledat nové zaměstnání.

Po celou dobu jsme stále v kontaktu a při každé těžší situaci se na mě obrátí. Postupně se vytvořil přátelský vztah mezi námi, vzrostla důvěra a jistota, že když bude špatně, nebo i když si chce jen popovídat, tak se má na koho obrátit. Není to jen o materiální pomoci, ale především o psychickou podporu. Svěřit se se svými problémy a starostmi a hledání řešení různých situací.

2. Příběh Martina

Obrátil se na mne klient, o kterého jsem se starala, že má kamaráda, který je měsíc doma z výkonu trestu odnětí svobody a je na tom špatně. Předal mi jeho telefonní číslo a já zavolala. Na druhé straně byl zoufalý hlas, plný bolesti a beznaděje. Ze začátku jsem zjišťovala, jak na tom je, jestli má kde být, jestli pracuje a finanční situaci. Nepracoval, finance neměl, byl sice u své matky, ale ona nechtěla, aby tam zůstával. Domluvili jsme se na zaměstnání, dala jsem mu kontakty, aby si zavolał do firem a domluvil se na pohovorech. Doprovodila jsem ho na jeden pracovní pohovor, ale nenastoupil, i když ho přijali.

Tady musím podotknout, že jsme byli každý den několikrát v telefonickém kontaktu, protože se postupně ukazovalo, že je na tom velice psychicky špatně, přemýšlel o sebevraždě, protože ho doma nechápali a sám si neuměl poradit ani pomoci. Průběžně jsem zjišťovala z jeho nálad, že je tam závislost na alkoholu. A nejen to. Podařilo se mi komunikovat s jeho matkou a tam jsem zjistila plno rozdílností z informací, které mi Martin říkal. Nedalo mi to a na internetu jsem začala hledat příznaky jeho chování. Nakonec se mi podařilo zjistit, že je tam více psychických poruch, které nebyly nikdy léčeny, a on svůj stav řešil alkoholem.

V této fázi jsem se ho snažila motivovat k léčbě, aby aspoň šel na jedno sezení, aby se mu mohlo pomoci. Ze začátku o tom nechtěl ani slyšet. Na různých situacích se mi naskytly příležitosti, které jsme mohli dopodrobna rozebírat, aby si správně uvědomoval, v jaké je situaci. Stále jsme byli dennodenně v kontaktu. Byl tady prostor k povzbuzování, motivování a naslouchání. Postupně se jeho zdravotní stav zlepšoval. Mohla jsem vstoupit do jeho rodiny a společně se všemi členy řešit jeho chování.

Po nějaké době si začal hledat znovu zaměstnání, byl na pohovoru, a ten den byl i v psychiatrické ambulanci. Druhý den nastoupil do zaměstnání a je tam dodnes, což jsou čtyři měsíce od nástupu do zaměstnání. Od té doby, co pracuje, je náš kontakt minimální. Říkal, že kolikrát chtěl odejít, protože to „nedával“, ale vzpomněl si na to, jaký veliký kus práce za půl roku udělal, a tak se zatnul a vydržel to.

Lenka Hellerová

Mezinárodní vězeňské společenství, z.s

(Prison Fellowship)

Balbínova 550/10

120 00 Praha 2-Vinohrady

secretary@prisonfellowship.cz

Závěrečné shrnutí:**25. Podařilo se v diskusích na VII. Penologických dnech konkretizovat aktuální potřeby rozvoje sociální práce v českém vězeňství?**

How did the discussions during Penological Days contribute to the determination of the most important future needs of the development of social work in the Czech prison system?

Vězeňství od svého vzniku před více než dvěma sty lety plní dvojčedinou úlohu nástroje sekundární prevence kriminální, ale i sociální. Všechny referáty VII. Penologických dnů tuto skutečnost z různých aspektů mnohostranně potvrzují. Pro zvýšení účinnosti vězeňství jako významné sociální služby je tedy nezbytné, aby transformace českého vězeňství reagovala na kriminologické ukazatele z poslední doby a předjímala vývoj také z hlediska sociologických prognóz, týkajících se recidivy generované sociálně nedostatečně ošetřeným nárůstem zadluženosti kriminálně selhávající populace. Nelze také podceňovat výsledky statistických extrapolací, podle nichž můžeme v průběhu následujících 30 let čelit mnohonásobnému nárůstu počtu vězněných osob starších věkových skupin, pro které bude obtížné zajišťovat nabídku zaměstnání v průběhu výkonu trestu odnětí svobody, a kromě sociální péče to může představovat také zvýšenou zátěž pro zdravotní péči o vězněné osoby.

Mezinárodní srovnání s vývojem v zemích na západ i na východ od České republiky naznačuje, že řešení kriminality nejen z pohledu represe, ale také sociální prevence ve svých důsledcích vede ke snižování počtu vězněných osob. V projevech poslanců Parlamentu zazněla ochota podpořit sociální péči ve vězeňství jak kvantitativně, tak i kvalitativně, tedy nejen rozšiřováním tabulkových míst sociálních pracovníků, ale také jejich udržením v systému vězeňství motivací a vzděláváním. To je potřeba, kterou vězeňství zná, ale bez pochopení zákonodárců ji nelze plánovitě naplňovat. Diskuse a zpětná vazba od lidí z praxe mohla k tomuto pochopení bezprostředně přispět.

Lubomír Bajcura
Editor

Sociální práce ve vězeňství

Sborník příspěvků z konference VII. Penologické dny 2019

BAJCURA, L. (Ed) a kol. *Sociální práce ve vězeňství : Sborník příspěvků z konference VII. Penologické dny 2019*. Stráž pod Ralskem: Akademie Vězeňské služby České republiky, 2020 – 120 s.

ISBN 978-80-907836-2-1 (print)

ISBN 978-80-907836-3-8 (on-line)

Dostupné na WWW: <<https://www.vscr.cz/akademie-vs-cr/novinky/socialni-prace-ve-vezenstvi-sbornik-ze-vii-penologickych-dnu/>>

Toto dílo je dostupné k legálnímu využívání a sdílení pod licencí Creative Commons "Uveďte původ-Zachovejte licenci" 3.0 Česká republika License. (CC BY-SA 3.0)

Pohled do auly v budově Akademie Vězeňské služby České republiky ve Stráži pod Ralskem dne 17. 9. 2019.

Aktivně do diskusí VII. Penologických dnů vstoupili Poslanci Parlamentu ČR (zleva): Marek Novák (člen výboru pro sociální politiku a podvýboru pro vězeňství), Bc. Lucie Šafránková (místopředsedkyně výboru pro sociální politiku a členka podvýboru pro vězeňství), Tomáš Vymazal (člen Podvýboru pro vězeňství)

Generální ředitel VS ČR se zájmem vyslechl referáty zahraničních hostů, psycholožky Evy Klostermann z věznice ve Verdenu (Dolní Sasko) a náměstka generální ředitelky vězeňské služby Lotyšské republiky Märise Stivreniekse.

ISBN 978-80-907836-2-1